

हरीश्वर सत्य येज्ञान.

दास्ताने हरीश्वर तारामती, रोहीदास

नाटक चार पात्रका.

तालीफ़ कीया

मुनसी करीमअप्स मुतअल्लीस अ मरकुम गुजराली
कीताअपरसे हॉइस्थानी जग्यानीमे.

शब्दार्.

आवे अरीहा है ये तमासे नये नये
वा ला ददनगे शीरे अताशे नये नये

सन धर्मकी आछले ये गुजरानमे सयर है,
धमांका धमितेहां है शकतकी ओर है.

गुले "जगद्दीतेषु" छा० छा०
तारीफ़ २० भाड़े जनतवारी सन १८८१.

ये कीताअ सन १८६७ का आक २५ के मुचारीफ़
रजिस्टरकी गछइय, और इस कीताअका हककली
करीमअप्स मुतअल्लीस अ "मरकुम" ने
शेअ विसमान और शेअ दुसेन दर दो
पीरादरोका लीया कर दीया हय.

कीमत ८ आणे.

(૩૫૫૬.)

કુછ નહી “મરકુમ” તુઝકો લન્તરાની ચાહિયે
ખાક સારી આહુલ શીરીં જળ્યાની ચાહીયે,
એ શુખા આફકમેં તુ નામવર હો જયેગા,
પર હખીએ કીખરીયાકી મેહરખાની ચાહીયે.

દીખાચા.

સખ તારીફ તુસ સતધારીકો સજવાર હય, જે સખ સત-
ધારીયોંકા રક્ષણ કરનેવાલા સતધારી હય, તુમાં પતી સમ પતીકા
દાતા નીરધનકો ધનવાન કરનેવાલા ભૌસાગરસે બચાને વાલા કૈસા
સુરજન હાર દાતાર કરતાર લાખોં કટોટોં દેવતોંકા કરે અપરંખપાર
ખ્યા ખ્યા ના કીયા ઈજહાર સુરજ ચાંદ તારોંકા ખુલા હય શુલજર
દમ મારનેકી જયે નહી હય, ઇસ અમરમેં ક્રાસીકાલી જીપાય નહી
હય કે જે ઊસકે કુદરતકે રાજકો કુછભી ખ્યાલમેં લાવે. ઔરભી
જન્મા ચાહીયે કે હરશયકા સાચા જમીનપર પડતા હય જે શય હય
ઊસકી પરછાયાભી હય વો કૈસી આત્મા થી કે ઇસકી પરછાયા
જમીનપર નહી પડતીથી મગર સચ જનો તો ઊસ આત્મામેં વહી-
નુર જલવગર થા અપને સત કરમસે ઊસ ધર્મચૌતારકા ૩૫
સરૂપ સજકર ઊસમે આપ સમાકર તમામ બંદોસે બેહતરબનાકર
અપને બંદોકો સત ધરમ સમજાનેકો ઔર અપના સીધા રાસ્તા
બતલાનેકો તખતયે જમીન પર બીજવાયા ઔર ખાતેમુલ સુરસલીન
સાહેબે આસમાનો જમીન બનાયા, કીસમેં તાકત હય જે ઊન
તાલીબો મતલુબકી તારીફ બચાન કરે.

(सय्यय तालीङ्ग नाटक कीताय.)

मालुम होवे ये आकसार सातवी पलटनका पेनशनर हवल-
दार करीमअप्पश ध्यिने धिमामअप्पश मुतअलीस अ “ भरकुम ”
पेनशनमे आये आआद तीन अरस तक मेहरयान कीकाबाध वो बाध-
दास हर हो पीरादरोंकी पुण्ण व्हालन्टीयर नाटक कंपनीमे मुनशीके
कामपर मुकररर था सेठ मौसुङ्गेके देवतावोंके भेलसे अहोत रगयत
थी जस असरमे अहेने ह्रीदवी कीताभोंपरसे कर्मभेल नसरै नज्म
वो हरअके तरहाके राग रागनीसे मुञ्जयन करके पेश कीया सेठ
साहेय अहोत पुशहोकर सायेकीनको भेल करके अताकर अहोतसा
झायदा उदाये मगर सेठ मौसुङ्गेने तीन अरस तक ये शौक करके
कंपनी मज्दुरसे हाथ घेा कैके एसि सय्ययसे नाटक भेलोंका छपाना
मौकुङ्ग रहा. मगर छि दीनोमे एसि आह करके यार वझादार गम
गुसार हरहो पीरादरां शेय जसमान वो शेय हुसेन जे शीलहाल
जुने मोदीआनेके आजरमे दुकानदारी करते हैं अहेसे कमाव
भोहयत रयते हैं इरमाने लगे “ भरकुम ” साहेय जे तुमने
नाटकोंकी कीताभें तालीङ्ग की हैं अगर छप जवे तो भेहतर होवे.
हर साहेयोंके पडने सुनेमे मानीह कीरसे कहानीके आवे अगर
कोई साहेयका धिरादा हो तो भेल करके आसो आभको दीआवे
येकीन हय के हर सुपुनदांके पसंदमे आवे अंदा एसिआतपरनेहायत
शाह हुवा तय हरहो पीरादरांने और एसि अह करके इरज्ज दील-
अह शेय आहमद धिमाम अप्पशने नेहायत कोशीश और सबीसे
जगधदीतेछु छापआनेमे छपाया और हरीश्वर सत्य येज्ञान एसि
कीतायका नाम रया और हकबी एसि कीतायका शेय पुसमान वो

શ્રીમ હુસેન હર દો ખીરાદરાંકો હીખા કર દીયા અખ કોઈ સાહેબ
 ઇસકે છાપને ઔર છપાનેકા કરદ ના કરે, નફકે યેવજમેં તુકસાન
 ના તુઠાવેં યે કીતાબ ૧૮૬૭ કે અકટ ૨૫ કે મુવાશીક રીજીસ્ટરકી
 ગઈહય, ઔર મઆલુમ હોવે કે ઇસકી અનાવટ હીન્દી દસ્તુરપર
 અનાઈ ગઈ હય મુખુન દાનોદે ખીદમતમેં અર્જ હય કે ચુક જુલ હો
 તો ઇસિલ્લાહેં મગર જખાને તાઅન દરાજ ના કરેં.

અકૌલે બુબુરગાં.

ખતાવાર ઇનસાંદૈ લૈલો નેહાર
 કે ફુલોંમેં પોશીદા રહેતા હૈ ખાર.

૨૦ ૫ / ૧૨
 ૫/૧૨/૨૦

ફકત.

તરવ્તયે નાટક.

દરબારે ઇંદર.

અગની,	}	...	...	...	...	દરબારે ઇંદરે દેવાં રૂપી.
યમ,						
વાયુ,						
વરુણ,						
અપસરા,		...	...	...	...	તવાયક.
ઇંદર,	...	...	...	...	...	શશેલનશાયે પરસતાન.
વસીષ્ઠ,	...	...	...	...	...	હરીશ્ચંદ્રકા ગુરુ.
વિશ્વામીત્ર,	...	...	{	હસદકે રાહસે હરીશ્ચંદ્રકે સતકા		
				ઇમિતેહાન લેનેવાલા રૂપી.		
ચોપદાર,	...	...	...	...	...	ખાસ દરબારી.

દરબારે હરીશ્ચંદ્ર.

હરીશ્ચંદ્ર.	...	...	...	...	...	અગ્નેધ્યાકા રાગ.
સત્યકીર્તી,	...	...	...	...	...	પરધાન.
ચોપદાર,	...	...	...	...	...	ખાસ દરબારી.
કંચની,	...	...	...	...	...	તવાયક.
વિદુસક,	...	...	...	...	...	મસખરા.
વનવાસી,	...	...	...	...	...	વિશ્વામીત્રને બેજેહુયે દો મુફલીસ.
કીસાન,	...	...	...	...	...	કુનખી.

લશકર, } ... ... શીકારી લશકર
 શીકારો, }
 જનવશં, ... વિશ્વામીત્રને ભેજે મુયે ખેતી ઊભડનેવાલેદરીંદે.
 અપસરા, ... વિશ્વામીત્રને આફસુંસે ખુલાયે હુયે કંચની.
 તારામતી... ... હરીશ્ચંદ્રકી રાની.
 નગરવાસી, }
 રાધયિત, } ... ખાસ શહેરકી રાધયિ.
 નક્ષત્ર, ... વિશ્વામીત્રકે તરફસે હરીશ્ચંદ્રકો સતાને વાલા.
 સાધુ, ... ગોમતી નદીકે દેવલકે સાધુ.
 રોહીદાસ... ... ફરજંદે હરીશ્ચંદ્ર.
 ભુતની, યા ભુત... ... જંગલકે શૈતાન.
 અગનીસૈન, ... તારામતીકો ખરીદનેવાલા.
 કાળકાનંદી, ... અગનીસૈનકી ઔરત.
 નગરીકે લોગ... ... કાસીકે રહેનેવાલે.
 કાળસૈન... ... હરીશ્ચંદ્રકો ખરીદનેવાલા.
 ઢંડન... ... કાળસૈનકી ઔરત.
 વેસ, }
 કુપ, } ... રોહીદાસકો જંગલમેં લે જાનેવાલે લડકે.
 સુપ, }
 ચવકીવાલે, }
 નાયક, } ... કાસીરાજકે પીયાદે.
 સીપાઈ, }
 કાસીરાજ... ... કાસીકા રાજ.
 સીવનાથ... ... મહાદેવ.

(आप पड़ेला परदा पड़ेला) दरबार छंदरझी.

(अम्मी. यम. वायु वरुण नारद. सभ अओठे है.)

(चौपाई.)

चौपदार—जित्तम सभा नजरमे आछि. देवोंने अय्य हाठ नमाछि,
आज सभामें छय रेशनाछि, आकाश जुक जुक दे छै होछाछि,
छिहर राजनझी छय ललाछि, कष्ट हलन रीप मलन सुदछाछि.

(छतिनेमे' राज छिहरका आना और चौपदारने अडी जव करना.)

चौप०—जय जय देवराज सभा परम गती नीती प्रकाश महारा-
नझी दौलत छुआछा.

गीती.

अप्सरा—शोभा रय छंद अंगे, माथे मुगुट जल जलके,
हुस्न आहार रौशन, रंगे देवत आये सभामे' यलके.
धायक धायक सुल परम गती, छय असीस देते छैं भील भीलके,
कसेस छटे. दुःख धटे. तेछारा कष्ट धटे' तेरे' पल पलके.

हुछा.

चौप०—इषी वसीष्ट महाराज अउ छैं आरगुमे आनेके अउ छैं.
छिहर—अछा अय चौपदार भोलावो. अधरभावसे जिनके लावो.

ચોપ૦—મોહત ખુખ માહારાજ.

૩પી વસીટ આયે હૈં મેહેરયાં નીગા કીજીએ દીલસે કદરદાં
વસીટ—સુખી રહો ઈંદ્ર માહારાજે, કોસ તેરા સખ જગમે બાજે.

ઈંદર—વસીટ ૩પી દેવતા આય હૈં, સભામે ક્યા શોભા લાય હૈં.

ચોપ૦—વિશ્વામીત્ર ૩પી અડભંગી આય હૈં માહારાજ વો જંગી.

ઈંદર—વિશ્વામીત્ર તસલીમ હમરી, પોહોંચે તુમકો અય સુખધારી.

વિશ્વામીત્ર—ઈંદર અય કળ્યાણ હો તેરા, રાજી તુમસે હય
દીલ મેરા.

ઈંદર—અછા અય ૩પીયો તુમહારે આનેસે મૈં બહોત ખુશ હુવા
અભ હમ તુમ મીલકર ઈશ્વરકી પ્રાર્થના કરેંગે ચલો ચલો.

(તર્જ—આદેશા તુને મુજકો બનાયા.)

ભૌસાગરસે તારો પ્રભુ મોકો ભૌસાગરસે તારો,

ભૌસાગરમે પાંચ મકર હએ તુમખીન કોન હમારો.

તુટી નાજી નાહી ખેવયા ના કોઈ ખેચન હારો.—ટેક.

શ્રીકૃષ્ણનને કંસકો મારાં સંકાસુર ગયો હારો,

ખાનાસુરકાલી નાસ હુવા સખ દલ રાખશોંકુ પછાડો.—ટેક.

બલદેવે તુ જસકો ચાહે—જસકુ ચાહે ગીરાએ.

તુજખીન કોઈ નાહી હમારા—હમરી ઓર નીહારો.—ટેક.

ઈંદર—વિશ્વામીત્ર ૩પી હો ગીયાની—તપ કરનેમે હો લાસાની.

સુરતમેસખ રાજેંદે રાજ—તીન લોગમે બાજે બાજ.

૩પીપના મીલાને ખાતર—રાજ સભા તુમં છોડે એકસર.

જુગપે જુગ અખ ગુઝરા સારા—અંદ હોકર દુખારા.

માહાપરબ્યા હો ગએ ગ્યાની—મેરૂ પરખતકી ગુપામે ધ્યાની.

આહા માહા આતમા હર કહેતે હો—સમાદમે ઐઠે રહે તેહો.

વિશ્વા૦—હોહો ઈંદ્ર તેરા રાજ હર મનુસકા સુધારા કાજ દેવ પરી-
યોંકી પર વરશકા ધ્યાન—તેરી સક્તીકી દહેશતકી શાન
મગર કપટી ઔર નીચસે બચે રહો. હંદિર તું સખ તરાં-
હ સુખી રહો.

ઈંદ્ર—વિશ્વામીત્ર તુમારી દેહીમે ઈશ્વરકી સક્તી હયે ઇસ લીએ તુમ
સખ જગમે શીરા કરતે હો. તુમસે એક જાએથી બાકી ન
રહી બલા કહોનો પૃથ્વીપર સખસે બગ ધર્માતમા રાજ
કૌનસા હયે જન કન્યા ખોટા કરમ ન કીઆ હોગા ઔર જુ-
ઠ ભી ન ખોલા હોગા. અદલો ઇનસાફસેભી કબી આગ ન
ચલા હોગા.

વશિષ્ઠ—અજ દેવ પતી આયસા તો અજ્ઞેધ્યાકા રાજ હરીશ્ચંદ્ર
હયે. લગાઇમે બલવાન-હમેશા મનમે ધરમ ધ્યાન વીધ્યામે
સમપુર્ણ ચાર બેદ અહરા પુરાન બરબ્રહ્માન-ધરમ ધ્યાનમે
હતીમતાઈ—કુરબાન. મનસ મુરતીકે નેમસે કબીભી જી-
લટા ચલા નહી હયે ઔર આજતક અપની કીંદગીમે
કબીભી જુઠ ખોલા નહી હયે. પૃથ્વીપર સખ રાજ ગિસ
રાજ તપધારીકી બડી જાવ કરતે હયે ઔર સખ દેવતા
રાજ મજકુરપર દયા કા ધ્યાન ધરતે હયે. ભગવાનકીભી
બડી કુરપા હયે.

ઈંદ્ર—હો હો એ ક્યા એસા રાજ હયે. મયે આપકી બાત સુન-
કર ખોહોત રાઝી હુવા.

વશિષ્ઠ—બીરબલકો રક્ષણ કરના ઔર દુષ્ટ પાપીકો શીક્ષા કર-
ના એસે કામોમે હમેશા ચાલાક રહેતા હયે. હઝારોમે
વો એક મેરા ચેલા હયે.

ઈંદિર—સચ ખાત હય ઐસા રાજ અપના ચેલા હોનેકે લાયક હય.
 ઔર સચ રાજઓં કે બી ચાહીએ કે હરીશ્ચંદ્રકી
 ચાલ ચલે.

વાસોખત.

વિશ્વા૦—વાહ ક્યા ખુબ જો ભુલાહય તુ ઈન ખાતોં પર
 તુને સચ જાન લીયા ખાતેં એ રાજ ઈંદિર
 હરીશ્ચંદ્ર ઘાતકી જુદા હય અધર્મી એકસર
 છલ કપટ દીલપો હય ઔર દુષ્ટ જળ્યાં આઠો પહર
 વસીટને ચેલેકી ક્યા ખુબ બઝાઈ કીહય
 દુષ્ટીકર દુર બયાં સારી ભલાઈ કી હય
 વાહ ક્યા ખુબ વસીટ ચેલેકી કીરતી ઈન્દિહાર
 આપનેકી હય બયાં હય વો સરાસર બદકાર
 આપની કીરતીકો બઝાતા હય બઝા હૈ હુશીઆર
 રખર દેવોંકે ચે ખાતમે કમ હય આધાર
 વાહ ક્યા ખુબ વસીટ દંગ નીકાલા તુમને
 જેન ખાતોંકા બનાકર જો બિછાલા તુમને.

વાસોખ.

વશિ૦—વિશ્વામીત્ર તુમારા હય ચે નાલાયેકી પન
 બહેકીં ખાતેં ન કરો ઔર ન નીકાલો એકથન
 કમ નસીબી ચે તુમારી હય નહીં ઠીક ચલન
 એ કપટ પન હય ખુરા ઔર બદીકે લછન
 એ જળ્યાં આપકી જુદી હય જલા ખાક કરો
 વરન બદગો છસે તુમ અપની જળ્યાં પાક કરો
 જુદી બક બક જો નીકાલી હય અયનાદાં ઝુકર

જો કીયા તથ વો તેરા સારા અકારત એકસર
અઝા ધર્માત્મા હય મેરા ઓ હરીશ્ચંદર
તુને બે આખર સમજા હય ઓ કૌપલ ગૌતર

વાસોખ.

વિશ્વા૦—વસીષ્ઠ અધર્મ જો હોનેસે ધરમ ધ્યાન નહીં
જુદ જો હોતા હય સચપનકા જોસે જ્યાન નહીં
હરીશ્ચંદ્ર હયગા કોધરમી મેરા તુફાન નહીં
જો કે રક્ષાન કરે નીર બલકો યે કુલસાન નહીં
ધતિને ધુરસેમે ક્યું આયા હૈ વસીષ્ઠ નાદાં હય
જુદ સખ તુઝમે સમાઈ હય તુ એક હૈવાં હય

વાસોખ.

વશિ૦—વીશ્વામીત્ર તેરી બાત યે હય કપટી સારી
બેદકી જુટાહી હોતા હય અઝા મકારી
જુટ કહેનેકી તેરી ચાલ એ હય હરખારી
ધસિમે આખી રકો ઊઠાવેગા બોહતસી ખવારી
ચંદ્ર સુરજકા બી અસ્થાન બદલ જાવેગા
પર હરીશ્ચંદ્ર ન જુદા હો નીકલ જાવેગા

વાસોખ.

વિશ્વા૦—અરે ચલ દુર હો જુદા વો હરીશ્ચંદ્ર હય
તુભી જુદા હય વસીષ્ઠ નામ તેરા બદતર હય
દેવોંકી હય યે સભા ધસિમે તુ બદ અખતર હય
નીચ માનુસકા નહી કામ સભા અંદર હય
મેરી સક્તી કા અગર બલ જો તુ આજખાવેગા
હોકે બે આખર આખરકો તુ પસ્તાવેગા

વાસોખ.

વશિ૦—વીશ્વામીત્ર અધર્મા હય તુ મે આતેં છોડ
તુ સીઆલ હોકે જો કરતા હય ભલા શેરસે હોડ
ચુપ રહે નાદાન ના આખ સરકો તેરે દાહુંગા તોડ
મગજમે તેરે હય બદ મસ્તી ઓ સખ દાહું ફોડ

વાસોખ.

વિશવા૦—જુઠ આતે ઓ સમાઈ હય ઓ મશતક તેરા

કુટ હો જાવેગા એકદમમે ઓ ચુરા ચુરા

ઈંદર.—અજ દેવતાઓ જરા શાંત હો જાવો તુમ સરકે દેવતા
બલવાન જળ આપસમે ટંટા લડાઈ કરેંગેતો ઇસિકા ની-
વાડા કોન કરેગા તુમમે હર એક મનનુકારકા મારા હય
તુમારી અકારત ચાલકા ઇશારા હય રૂપી વસીઈ રૂપી વી-
શ્વામીત્ર અપના અપના ધુસા નરમ કરો જન લોગોમે
અપની હસી મત ગરમ કરો ચુપ રહો ચુપ રહો હરકા
ધ્યાન ધરો.

વિશવા૦—ઈંદ્ર તુ ક્યા યું જાનતા હય કે મૈ ઇસિકે ડરાનેસે ડર
જાડગા અરે આયસે કીતને લોમડીઓકો હીકાને લગા-
યા હું ક્યા ગૌડી દહેશતસે શેર ઝાડીમે છુપ જાતા
હય.

ઈંદર.—અય રૂપીઓ મૈ તુમ દોનોસે કહેતાહું કે અખ જરા શાં-
ત હો જાઓ અપના અપના ધુસા હજમ કરો તુમ
દોનોબી બડે સીયાને હો તુમમે કૌન જુઠાં કહા ઓર કૌન
સચા કહા એ મુજકો બોલના લાયક નહી હય મગર
ઇસિકા ઇનસાફ ઇસ તરહાં બેહતર હય યાને તુમ દોનો
આપસમે શર્ત લગાઓ જો શર્ત જીતેગા ઓ સચા હોગા.

વશિ૦—અય રાજા ઈંદર તુમને જો કહા સો મુજકો કમુલ હય
અગર જો મેરા ચેલા હરીશ્ચંદ્રકા કીસી તરહાં જુઠ ઓ-
લના સુભુત હો જાવે તો મૈને અપની જાંઘીમે જીતના
તપ ઔર જપ કીયા હય ઉસકા સખ ફલ વિશ્વામીત્રકો
દીયા જાવે એ કહેના મેરા સચ હય.

વિશ્વા૦—ઈંદર મૈભી તો લગાતાહું એહી શર્ત બી
હરીશ્ચંદ્રસે છોડાવિંગા મૈ સખ આત ખરી
દીન બદીન ચાલજુરી હો યે ન લે નામ હરી
જુઠ ઓલા કરે ઔર સચ ન કહે એક ઘડી
ગર તકાવત હોતો જુગ જુગમે કીયા તપ મૈને
દુંગા આઘા મૈ વસીટકો જો કીયા જપ મૈને
જો કે બંડીહય સખા કહેતાહું સખસે હરબાર
આત રખના યે છુપાએ ન કરે કુછ ઇજ્જાર
આજમાએશ હો હરીશ્ચંદ્રકી દેખે સખ કાર
જુઠ કહેતા હય વો યા સચી કરે હય ચુકતાર
પાપ ખીન ઔર ન કોઇ આત કરેગા અછી
દેખો કીસતરહાંસે હોતી હય વખીટકી પછી

વશિ૦—અરે અચ્છા અચ્છા તેરે હમારે ખીચમે ત્રીમુર્તિ ખમ્હા
વિશ્નુ મૈસકી ગવાહી હય અરે વિશ્વામીત્ર તેરે મનમે જો
આવેસો ઊપાગકર મૈ જીસમે ખીલકુલ નહી પડુંગા તેરી
રાહ દેખતે હુએ યહીં બૈઠ રહુંગા મગર તેરે મનમે કુછ
શકશુખા આવે ઇસલીએ મૈ બાંધનમે રહેતાહું

ઈંદર.—અજી હો. હો. ઇસ કામકે અનગમદેનેમે દેર ન લગાઓ
૩૫૧ વિશ્વામીત્ર તુમકો જો કરના હોસો જજ્ઞ કરો અબી
વખત હય (કહેના સીરપતી નૌકરકો) અરે સીરપતી સીર-

પતી રૂપી વસીટકો તુ આપને એખત્યારમે રખ.

વિશ્વા૦—ઈંદ્ર અબ મૈ પૃથ્વીપર જતાહું મગર મેરે કામમે કુચ્છ
થોડીસી દેર હોગી.

(ઇતિનેમે જતા હય).

(આખ ૧ લા પરદા દુસરા) રસ્તા.

વિશ્વા૦—દેખોતો મૈ કોન હું અવલકા મૈ રાજા હું ઔર સખ
રૂપીઓમે ભી મૈ ખડા હું મૈને બોહતસા તપ જપ કીયા
તખતો શીવનાથસે જોર ઔર ખલ પાયાહું અગર મૈ
જરા કોરોધમે આવુંતો સખ ખર મ'ડકો જલાકર ખાખ
રાખ કરદું અગર ઔરભી ચાહુંતો ત્રીમુર્તિ બ્રહ્મા વિસ્ણુ
મૈસકો રોંધ ડાહું જો કોઈ મુજકો ત્રાસ દેવે વો આ-
પના નાસ આપકર લેવે. જો મુજકો ખુશહાલ રખે ઊ-
સકા મૈ પ્રતીપાલક કહંગા અબ વસીટકી ગરૂરી તોડના
મેરા કામ હય વિશ્વામીત્ર મેરા નામહય. હરીશ્ચંદ્રકો
જુદા બનાના ઔર હરએક ધારા તુડના એ ક્યા બડી
ખાત હય યે મેરે આગે બોહત સહેલ હય યે કામ મૈ
કહંગાહી કહંગા ન કહંગાતો મેરા નામ વિશ્વામીત્ર
નહી હય.

(આખ ૧ લા. પરદા ત્રીસરા) દરખાર.

(પાત્રાકા નાચ અવલ ચોપદારકી બડી જવ.)

ચોપદાર—જય જય. હરીશ્ચંદ્ર માહારાજકા અખત કુશાદા દૈલત
જ્યાદા.

કંચની—(તર્જ—મેરેકો નીનદયા ન આવે તોરે ખીનરે).

મેારા. મન લાગા તોરેપર બલ જાગી.
તુંતો ભયો છતર સુધારી તોરી સુરત પીયારી.
સગરી જન મેરી તોપેવારી વારી—મેારા.—

વિદુશક—વાહજી પ્રધાન તુમારા ધ્યાનતો પાલાને છીન લીયા.
બલા કહોતો તુમારા ચેહરા કું જિતર ગયા હય. શાયદ
પાત્રાકા ધ્યાન તુમારે દીલપર ભર ગયા હય. બહેતર
હય અબ્બ ધરકો જાઓ ઓર દીલ શાંત કરકે શીર
આવ.

પરધાન—અરે ચુપ ચુપ નાદાન ચે નાદાની રાજ સભામે કરના
તુજકો શરમ નહીં આતી.

વિદુ—પ્રધાનજી શરમ હયાકા બી એક અસ્થાન હય જસકે તીન
નાક ઓર તેરા કાન હય તુમ રાજકે સીધે હાથ હો. જબ
તુમારા ખ્યાલ ખીગડ ગયાતો જનો સભાકા તાલ ખીગડ
ગયા મગર મેઘ બરન ચંદ્ર મુખ કમલ નૈન બેંજની માલ
ઓઢેહુએ શાલ તાલપર તાલ દે રહી હય. ગોયા તુમારી
જન લે રહી હય બલા ઇસકો. રાજસે કુછ ઇનામ તો
દીલવાવો.

હરી—અછા અછા વિદુશક ઇસ પાલાકો હમને એક તોડા અશ-
રશીઓંકા ઇનિઆમ દીયા અબ્બતો ચુપ રહોગે વો યાં પ્રધા-
નકો ઇસી તરહાં શરમાવોગે.

વિદુ—ખોહતખુબ મહારાજ.

પરધાન—ચેલેરી માહાપારા. માહારાજને તુજકો ઇનિઆમ દીયે
હું ઇસકી ટકોલીપર ક્યા ખ્યાલ કરતીહો ધર જાઓ
ઓર અનંદ કરો.

ચોપ૦—માહારાજ દો. વનવાસી આદમી આહર ખરે હુએ હૈં સ-
ભામે આનેકા હુકુમ ચાહતે હૈં.

હરી૦—અછા ચોપદાર ઓ કૌનસે વનવાસી હૈં બિનકો સભામે
આને દો.

ચોપ૦—ખોહત ખુઅ માહારાજ.—(જાતા હય).

” માહારાજ દયાલુ એ દોનો વનવાસી હાજર હય.

હરી૦—અરે વનવાસી. તુમારે આનેસે મેરા દીલ ખોહત ખુશ હુવા
તુમ અઅ કીસી બાતકી ચીંતા મત કરો. તુમારા સઅ
દુઃખ દુર હોજવેગા જો કહેના હોસો મન ખોલકર કહો.

વનવાસી૦—માહારાજ વિશ્વામીત્રકો યગ્ન કરનેકા હય બિસમે કઈ
તોલે સોનેકી જરૂર હય ઇસ વાસ્તે રૂપી મજકુર ને
આપકે પાસ ભેજ હય ઔર કહા હયકે આપ જ-
ર દોગે મગર જવાબકા તલખગાર હય.

હરી૦—હાં હાં કાહેકો નહીં દુગા જીતને તોલે સોના વીશ્વમીત્રકો
જરૂર હો ઉતના યહાંસે બેખટકે લે જાવે.

કહા.

ઐસા તપેસરો હયયો આની કીયા જગતકો ત્યાગ

ઉસને માગા સોના મુજસે ખરેહૈં મેરે ભાગ

ઐસે તપ ધારીકો આસરા દેના રાજાકા ધરમ હય જા ઓ
ઔર હમારા સંદેશા સુનાઓ.

વનવાસી.—અછા માહારાજ આપકા સંદેસા હમ વીશ્વામીત્ર
રૂપીકો જા સુનાતેહેં મગર ઓબી ચંદ અરસેમે
આપસે મુલાકાત કીયા ચાહતે હય.

હરી૦—ખોહત ખુઅ જાઓ.

” પરધાનજી વીશ્વામીત્રકો સોના દેના જરૂર હય.

પરધાન.—અછા માહારાજ આપકી મરજી હમ સમતરહા ફરમા
બરદાર હય.

ચોપ૦—માહારાજ વીશ્વામીત્ર રૂપી દરબારમે આયા ચાહતે હય.

હરી૦—અછા ચોપદાર વીશ્વામીત્રકો બોહત માન પાનસે સભામે
લાઓ.

ચોપ૦—આયે વીશ્વામીત્ર પીયારે રાજા હરીશ્ચંદ્રકે દુવારે.

સુરત બોલી બાત હટાલી ઓ અડભંગી ચાલ બીચારે.

હરી૦—આપકો મેરા વંદન પોહોચે સદ સલામી બરનન પોહોચે.

ઐકો આસનપર માહારાજ સારી સભાકો દરશન પોહોચે.

વીશ્વા૦—હરીશ્ચંદ્ર તેરા કલચાણુ કલચાણુ હોવે.

હરી૦—મહાંત વીશ્વામીત્ર યગ્નકે પવીત્ર કામકે વાસતે આપ મેરે
પાસસે સોના ચહાતેહો મૈ બોહત ખુશહું દાન દેના બોહત
બેહેતર હય ઉસ સીવા આપ સરકે રૂપી મેહેરબાન મેરે
દરબારમે આવે ભલા શીર મેરા ભાગ ક્યું ન ખુલ જાવે?

વીશ્વા૦—હરીશ્ચંદ્ર તુ દાન કરનેમે રાજા હય તો તેરે કામકી
બી કાર સાજી હય.

હરી૦—વીશ્વામીત્ર રૂપી માહારાજ આપકો કીતને તોલે સોનેકી
જરૂર હય.

વીશ્વા૦—અરે હરીશ્ચંદ્ર મૈ જીયાદા લેકર ક્યા કડંગા ફક્ત એક
માનુસ હાતીપર ઐકર ગોફનકા ગોલા ચલાવે ઓ
જીતના ઉંચા જાવે ઉતના સોના મીલનેસે સખ કામ
હમારે પુરે હો જાવે મગર ઓ સોના શીલહાલ જરૂર
હય.

હરી૦—અચ્છા વીશ્વામીતજી મૈ અભી તજવીજ કરતાહું (કહેના પ્રધાનકો) સત્ય કીર્તી પ્રધાનજી યહાં જજ્ઞ એક હાથી સખસે ઉંચા લે આઓ ઔર ઉસપર એક આદમીકો ચડાકર ઉસકે હાથમે ગોદ્રન દો ઔર આપના ખજના ખોલો.

સત્યકીર્તી.—માહારાજ મૈ આભી જતાહું ઔર ભંડાર ખોલતાં હું (ચોપદારકો કહેના) ચોપદાર અપની ગજ શાળાસે એક હાથી ખોલત ઊંચા લાવ.

ચોપ૦—ખોલત ખુબ જહાંપના.

(ચોપદારકા જના).

વીશ્વા૦—હરીશ્ચંદ્ર સખર કર સખર કર દાન ધ્યાન કરનેમે તુજ-મે ખોલત બોલાપન હય યે દેખકર મૈ ખોલત ખુશ હુવા મગર યજ્ઞ સમારંભ કરનેકો થોડી દેર લગેગી ઐસા મુજકો માલુમ હોતા હય ઇસ વાસ્તે જખતક સોના તુ અપને પાસ રહેને દે.

હરી૦—અજી રૂખીમીત આપ ખાતીર જમા રખો જો તુમારી ઐસી મરજી હો તો મૈ આપકા સોના અપને એખત્યાર-મે રહેને દેતાહું જખ આપ તલખ કરોગે ઉસીવખત હાજર કરંગા.

વીશ્વા૦—હરીશ્ચંદ્ર સચ હય તેરે મોઆશીક સખાવત કરનેવાલા કોઈ નજર નહી આતા જન્નો ઇનસાનમે કોઈ તેરી બરાબરી નહી કર સકેગા તુને સખ મેરી મરજી સંભાલા ઔરભી યેકીન હય કે સંભાલેગા મગર આન રખકર રીત-કે મોઆશીક દાન ધરમ કરના ચાહીએ.

હરી૦—વીશ્વામીલજી તુમારા કહેના બળ હય મગર જો યહોં હાજર હય ઉનકે સામને મૈ કૌલ દેતાહું કે વીશ્વામીલજી કા સોના મેરે એખત્યારમે હય જાગ્ય રૂપી મજકુર તલખ કરેગે મૈ વો સોના ઉસી વખત હાજર કરંગા.

વીશ૦—અચ્છા હરીશ્ચંદ્ર અબ મૈ જતાહું.

હરી૦—અચ્છા માહારાજ દયા ફરમાધએ.

(બાબ ૧ લા, પરદા ચૌથા) રસ્તા.

વીશ૦—અબ મુજકો બરાબર ચેકીન હય કે હરીશ્ચંદ્ર મુકરર મેરે દામમે ગીરફતાર હો જાવેગા દેખોતો ઉસકો અપને તાબેમે લાનેકે લીચે કૈસી તદખીર જમાતાહું યાને જો ખેતી બાડી ઉસકે સરહદમે હય ઉસકો વૈરાન કરનેકે લીચે જંગલી જાનવરા ચરીદે દરીદે ભેજકે સત્યાનાસ કરવા દાલતાહું શીર દેખુંતો આગે ક્યા હોતા હય.

(બાબ ૧ લા. પરદા પાંચવા) દરબાર.

હરી૦—(પ્રધાનજી અપને કીશવરકી રાહોરસમ કીસ તૌરપર હય.

સત્ય૦—માહારાજ અબતક તો પરમેશ્વરકી મહેરબાનીસે ઔર આપકે ચેક બાલકે જોરસે અનંદ અનંદ હય.

(ધીતિનેમે કીસાન લોગોંકા રોતે હુએ આના.)

કીસાન—જય. જય. હરીશ્ચંદ્ર માહારાજ ફરીઆદ ફરીઆદ.

હરી૦—અરે રાજ ભકતો કીસાનો કહોતો તુમકો કીસને દુઃખ દીયા હય જો કે ઐસે શોકમે પડેહો ક્યા હાકુરોને સુલહામે કુછ ભંગતો નહી કીયા યાતો મેરે અધીકારોને તો નહી સતાયા યા કુછ બારીશ ન હોનેસે કીસ્તકારીમે તુકસાન તો નહી હુવા જૈસા હાલ હુવા હો. વૈસા. સાફ સાફ બયાન

કરો. મૈ તુમારી અઘોઅસ્તી કરનેમે કમી નહી કહ્ગા.

કીસાન—માહારાજ સરકાર નામદારકી ખીદમતે આલીમે હમારી
યે માફજ હય કે કઈ રોજસે જંગલી જનવરાં ચરીદે
દરીદે ગોલકે ગોલ આતે હય. ઔર હમારી ખેતીઓંકો
સત્યાનાસ કરજતે જીનકે દફા હોનેકો હમ ખોહતસી તજ-
વીજ કરતે હૈં મગર કુછ બન નહી આતી ઇસ લીયે ખી-
દમત ફૈજ દરજતમે જીન મુજીઓંકી દફા હોનેકી તદખીર
આહતે હૈં હમારી માલમતા જો કુછ હયસો કીસ્તકારી
હય.

હરી—અય દીન દયાળ તેરે હાય હય જગતકા રજપાલ શાયદ
મેરેસે કુછ પાપનો નહી હુવા હય જીસકે બસબસ મેરી
રયાયા દુઃખમે મુબતેલા હય અય દીનાનાથ મેરી જુ-
નાહોંકો માફ કર ઔર મેરે મુજકો તુજાન શૈતાનસે સાફ
કર. અરે કીસાનો તુમ કુછ અંદેશા મત કરો ઇસ તુક-
સાનીકે બદલેમે દો બરસકા માહાસુલ મૈને તુમકો માફ
કીયા હું ઔર જીન મુજી જનવરોંકી દફાકીબી તદખીર કર-
તાહું પ્રધાન સત્યકીર્તિ અપને શહેરકે શીકારીયોંકો જજદ
જમાકર લાય.

સત્ય—ખોહત ખુબ માહારાજ—(વીદુશકો કહેના) અરે વીદુ-
શક જજદ જી ઔર સખ શીકારીયોંકો જમાકર લા.

વિદુ—ખોહત ખુબ માહારાજ.

હરી—પ્રધાનજી દેખોતો. યે કૈસી બલા નાજલ હુઈ હય આજ-
તક અપની રીયાસતપર ભગવાનકી નીહાયત નવાજસથી
કબી બાદેખીજાં કા ઝોકા નહી લગાયા—મગર માલુમ નહી

હોતા હયકે ભગવાનકા અપનેપર ઇતિના ડોપ ક્યુંકર હય.

સત્ય૦—માહારાજ સરતાજ મૈ ખુદ પરેશાન હાલહું આપકો ક્યા
જાયા હું ભગવાનકી મરજી મગર સખરકો કામ ફરમાવો
ઔર ભગવાનકે તરફ રજી હોકર સર કુકાઓ ઓ સખ
અનંદ કરેગા—(ઇતિનેમે વિદુશકકા શીકારીઓંકો લેકર
આના).

વિદુ૦—માહારાજ ઓ શીકારીઆં જવાં મરદોં હજીર હય.

હરી૦—સત્ય કીરતી મૈ શીકારીઓંકો લેકે સહેરાં નવદં હોતા હું તુમ
પીછેસે રાનીકો સાથ લેકર આઓ ક્યુંકે મુક્તસે રાની મજ-
કુરકો સઓરાં દેખનેકા બડા ઇશીતીઆક હય.

(બાબ ૧ લા. પરદા છઠા) રસ્તા.

(જાઓંજે હમ જરૂર) ઓ તર્જ.

લશકર—મીલકે હમ સખ યાર. હાથ લે ઔઝર

પહેલવાં પહેલવાં. લેવે સખકો માર.

હો. મરમર મર મુરદાર. ૧

મારો અખ જરૂર. કરો મત કસુર.

જનવર. જનવર. દેખો રનસુર.

ઓ કરકર કરતાર. ૨

(બાબ ૧ લા. પરદા સાતવાં) જંગલ.

(જંગલી જનવરોંકા આના).

હરી૦—શીકારીઓં દેખોતો વે જનવરાં કૈસે શોરો શુલ કરતે. આતે
હું તુમ આપની ચાલાકીસે અપની જવાંમરદી મુજકો બ
તાઓ. ભાલા બિહાઓ યા બાન ચલાઓ કમાન ખેંચો

યા જાલ ખીંચાઓ કુછભી કરો. મગર ઇન જાનવરોંકો જાનમત દો સખકો હલાક કરદો.

શીકારી—જોહત ખુબ માહારાજ આપકે ચેક બાલકે જોરસે હમ અભી સખકા કામ તમામ કરદાલતે હૈ.

(શીકારીઓંકા જાનવરોંકો મારના આખીર સખ જાનવરાં મારે પડેં ફકત દો જાનવરાં બચકર વીશ્વામીતકે પાસ વાસ્તે ફરીઆદીકે ગયે.)

(આખ ૧ લા, પરદા આઠવા), આગલા જંગલ.

વીશં—હા હા મૈને કીસાનોકી ખેતી તુકસાન કરનેકે લીયે જોહતસે જાનવરોંકો રવાના કીયાહું ચેકીન હય કે સખ ખરાખા કરકે ચંદ અરસેમે આવેંગે ઔર હરીશ્ચંદ્ર રાજાકા સત તોડાવેંગે.

જાનવર.—(રોતે હુએ આના) અરે વીશ્વામીત ફરીઆદી ફરીઆદી બડા ધાત હુવા યાને તુમને અજોધ્યાપર હમ સમોંકો રવાના કીયેથે મગર ઉન સખોમેસે હમ દો હૈવાન બચકર આયે હયં ઔર સખોને જાન ગમાયે હયં હરીશ્ચંદ્ર રાજાને સખકા નાસ કરદાલા હય તુમારે ખૌફે રજકો કુછભી નહી સંભાલા હય.

વીશં—હો હો ક્યા ઐસાહુવા ભલા ભલા કુછ અદેશા નહી તુમ સખર કરો દેખોતો અખ મૈ દુસરા ચમતકાર કૈસા ચમકાતા હું (ચે કહેકર મંત પદને શુર કીયા).

૧૧ (મંત) હનમત જોગી ભૈરા ખીરોગી પીયાદા નાગ દેવીયા આગેરીયા ભાગ જહાં તાહાં બેજુ વાહાં તાહાં લાગ આવ આવરે અપસરા હુસ્ન દીખલાવરે અપસરા દીલકે

બીરભાવરે અપસરા હરીશ્ચંદ્રકો લુભાવરે અપસરા તલ-
પત બીર તપે સરીર દુશ્મનકી છાતી ચીર ગુરકી સકત
મેરી ભગત પુરી મંત્ર ધર્મીરી વાચા. (યે મંત્ર પડતેહી
દો અપસરા નમુદ હુધી.)

અપસરા.—વીશ્વામીત્ર સ્વામી હમ દાસીઓપર મેહુરયાની ફર-
માનેકા ક્યા બાએસ હય જો અજ્ઞા હો સો બયાન કરો.

વીશં.—અજ્ઞ કુંવારીકા તુમકો ગાના નીરમલા ઔર નીરત કલા
ઔર ઓહુરનો જમાલ દેઊંકે તુમારી સુરત સીરત પર
કસમ રઘુબરકી કોઈ બરા બરી ન કર સકે દેખોતો હરી-
શ્ચંદ્ર રાજ જંગલમે ડેરે દીયે હુયે બડી આન બાનસે
પડા હય વહાં તુમ જાઓ ઔર ઉસકો શીરી ગાયન
સુના કર ઉસકે દીલકો માયલ કરો જાગ્ય વો રાજ હોકર
તુમકો ધનામ દેને ચાહેતો તુમ ઉસકે રાજકા રૂપેરી છત્ર
તલબ કરના અગર વો ધનકાર કરે તો ઉસકે દીલકો હર-
એક જતનસે અપને બસમે લાના.

અપસરા.—બોહત ખુબ વીશ્વામીત્ર સ્વામી હમ આપકા હુકુમ
બસરો ચક્ષ્મ બજ લાવેંગે.

(બાબ ૧ લા, પરદા ૯ વા) છાવણી.

(હરીશ્ચંદ્ર પલંગપર સોતે હુએ નજર આના ઔર તારા-
મતી પંગાતીપે બેઠી હુધ દીખલાઈ દેના ઔર હરીશ્ચંદ્ર નીંદસે
ચોંક પડકે તારામતીસે કહેને લગા.)

હરીં.—અય પ્રીયા દીલ રૂબા મુજકો બોહત ખરાબ સપન
પડા હય જીસકે સખબસે દીલમેરા ધબરા ગયા હય
આહા પરમેશ્વર રઘુબર અપને દાસકી મદત કર ઔર
સખ રંજો બલા રદ કર.

તારામતી.—અય ગુલે ગુરખર મેરે તનખનકે આધાર તુમ ક્યુ
હો ધતને બે કરાર ખ્યાબો ખીયાલકા ક્યા હય
એતેઆર ભલા અપના સપના બયાન તો કરો
માહારાજ ધરમરાજ જીસને કબી કીસીકો તકલીફ
ન દીયા હોગા ઉસપર દુઃખ કીસતરહાં પડેગા.

હરી.—અય મેરી બનેબાં મેરા સપના બદ ગુમાં બોહત ખુરા
હય તેરે આગે કહેનેકો મુજકો બડા અદેશા માલુમ
હોતા હય માલુમ નહીકે ઉસકા ક્યા અનખનમ હય
મેરે ફાહામમે નહી આતા.

તારા.—અજ પ્રાણપતી જમ સપનેકા ભેદ આપકે ધ્યાનમે નહી
આતા તબ મુજ નાકીસુલ અકલકે ક્યા ખીયાલમે
આવેગા ઇસલીયે અપને પ્રધાન અરસ્તુ જમાનકો તલબ
ફરમાવો ઉસ્સે સપનેકી તાખીર બખુખી માલુમ હો
બવેગી.

હરી.—ચોપદાર સત્યકીરતી પ્રધાનજીકો જજદ ખુલા લા.
(શીર હરીશ્ચંદ્રને રાનીસે યે કહેના.)

અય પ્રીયા તુમને સચ કહી અપના પ્રધાન બડા આતી
લાસાની વીધ્યાવાન આશાન હય ચેકીન હય કે સપનેકા
ખુલાસા ઉસસે બખુખી હો બાવેગા.

ચોપ.—માહારાજ પ્રધાનજી તશરીફ લાતે હૈ.

હરી.—અજ સત્યકીરતી આજ રાતકો બડા ખરાબ સપન પડા
હય ઉસકા ભેદ કુછ મેરે ધ્યાનમે નહી આતા હય
ઉસકી તાખીરકા ખુલાસા કરનેકે લીયે માહારાનીકો
તુમારી યાદ હુઈ હય.

સત્ય—માહારાજ મેરી અદના અકલ જહાંતક પોંહિયેગી વાંહાં
તક ઉસકા રાજ બયાન કરનેમે આવેગા.

હુરી—સત્યકીરતી સુનો યે મેરે સપનેકા બયાન હય યાને મેરે
આપ મરહુમકી ગાદીપર મૈ ગાદી નશીન હુવા ઔર
શીર મૈને પાંચ ઔરતોં અપને લગનમે લાયા ઉન પાંચોં-
મેસે લગન હોતેહી એક સ્ત્રીકો એક જોગીકે હવાલે
કીયા ઔર દુસરી મેરી ના ફરમાની કરકે પહેલેકે સાથ
ચલીગઈ ઔર તીસરી કહીં ભાગ ગઈ ચૌથી અંધી
હોકર ત્યાગ ગઈ ફક્ત એકહી મેરે હમરા રહી ઇતિનેમે
અચાનક મેરી આંખ ખુલ ગઈ.

સત્ય—(ખીચાર કરકે કહેના)

(તર્જ—કુવર કનાઈ મારો લાડકો.)

માહારાજ સપના તુમારાયે : દીલ કરે હય ખરાબ.
છાતી મેરી ફટગઈ અબ : બંદ હય સબ જવાબ. ૧
તાબીર ઇસકી સુનાવું મૈ : આંસું બરસાય કર
છાતીકો હાથોંમે લેકે થામ : સુનો ગમકી કીતાબ. ૨
પહેલી જો આવરત અજોધ્યા હય : સબતનત યે તમામ
છીનેગા તુમસે રૂપી એક : છીન લેગા ખેતાબ. ૩
ના ફરમાં હુઈ હુકુમત : સબકો વૈરાન કર
તીસરી જો ભાગી હય ઔરત : સચ દીલકા ગુલાબ. ૪
તારામતીકી બુદાઈ : વહાં યે હો જાવેગી
ઔર જો અંધી હુઈ સો : હય વો લડકા નાયાબ ૫
રાજ કુવરબી છુટેગા : રાજ છુટ જાવેગા
સાથ રહેગી સત્યતા : પ્રીતી વંતી જનાબ ૬

“મરકુમ” ક્યા બલાઆઈ હય : દીલ જલાયા શીતાય
કૈસા યે આયા અચાનક : હમપો રંજો અજાય ૭

(પરધાનને ભગવાનકે તરફ રજુ હોકે કહેના.)

હો હો પ્રભુ ક્યા હમારે રાજા મહારાજકે નસીબમે ઓ કુછ કલેસ
લીખા હય અય દીનદયાલ ખીલનકો ટાલ હમારે રાજાકો હમેશાં
રખ ખુશહાલ તેરે હાથ નજાતકી ઉમીદ હય હમારી વીનંતી
કયુલ કર.

તારા૦—અય પ્રાણપતી જળ આપને કીસમતકી ઐસી ગતી હય
તો હજારો તદખીર કરનેસે ઔર શીકરોઅદેશેસે ક્યા
હો સકતા હય જૈસી ભાગવતકી મરજી ઉસપર ઇનિસા-
નકો રાજી રહા ચાહીએ માહારાજ મનુસ પ્રાની પાણીકા
ખુડ ખુડા હય આજ હય ઔર કલ નહી હય ઉસકા
ક્યા એતેખાર હય મગર હીમત છોડા ન ચાહીએ મીસલ
મશુર હૈ હીમતે મરદાં મદતે ખુદા ઉસકે અમરપર
શાકીર રહા ચાહીએ સુખભી ઉસને દીયા હય
ઔર દુખમેભી ઓહી મદદગાર હય અય
પ્રાણનાથ અપને સત યુનકો હમેશાં બેકલંક રહેનેદો
ઉસકો આતશે મુખાલીફ કી આંચ ખીલકુલ મત
લગને દો દેખો પ્રાણતો એક પાનીપરકા હુબાબ હય મગર
પ્રીતી ઉસકી માનીદ આફતાબકે હય ઓહી અમર
રહેગી.

હરી૦—અય પ્રીયા આફરીન સદ આફરીન તેરી અકલપર હય
તેરી બાત બસદ ખુબ મરગુબ હય.

ચોપ૦—માહારાજ દો અપસરા બાહેર ખડે હૈ ખીદમતમે કુચ્છ

धलितेभास रभते हैं.

हरी०—अरे योपदार यहाँ अपसरा काहांसे आर्ध हय ये आ
लेद हय भला आने तो हो. इअइ आनेसे हाव भालुभ
हो नवेगा.

योप०—भोहत पुअ भाडाराज (योपदार जना) भाडाराज
सरताज ये होनो अपसरा हाजुर हुध हय.

हरी०—अय नाननीओ कहोंतो तुमारा आना धसि नंगल
भीयाआनमे कीसतरहां हुवा हय मुइसीव अहावाव अयान
करो यहाँसे ना उमीद न नओगी.

अपसरा—भाडाराज हमारा गरीअ आना सामनेके पाहाउके तले
भोहत नजदीक तर हय. आपका धर्म आ सुसम्भा
सुनकर भीदमतमे अरज लाये हैं अय दयालु राज
तेरी दया मया पर हमारी आस लग रही हय और
तेरे हुस्नो नमालपर इरेइता होकर जमीदवार आये
हैं अय राज हम अधीन स्त्रीओपर अक्षीसकी नजर
रभ हम होनो कसअ नाय गानेका भोहत अधी तरहां
जनते हैं हुकुम हो तो अपने हुनरको नहुर करे.

हरी०—अय नाननीओ पंडीत लोग अयान करते हैं के स्त्रीआं
शैतानके अवतारसे हैं जिनके नान्जोगमजे और भोहनी
इप सइप पर अकसर भरद का दीव भोह हो जाता
है सीवा जिसके और कुछ नहीं जाता हय शायद जिनको
तुम लोगोंके भोहनी अवतारसे उर लगता होगा अगर
मेरे लीये कुछ अदेशा नहीं हय. मैतो तुमारा गाना
सुननेको अहोत राज हुं अछा अपना हुनर नहीर करो.

અપસરા—બોહત ખુબ માહારાજ મુલાહેજ દુરમાઈએ.

(મૈ જગાયે હરરી રામ) યે તર્જ.

દીલ લગાઓ વારીરે રાજ મોરી માનોરે ઠેક.

હરીશ્ચંદ્ર રાજ હમ તો તેરી દાસીરે

વીનતી કરતહય માનો બીજાં આસીરે ઠેક.

મોહેની મુરત રાજ તુમ હારીરે

મોહી તુમપર યે જન હમારીરે ઠેક.

ધરમ સખાવત સમપુરન રાજરે

તીન લોગમે બાજે બાજરે ટેક.

મુ માગે હમ. બક્ષીસ પાવેરે.

હરજપર શુન તેરા ગાવેરે. ટેક

હરીં—વાહ વાહ ક્યા ખુબ ક્યા ખુબ અબ તુમ જીયાદા મેહનત મતકરો હમને જનલીયા તુમને નાય ગાનેકી અછી તાલીમ પાઈહી ઉસ્તાદને તુમકો અછી કલા સીકાઈ હય પ્રધાનજી ઈન સ્ત્રીઓંકો બોહત અછા પોશાક ઈન-આમ દેકે રૂપસતકરો.

અપસરા—માહારાજ આપકી દ્વાસે હમકો પોશાકકી કુછ ટોટ નહી હય ઔર જગતકી આસીઆઓંસે કુછ ખોટ નહી હય મગર માહારાજ રાજપતી જીસ રૂપેરી છત્રકે નીચે બેઠકર રાજ કરતા હય વો છદત્રકો ઈનાયત હો તો બડી નવાજસ હોગી.

સત્યં—અય અબલાઓ જો તુમ તલબ કરતેહો વો તુમકો કીસ તબા દીયા જલેગા જરા ગૌર તો કરો વો તો રાજપતેકો એક નશાની હય યે તુમકો બખુબી માલુમ

હય યે કુછ તુમહારા માંગના નહી ફક્ત એક શરારત
હય તુમને બડા ગુનહા ક્રીયા હય તુમારે અદન્યપનકેલીયે
તુમકો માફ કરનેમે આતા હય જો મીલતાહોસો લે
ઔરચલે જાઓ.

અપસરા—અછા મહારાજ આપ છત્ર નહી દેતેહો તો હમ આપકે
પરેમ ગતીકે ભુકે હય હમારે તનમેભી આગ મારીદ
હોરીકે સુલગી હુછહય જિસપર વીસાલકા ખારીશ ખરસાકે
બુજહાદો તો ઐન મેહેરખાની હય.

સત્ય—અરે દુશમનો ઐસા માહા પ્રતાપવાન મેહેરખાન રાજકે
રખર બેહુદા જખાન નીકાલતી તુમકો શરમ નહી આતી
હય જરોસીમ જવાહેરાત પોશાક કી કુછ કમી નહી હય
મગર નાલાયેક સુખન નીરતીક વચન કભી મનજુર
હોતેકા નહી.

અપસરા—માહારાજ હમારી મેહેનત કે બદલેમે હમને એક અ-
દના બક્ષીસ માંગાઓ તો આપ દેન સકે ઇસપરસે સાફ
માલુમ હોતા હય કે આપકે મનમે ધરમ ધ્યાન
ખીલકુલ નહીં હય હમનેતો સુનાયા કે આપ સખાવતે
દરીયાકે દુરરે બે બાહા હો મગર જાય તાજુબ હય કે
હમ ગરજવાન સાયેલ ગરીબ સ્ત્રીયાંકે દેનેમે બે પરવા
હો અગરચે આપ બડે ધનવાન હો મગર સખાવત કે
રાહસે દરકીનાર હો. દુસરે જનમમે આપ બોહત સીક્ષા
પાવોગે માલુમ નહી કે તુમહારે પ્રધાનકી શરારત હય
યા તુમારી હરકત હય તુમારા ખરાબ પન હમકો
બોલના બડા આજબ હય.

હરી૦—અરે કોઈ હય ઇન દોનો અજલાફોંકો મેરી સભાસે ની-કાલ દો (પેહેરે ગીરોને બિન દો અપસરાઓકો હકાલ દેના ઔર બિનકા રોતે હુવે જાના.)

સત્ય૦—માહારાજ બિન ઔરતોંમે તમામ નાલાઓકી પન ભરા હય દેખોતો જરાબી શર્મહયા હય ? આપકે આગે ફૈસા બેહીજાગ્ય ના કલામ કરતી હૈ (એહી બાતમે યે ઇતિહેમે ગજબ નાક વિશ્વામીત્ર આયે ઔર બડી ગરમ જોશીસે કહેને લગે.)

વિશ્વા૦—અરે દુષ્ટ પાપી તુજમે યે શરાત ભરી હય દેખ તો બિ-સકા નતીજા તુજકો ફૈસા મીલતા હય.

હરી૦—અજી પવીલ આત્મા મૈ આપકી વંદન કરતા હું ભલા મુજપર ઇતને ગજબનાક ક્યું હુયે હો. મૈ આપકા ચરન ચુમતા હું.

વિશ્વા૦—અરે હા દુર દુર હો. પાપી મેરે પાઈકો ગલીજ મત કર નીર અપરાધી જનવરોંકા તુને ફૈસા નાસ કીયા ઔર રૂપીઓકે સ્થાનમે ફૈસી ગડબડ મચા દી હય તીસપર ભી દો ગરીબ કુંવારીઓંકે દીલકો દુખાયા દેખ તો તેરી સ-ભાકો રૈશન કરનેકે લીયે ઔર નીરતકલા બતાનેકે લીયે તેરી સભામે આઈ ઔર નાચ ગાકે સભોંકે દીલકો રી-ઝાઈ બિસકે યેવજમે તુને યે ભલાઈકી કે અપની સભાસે ઉનોકો બે ઇજત કરકે નીકાલા જરા આપની આંખ ફેાડકે દેખ.

હરી૦—અજી રૂપી જરા દીલકો શાંત કરો મુજ ગરીબ પ્રાણીપર ઇતના ખફા હોનેકા ક્યા બાયેસ હય. શેરને ચકવેપર ખફા હોના બેહુતર નહી હય જરા ગૌર તો કરો કે જીસ દેસકે

જરાતોંકો મુજી જનવરાં નાસ કરેં ઔર સખ રીઆયાકો
લાસ દેં ઉસકા રક્ષણુ કરના ક્યા રાજકા ધરમ નહી હય ?
ઊસમે મૈને ક્યા અનરીત કીયા જો આપકો ઇતિના કો-
રોધ આયા ઔર જો ક્રાએશા ઔરતોંને મુજસે જીનાકારી
ચાહીં ઔર બદકલામી સુનાઈ ઉન બદખતોંકો સભાસે
બાહરે કરનેમે ક્યા અપરાધ હુવા મૈતો આપકી કૃપાસે બ-
જુજ તારામતીકે સપનેમે બી કીસપર સંજોગકા ખ્યાલ
નહી કીયા ઔર ન કહંગા તીસપર મૈ યેબી નહી જનતાથા કે
એસે બદખતોંકે આપ મદદગાર હો.

વિશ્વા૦—અરે ચુપ ચુપ ઠગ તુ નીહાયત કપટી પાપી બદકાર હય
તેરે મોવાશીક ઇસ સર જમીનપર દુસરા કોઇ રાજ બદ-
કાર નહી હય યાને કોઇ શખ્સ કીસી ગરીબ ધનિસાનકા
ગલા કાટકર કહે કે મૈ બેજ ન કીયા હય તો ક્યા ઊ-
સકા ખુન માફ હો જતા હય અરે તેરે પાપકા બદલા
અબી મીલા ચાહતા હય ધબરા મત મેરા આપ ચંદ
અરસે મે તુજપર ગીરા ચાહતા હય.

હરી૦—કૃપાનાથ રૂપીઓંકો ઔર અકલવાન દેવદાનયોંકો લાજમ
હય કે આજીજોંકી ખતાકો માફ કરેં વૈસાહી આપબી
મુજ આજીજકી ગુન્હાકો માફ કરો એસે દુષ્ટ કરમોંકે
પ્રાણીઓંકે વાસતે મુજપરસે કૃપા ઊતારના આપકો
લાજમ નહી હય.

વીશ૦—અરે હરીશ્ચંદ્ર અબતો તુને મેરે ગુસ્સેકી આતશકો
બહોત સુલ ગાયા હય. ઊસકા ખુનના દુશવાર હય અગર
ખુનયા ચાહતા હય તો ઉનકુવારીઓંકા મનકા, પુર્ણ કર

और जिनके गोद्रीछो गुले भकसुहसे भरदे.

हरी०—अछ सतधारी वीश्वामील जय आप हमको दुख दया
याहते हो तो रक्षायु हमारा डोन करेगा हम कीसके पास
जवे दया करो माहाराज दया करो और हमारे तरफसे
दील साइ करके भताह हमारी माइ करो.

वीश०—मैने जे धरिदा कीया हुं जिसका रह करना मुजको कुछ जर
नही हय यव जठ तैयार हो मेरा आप लेनेको.

हरी०—दया करो, दया करो वीश्वामील माहाराज भला गौर तो
करो जैसे क्षयेश औरतोके साथ कोर्षी क्षातीने आनतक
लगन कीया हय जे मै कर और अपना घरम छोडुं.

वीश०—अगर दुखसे जया याहता हय तो मेरा दरमां परदार
हो जाली एक एक छोड दे.

हरी०—नही नही ये आपका कलाम मुजको मनजुर नही अगर
याहते हो तो मेरे वजुहके दुकडे दुकडे करके सीखोंको जिउहो
या जे आप देने याहते हो सो हो. मै राखु हुं अगर
अपना घरम नही छोडुंगा. अगर ये बात आप भौकुइ
रખोतो मेरा सय राज और माखोभता आपके हवाले
करता हुं.

विधा०—अछ अछारे हरीश्वंद्र तुं अपने कौलपर साप्पीत रहे
मुजको ये तेरा कलाम कयुल है.

हरी०—मै अपने कौलो अकरारसे कभी भी शीरनेका नही लेा लेा
ये राजमुद्रा और मेरे सैनापती कारभारी. सय आपके
तामे इरमान करता हुं अय अवा मुननासो सय गवा रहो
सयके आगे मै अपना अखत्यार वीश्वामील इषीको सोप ॥

હું ઔર મૈં યે છોડકર કહીંભી ચલા જતા હું.

વીશ્વા૦—અરે હરીશ્ચંદ્ર તેરા કલ્યાણ હો તેરે મોઆશીક કોઈ સતવાદી રાજા નહી હય મગર ઇસ મુમલેકતમે પતેકારીક મોઆશીક મેરી આન સખ રીયાસતમે શીરવાદેકે યહાંકા માલીક વીશ્વામીત રૂપી હય હરીશ્ચંદ્રકા એખતીયાર કુછ નહી હય.

હરી૦—અછા અછા ચોપદાર વીશ્વામીતકી દોહાઈ સખ મુલકમે ફેર દો.

ચોપ૦—અછા માહારાજ.

(ચોપદારને વિશ્વામીતકી દોહાઈ ફેરના.)

,, વીશ્વામીતકી ઇસ રીયાસતમે દોહાઈ હય રૂપી વીશ્વામીત્રકા રાજ અમર તપો.

વીશ્વા૦—અરે હરીશ્ચંદ્ર તેરે માયેકા મુકટ આજુબંદ હાથ કંગન યે સખ મુજકો દે ક્યુંકે જખ મૈં રાજા હુવા તો રાજકા ધમ ધમાટ મુજકો ચાહીએ વૈંસાહી તેરી રાનીકા ઔર તેરે પુત્રકા ભી જેવર જિતાંર દે.

હરી૦—ખોહત અછા માહારાજ. (રાજાને અપના સખ જેવર જિતાર દીયા ઔર રાનીસેભી ઇસ તરાહાં કહેને લગા.)

(તુજકો ક્યા કહીયે બાદે બહાર.)—એ તર્જ.

જિતારો રાનીજી શીંગાર-વીશ્વામીત્રકે કરો હવાલે ઔર ન કરો ગુફતાર—જિતારો.

સીસ ફુલ ઔર કરન ફુલ—માંગ ટીકા જન

મોહન માલા ધગ ધગી પંજલડી બાશાન.

દોહરી તેરી ચંદન હાર-વીશ્વામીત્ર.

મુકટ માલા ઔર નીરતન ભુજ્જન કંગન તોડ,

પોહોંચી તોડે નવગરી, ચુડીઆંભી દે ફોડ.

છાપ છલ્લે કંગની ખીચાર—વીશ્વામીત્ર

અનવટ ખીછવે બાલીઆં યુગડીઆંભી દે ઉતાર

સારા અભુકન ઉતાર દે મત રખ તનપર તાર

પુત્રકા જ્વેર ભી દે ઉતાર—વીશ્વાં

કરમ રેખ તો ટલે નહીં, ક્યા મૈ કરે “મરકુમ”

ધરકે ધરમે લુટે જાવેં હરીશ્ચંદકે મકસુમ

મુ તરજીમ આહમદ હૈ બરખુરદાર—વીશ્વામીત્ર.

માહારાજ અબતો હમકો રૂપસત દો.

વીશં—અછા અછા જાઓ (હરીશ્ચંદ્રને જાના શીર વિશ્વામીત્રને પુકારના.) અરે ખડે રહો ખડે રહો અરે તુને રાજતાજ જ્વેરાતતો દીયા મગર મેહેરબાની કરકે યે જરતારી લીબાસભી તનપરસે ગિતાર દે.

હરીં—માહારાજ હમકો હરએક બસતી જંગલમે ભટકના પડેગા યે જિમર મુસતાઆરકે દીન ગુજરના જર હય બલા લીબાસતો આંગપે રહેને દો માહારાજ દયા કરો.

વિશ્વાં—અરે હરીશ્ચંદ્રજીસ ચીજપર મેરા હક હય જિસકે દેનેમે તુજકો ધનિકાર ન ચાહીયે અરે મૈ તેરેપર દયા કરતા હું લે યે તીન ભગવે બસતર તુજકો દેતાહું લે યે તીનો લે-આસ તુમ પહેન લો. ઔર મેરા કીમતી પોશાક ગિતાર દો.

હરીં—અછા માહારાજ આપકી ઈછા પુરન કરો.

(જરતારી ઊતારના ઔર ભગવા પેહેનના.)

વિશૌ—અરે હરીશ્ચંદ્ર અખ યે રીયાસત છોડકે ચલા બ.

હરીૌ—બહોત ખુબ માહારાજ બંદાબી રૂખસત ચાહાતા હય.

(યે કહેકર આપની ઔરત ઔર ફરજંદસે કહેને લગા.)

અય મેરે રોહીત બરખુરદા મેરી ખ્યારી તારામતી ગમચુ-
સાર ચલો મેરી હમરાઈ એખતીઆર કરો. યે દેસમે
અખ છયાદા રહેનેકા કામ નહી હય. (જાતે હય.)

વિશ્વાૌ—અરે ઠગ પીછે આ પીછે આ ક્યું ભુલ ગયા ચંદરોજ
ગુજરે જો મૈને સોના તેરે એખત્યારમે સોંપાયા વો કહાં
હય અરે વાહ ઠગ અછા ઠગપના લગાયા.

હરીૌ—હાં માહારાજ સચ હય. મૈને આપકો યગ્ન કરનેકો સોના
દેને કહાયા સો વો સોના તોશેખાનેમે બોહત જતનસે
રખા હય આપ લેલીજીએ ક્યુંકે તુમ ખુદરાજ ભંડારકે
ધની હુએ હો. હમનેતો આપકો અપને તનકે કપડેતક દે
ચુકે હય. ઇસસે છયાદા અખ ક્યા હુના.

વિશ્વાૌ—યાને તેરા કહેના રાસ્ત હય. તુને મુજે રાજ દીયા ઔર
તેરા હક મેરે રાજપર ક્યા રહા. જો તુ કહેતા હય કે
તોશેખાનેમે સખ હય. ઉસપર તેરા ક્યા હક હય વાહ
વાહ અછી ઠગાઈ લગાયા હય, યે કરાર કીયે મુજીખ
મેરા સોના મુઝે દે. અગર નહીતો મૈ તુજકો માફ કર-
તાહું મગર તુ આપની જખાનસે ઇતિના બોલકે મૈ તુ-
મકો સોના નહી દીયા હું ઔર બચન બી નહી
દીયા હું.

હરીૌ—અજી નહી રૂપીજી યે જુહા કલામતો મૈ કભી નહીં બોલું

સીવા સચે સુખનકે આપને દહનકો કબી નહી ખોલુંગા
ચાહોતો મેરે વજ્રદકે ટુકડે ટુકડે કર દાલો. યે તુમકો એ-
ખત્યાર હય મગર જુઠસે તો મેરા દીલ નીલાયત બેજર
હય તાહાકીક આપકા સોના મેરે પાસ હય. આપકોઈ આ-
દમીકો મેરે તઈન કરો કે સોના લીએ સીવા મેરે પાસસે
જુદા ન હોવે.

વિશ્વા૦—અરે વાહ હગ ક્યા ખુબ ફન લગાયા હય. ચુનાચે કી-
સીકા ઘોડા મરજવે ઔર ઉસકે ગાડનેકે લીએ ખડા
ખોદા જવે તો ક્યા ઘોડેકો ભી ગાડ દેના ઔર અસ્ખ
ખરદારકો ભી ગાડ દેના વાહ વાહ એક તો મેરા સો-
નાકા સોના જવે. ઔર ઉસકી સાથ મેરા આદમી ભી
તુ લેજવે યે તો ખુબ બાત હય. લેકીન તુજકો શીર મૈ
કહેતાહું કે તુ ખીસ દીનકી મુદતમે મેરા સોના મુજકો
દે જના.

હરી૦—માહારાજ મેરા ખીચાર કાશીકો જનેકા હય ઇસમે ઔર
આપકે કહેનેમે ખોહત તફાવત હય. માહારાજ મૈ કાસીમે
પોંહચકર આપકે સોના દેનેકી મુકશર તજવીજ કહુંગા ઇસ
લીએ મુજકો અઠેતાળીસ દીનકી મુદત જરૂર હય.

વિશ્વા૦—અરે હરીશ્ચંદ્ર તું ખોહત દુખી હોતા હય. મેરે ધાત
પનેસે આપની જનશીરી ક્યું ખોંતા હય ઇસમે કુછ શક
નહી હય દેખ ઇસ દુષ્ટ દુનીઆમે ઐસાહી ચલતા હય
યાને લેતેવખત ખોહત અચ્છા માલુમ હોતા હય ઔર
જખ દેના પડતા હય તો ખોહત ખુરા માલુમ હોતા હૈ
જસે આદમીકો ફલ હોતા હય ઇસકા ખુરા ચીતતા હય ઔર

હરએક કે રૂબરૂ ઉસકા શીકવા કરતા હય મેહેનત લેકર શાખાસીકે ચવજમે યે ઇનામ દીયા જતા હય કે તુમને હમારા ક્યા કીયા. અરે હરીશ્ચંદ્ર મૈ તુજકો તેરે કહે મોઆરીક મુદત દેતા હું મગર ઉસમે કુછ ફેર મત હોને દે. જા જા અબ ચલા જા. (હરીશ્ચંદ્રકાળના ઔરદુઆરા વિશ્વામીલકા ખોલના.) અરે હરીશ્ચંદ્ર ખડે હો ખડે હો. અરે જો હાસીલ થા સો મૈ ભુલ ગયા તુને ગાદી નશીન જખાનસે કીયા મગર જૈસા રાજ દેનેકા દસ્તુર હય ઇસ કદર મુજકો તાજવર નહી ખનાયા અરે મુજકો કૌન રાજ સમજકર મેરે જોરે હુકુમ રહેગા ચલ ચલ મેરે સાથ અજોધ્યા નગરીકો ઔર મેરી દોહાઈ ફેરકર મુજકો તાજવર કર.

હરી૦—અછા માહારાજ ચલીએ મૈ ખસરો ચક્ષ્મ હાજર હું.

(ખાખ ૧ લા, પરદા દસવા.)—રસ્તા.

(આજોધ્યા નગરીકે લોગોને કહેના.)

નગરવાસી.—અરે અરે ક્યા ઐસાહી હુવા અરે અરે હમારા રાજ દયાળુ ઐસી આફતમે ગીરફતાર હુવા, હય હય. યે આહવાલ પુર મલાલ દેખકર હમારા કલીજા ફટ ગયા. અરે દેખો દેખો રાની તારામતી ઔર નુરેઆયન રોહીદાસ બાહાલે ખરાખી ઇસ-તરાખી ઉઠાતે હુયે નંગે પૈર ચલે આતે હૈં. અરે અરે માહારાજ દયાળુ તુને યે ક્યા કામ એખત્યાર કીયા હય. ઔર કૈસા વનવાસ લીયા હય અરે યે રાજ કીસ જંગલી મંગલીકો દીયા હય ઓ

ભયુત રમાયા હુવા મુપર આખ જમાયા હુવા
હમપર રાજ કરેગા ઔર તુ વનવાસી હોકર શીરેગા.

હરી૦—અરે મેરે મયાળુ મીતરો મૈ અભી તુમાહરા રાજ નહી હું.
મૈ તો એક કંગાલ ભીકારી બદયાલ ગુનહા ગાર હું મુઝ
પાપી નાલાયકકે લીએ ધતના સોગ મત કરો મૈ મેરી
રાજ ખુશીસે રૂપી વીશ્વામીત્રકે સરતાજ દીયા હું તુમ
ઊસકે તામે ફરમાન રહો.

(ધતિનેમે વીશ્વામીત્રકા આના.)

વિશ્વા૦—અરે ક્યું ક્યું અપની રાધ્યતકે બાડ દેકર શોરોગૌગા
મયાયા હય. ચલ ચલ જલદી ચલ ઔર મુજકે તાજ
વર કર.

હરી૦—માહારાજ કુજ શોરોગૌગા નહી હય એ દુનીઆકા રવધયા
હય મગર આપકી ગાદી નશીન હોનેમે કુચ્છભી દરેગ નહી
હય યે સખ રેઆયા આપકે તામે ફરમાનેમે બ ખુખી
રહેગી.

(બાબ ૧ લા, પરદા ચારવાં)—દરબાર.

(અમીર ઉમરાવ રાજ પ્રજા કા બૈઠે હુવે નજર આના.)

હરી૦—અય મેરે અધીકારીઓ દરબારીઓ વાયે રાજઓ પર-
જાઓ જો કે યહાં હાજર હૈ સો સુનો ઔર દેખો મેરે
યેવજ વીશ્વામીત્ર રૂપીકે તાજવર કરતા હું ઔર મેરે
હાથસે મુકુટ પહેનાતા હું (મુકુટ પહેનાતા) દેખો તુમ
સખ રૂપી મજકુરકે તામે ફરમાનમે રહો ઔર ધનકે હુકુમકે
ખરખીલાફ મત ચલો. અય મયાળુ મીતરો મેરા આખરી
સલામ લો. મૈ તુમહારા બોહત એહસાન મંદ હું, અય

દીલખરો મેરા આખરી સલા લો, અય ખ્યારો દીલદારો
મેરા આખરી સલામલો, અય માહારાજ વીશ્વામીત રાજ-
પતી મુજકો રખસત દો ઔર આપકા આદમી મેરે
હમરા દો.

વિશ્વા૦—બોહત અછા બોહત અછા ભલા અખતો યે જાએ
છોડકર ચલાજા મૈ તેરે ફીકાનેયે અપના આદમી કલ
ફજરકો રવાના કરંગા.

હરી૦—મૈ ઇસ ઘડી યહાંસે જાતાહું ઔર શહેરકે દરવાજેકે બાહર
તુમહારે આદમીકી રાહ દેખતા રહેતાહું મગર આપસે
દો અરજ આહાતા હું યાને મેરે રાજધારી રાધયિત
કભી ખોટે કરમ ચલે નહી ઔર મેરે હુકુમકે બાહર
રહે નહી આપને ભી ઉનપર લુલ્હ મયા રખના તાકેજીનકો
કીસી તરહાંકા સદમાં ન પોંહેંગે.

વિશ્વા૦—અરે અછા અછા મૈ સખ જાનતા હું તુ કયું મુજકો
નસીઅત કરતા હય મગર મુજકો તેરે હાલપર દયા આતી
હય ઇસિલીયે એક સુલહા તુજકો ખતલાતાહું દેખ ચેક તો
તુ અપના ખરાબા કરતા હય સો કરતા હય મગર તેરે
સાથ રાની ઔર પુત્રકા ભી ખરાબા હોતા હય અરે હરીશ્ચંદ્ર
જિસમે અછા નહી મૈ તુજકો તેરા કામ વાપીસ દેતાહું
મગર ઉન અપસરાઓંકા કહેના માન.

હરી૦—માહારાજ સચ હય આપકી ઇનાયત મુજપર બોહત હય
લેકીન જો આપ ફરમાતે હો સો ઓ બાત મુજકો મન-
જુર નહી હય મુજકો માફ ફરમાના મૈ અખ જાતાહું
ઔર આપકે આદમીકી રાહા નદી કીનારે દેખતે ઐહતા હું.

વિશ્વા૦—અરે જા જા ઐસે મુરખ નાદાનકો પડતી દસેમે કોન
અટકાવ કરે તેરે મનમે ઐસાહી હય તો ચલાગ
ચલાગ.

કાપસીન.

(બાબ દુસરા પરદા ૧ લા.)—રસ્તા.
(વીશ્વામીતકા આના ઔર તાસુદ્દમે કહેના.)

વિશ૦—હા હા મૈને હરીશ્ચંદ્રકો હર એક તરહાંસે કસા ઔર
અજહદ તકલીફ દીયા મગર કુછ ફાયદા ન હુવા યાને
ઊસકી જરાતોં કો જંગલી જનવરોંસે નાસ કરવાયા તો
ઊસનેભી જન જનવરોંકા નાસ કીયા બાદ દોનો અપસરા-
ઓંકો ઊસકા સતપન તુડાનેકે લીએ. બાહર તૌર
ઊસકે દીલકો લુભાયા ઔર ઊસકે દીલેતાહેરકો સૌ સૌ
તરહાંકે ફંદમે ફસાને ચલા લેકીન ઊસને અપને મુર્ગ-
દીલકો કીસી તરહાંકે દામમે ફસને ન દીયા બલકે જન
નારીઓંકો બે ઇજત કરકે સભાસે નીકાલા. બલા અબ
કોનસા ઊપાઊ કરં ઔર ઊસકો જુઠ ખુલાઊં ઊસકે
ચુર વસીયતકી ગરરીકે કીલેકો કૈાનસે ઔજરોસે તુડાઊં
દેખોતો ઊસપર કૈસે કૈસે સદમે ચુજર ગયે. યાને ઊસકે
રખર ઊસકી આહલીયા ઔર ફરજંદકા ક્યા ક્યા ખુરા

હાલ હુવા મગર ઉસને કુછ ખાતીરમે ન લાયા ઔર અપના
સતપના ન છોડા દેખા ચાહીયે અખ આગે ક્યા હોતા
હય. (યે કહેકે જનના) (હરીશ્ચંદ્ર ઔર તારામતી
રોહીદાસ વહાં રાહી હોના ઔર નગર બાસીઓંકા આના
ઔર ઇસતરજમે વાવૈલા કરના.)

(યે તો મજતુહી હયગા દીવાના.)—યે તર્જ.

રાધયિત.—

અય હરીશ્ચંદ્ર રાજન હમારા : દીલ હમારા તુ કર પારા પારા
કાહાં જતા હય હોકર અવારા : દીલ હમારા હય ગમસે શીગારા
કાહાં જતા હય વહાં હમભી આવેં : છોડકર તુજકો હમ કાહાં જવેં
હાલ ગમ હાય કીસકો સુનાવેં : હાય કીસકા કરેંગે નજરા.
રાજ ભકતી ચલાયે જો હમને : યે નતીજ દીયા જીસકા તુમને.
માર દાલા હમે હાય ગમને : હાય હમકો હય કીસકા સહારા.
ખેશો પરવારકો ત્યાગ દેંગે : સંગ તુમારે હમ વનવાસ લેંગે
રહેકર “મરકુમ” વહાં ક્યા કરેંગે : છોડ માલી ચલા બાગ સારા.

(ઈશ્કોમે તેરે.)—યે તર્જ.

હરી—

અય મેરે ખ્યારો દીલ ખરો : દીલ ના જલાવો ઇસ કદર
રાજ રહો ખુશી રહો : તુમપો હરીકી હો મહેલર ટેક.
કષ્ટ ઘટે કલેશ હટે : રઘુબરકી દયા રહે
દીનદયાળ રક્ત કરે : કૃપારખેંગે આઠો પહર ટેક.
રાજ ખુશીસે રાજ મેરા : વીશ્વામીત્રકો મૈ દીયા,
તુમભી હો જીનકે ફરમાં રવા : હુકમ સુનો અય લખતે જગર. ટેક.
“મરકુમ” કરકે રાજકા કામ : વીશ્વામીત્ર કો દે તમામ

જાઓ મકાંકો ખાસો અમ : શાદ રહોગે શામો સહર. ઠેક.
રાધયિત.—આહા રાજા ક્યા હમ તુજકો છોડ જાવેં ઔર તેરેસે
મુખ મોડ જાવેં વાહ વાહ અછા ધાત કીયા.

હરી૦—અજી મીતરે મેરી માફજ માન કરો મૈને વીશ્વામીતકે
સાથ કૈસો એકરાર વાજખી કર ચુકા હું ઓ કુછ ટલનેકા
નહી ઔર મૈ બચનસે નીકલનેકા નહીં ભાઇયો તુમ સખ
અપને અપને મકાનપે જાઓ.

(ઇતિનેમે વીશ્વામીતકા તેશમે આકે કહેના.)

વિશવા૦—અરે હરીશ્ચંદ્ર તુ ક્યા તેરે મુકુબોંકા સીખલાકે મેરી
જનલીયા આહતા હય અવલ તો તુને જંગલી જનવરોંકા
નાસ કીયા હુજા હિન ગરીબ ઔરતોકોં નીરાશ કીયા
તખલી સંતોષ ન હુવા. અજા મુજકો ભી મારા
આહતા હય તો મારે યે અધમૈપો અધમો તુજકો
લાજમ હય, અરે દુષ્ટ ધાતી તેરા મુલકતાજ મુજકો
કુછ નહી હોના. તેરી કીશવરસે મેરા જી બહોત
કીમતવાન હય આહા ઇશ્વરા જૈસે ધાતીપર કૈસા વીસ્વાં-
સ આવે.

(યે ચચા તો નહી હય.)—યે તર્જ.

હરી૦—અય મેરે માહારાજ મૈને બક્ષદી કીશવર તમામ
આપકે ફરમાનમે ઇસ મુલકકે હૈં ખાસો આમ ઠેક.
મૈ નહી ધાતીક તુમારા બલકે હું આજીજ ગરીબ
કીસ તરહાં શીર તાને જનહો મુજપો તુમ સુખહો મશામ ઠેક.
માફ કરદો અય મેરે માહારાજ સખ મેરી ખતા.
ઔર દયાકી કર નજર મુજસે કરો શીરી કલામ ઠેક.

આપકે ઇનિસાનકા મેં મુન્તજર ઐકા હું યહાં
 આતેહી ઊસકે ચલા જાઊંગા મે અય નેક નામ ઠેક.
વિશવા૦—અરે હટ્ટી તુ અપને હટકા ફલ અભી પાવેગા દેખ
 ઊસમે મેરી ખતા કુછ નહી નીકાલના (યે કહેકર
 મંત પઢના) મંત—સુર સરાવેા નક્ષેત આવેા—

(ઇતનેમે નક્ષેતકા વારીદ હોના.)

વિશ્વા૦—અરે નક્ષેત યે હરીશ્ચંદ્ર તારામતી રોહીદાસ ઇનિ
 તીનોકો તેરે સીપરદ કરતાં હું યે મેરે દેનેદાર હું ઇનિકો તુ
 કૈદીતરીકે પર અપને હમરા રખ. યાને એક આદમી હાથી-
 પર ચઢકે ગોફન ચલાવે ઓ જીતના ઊંચા જાવે ઉતની
 ઢેર સોનેકી અઠેતાળીસ દીનમે મુઝે દેનેકા એકરાર
 કીયા હય ઇસકે પાસસે મુદત મજકુરમે જરૂર લેના
 અરે નક્ષેત જરા ઇદર આ ઇદર આ જરા આજુતો
 ચલ (યે કહેકર આજુપે લેકર ઇસ કદર કહેના) અરે
 કુછ સોનેપે મુકરર નહી હય મગર હરીશ્ચંદ્રકો કૈસાભી
 કરકે જુટ ખુલા, ઇસમે જો સજા તુજકો દેનીહોસો
 ઊસકો બખુખીદે યે તેરા એખત્યાર હય (શીર શરી-
 શ્ચંદ્રસે કહેના) અરે હરીશ્ચંદ્ર યે ભોલે મનકા ખીર-
 હામન ઘડી ઘડી લુકા હોતા હય ઇસકો ખાના અધી
 તરહાંસે ખીલાયા કર ઔર કપટ પનેસે દીલ સાફ
 રખાકર ઔર ઇસકે તાબેમે માનીંદ કૈદીકે રહાકર.

હરી૦—માહારાજ જખતક મેરી જનમે જનન હય તખતક મે આ-
 પકે ભેજે હુએ. ખીરહામન માહારાજકી ખીદમતમે ઊજર
 નહીં કરૂંગા.

વિશં—અછા અછા હરીશ્ચંદ્ર મૈં જતાહું. (જતા હય.)

હરીં—યસો ભાઈ નક્ષેત્ર મૈં તુમારા દાસ હું તુમહારી ચાકરીમે
હાજર હું.

નક્ષેત્ર—ભાઈ ઐસા નહીં જસ કદર મૈં કહેતા હું. ઊસ તરહેં સખ
શર્ત મેરી અમલા. સુન સુન.

વાસોખ.

મીસ્લે કૈદીકે મેરે પાસ તુ રહેના હરદમ.
જે કે હય શર્ત મેરી ઊસપો તુ રહેના કાયમ.
દેખ પહેલે તો ખીરહામન હું મૈં સખમે ઊત્તમ
ખ્યાલમે રખના મુઝે ઔર સમગના નહીં કમ
દુસરા યે કે અધર ભાવસે રખના હરઆન.
રોજ છે બાર મુજે ખાના ખી લાના આશાન.
તીસરા યે કે છે પ્રકારકા ખાના એકસર.
ઔથા યે હય કે મીલાહો વો શીરો શકર.
પાંચવા ભંગ પીલા મુજકો ઔ સય વખત નસર.
છટ્ટા મૈં સોગિતો ચપીમે રહાકર હાજર.
સાતવાં ગાવે તેરી રાની સલોતે હરબાર.
આઠવાં યે કે મુઝે છોડ ન જના જનહાર.
રાની લડકેકો ભી યે સુલહા ન દેના ખુશહાલ.
નવવાં યે હય કે ઉખાંડોંગા તેરે મુછકે બાલ.
આખરી શર્ત યે હય તુજકો કરૂં મૈં બે હવાલ.
રહેના ખામોશ સુખન ગોધસિ અપનેકો સંભાલ.
કર અદબ સુખહોમસા આપની જખાંકો ન હીલા
શીરતો જનહાર ન હોવેગા કભી મુજસે ગીલા.

(યે કહેકર ઉન તીનો ખીચારોંકો મારકર કહેને લગા.)

નક્ષેલ.—અરે ચલ ચલ જલદી ચલ.

સત્ય.—અફસોસ સદ અફસોસ રૂપીઓં ઔર દેવોંકો ચાહીયે કે
ધનસાનકા પક્ષીપાત કરે નકે રંન્ને તકલીફ દેવેં મગર
હરીશ્ચંદ્ર રાજાપર શાયદ સનીકી દશા આઈ હૈં હો હો
મેરે ઐસે સુખધારી રાજાપે યે આદત આઈ ઔર
ઉસકી રાનીજો બગૈર સવારીકે મહેલકા દરવાજાભી ન
દેખીહો વો આજ ભગવા બસ્તર પહેને હુયે ગરમ રેત
ઔર કાટોંપર પાઉં ધસીટતે હુયે ચલે ઔર ઉસકા
પુત્ર સાથ નાજો ન્યામતકે પલા હુવા રંન્ને જહમત
ખેંચે ઔર મૈ ઉસ રાજાકા પ્રધાન હોકર અપેશ મનાઉં
શીટકાર હય મેરે જાનેપર કલ મરતાતો આજ ન મર
જાઉં પર મૈતો મેરે રાજાકા સાથ જીનહાર ન છોડુંગા
(યે કહેકર હરીશ્ચંદ્રકે પાસ દૌડતે જાના ઔર પુકાર પુકાર
કર કહેના.) અરે માહારાજ મુજકો છોડ તુમ કહાં
ચલે હો.

હરી.—અજી સત્યકીરતી તુમ અપના રાજકા કારભાર છોડકર
ચહાં ક્યું આયે હો ઔર ક્યું છતને અંદેશેમે પડેહો.
ભાઈ પ્રધાન લીખા કીસમતકા ઉમટ નહી હો સકતા
હય બકાલે ખુજુંરગાં.

બૈત.

હમને અફલાકકો સૌ રંગ બદલતે દેખા.

પરે યે કીસમતકે નવેશતેકો ન ટલતે દેખા.

ભાઈ જબ કીસીકા અજીજ દોસ્ત મર જાતા હય તો ઉસકે સાથ

ક્યા ઝોભી મર જતા હય. જાઓ જાઓ, ભાઈ જાઓ ઔર
અપને કારોબારમે મુસતઘદ રહો મેરી કુછ શીકર મત કરો.

સત્ય૦—અરે મેરે સરતાજ તેરેસે હય સખ રાજકા કાજ જખ તુ
નહી તો મુજકો રાજ પ્રધાની ક્યા કરના હય. તુ મુજકો
ઐસા મત બોલ મૈં કુછ રાજ સત્તાકી દરકાર નહી રખતા
હું. ક્યા તુને એકરાર કરનેમે વીશ્વામીત્રકો મુજકો ખેચ
દાલા હય મૈં તો હરગીજ હરગીજ તેરા સાથ નહી
છોડુંગા.

હરી૦—અરે પ્રધાનજી તેરે મોઆશીક કોઈ દાનીશમંદ નહી હય,
ઈસ વાસ્તે મૈં અરજ કરતા હું કે તું પીછે જા. ભાઈ
જીસને પાપ કીયા હય ઉસકો દુઃખ ઉઠાનાભી બજા હય
દુસરોને કીસવાસ્તે અપને દીલકો દુઃખકે જલમે ફસાના.
જાઓ જાઓ અપના કારોબાર સંભાલો, ઔર મેરા
આખરી સલામ લો.

સત્ય૦—માહારાજ મૈં અપને દીલકો હર એક તરહેં સે કરાર દે
આયા હું કે મૈં અપને રાજકા સાથ જીનહાર નહોડુંગા
ઈસ અમરમે વીશ્વામીત્ર જો કુછ તકલીફ મુજકો દેવેગા
ઉસમે વુજર ન કરુંગા માહારાજ મૈં ક્યા તેરી સંપતીકે
વખત તેરા યાર વફાદારથા ઔર બીપતાકે વખત દુશમને
ગદદાર બનુ, માહારાજ મૈં મતલબકા યાર નહી હું મૈં તુ-
જપે સૌ જાનસે નીસાર હું.

હરી૦—અરે મેરા પ્રધાન શીઆના અખ ક્યું હોતાહય દીવાના
મુજકો રાજસે માજીલ જાનકર ક્યા મેરા હુકમ તોડતા
હય અરે ક્યું અપને ખેશી કુટુંબસે મું મોડતા હય મેરે

હમારા હીમે મેરી સ્ત્રી ઔર મેરા પુત્ર બસ હય.

સત્ય૦—વાહ વાહ માહારાજ જબ ક્યા તેરે મનમે મૈં તેરા નહી હું તુઝે ક્યા સ્ત્રી પુત્ર પ્યારે હૈં માહારાજ સ્ત્રી ઔર પુત્ર શીરબી મીલ સકતે હૈં મગર વફાદાર મીંતકા મીલના દુશવાર હોતા હય. માહારાજ હાકમકો ચાહીયે. અપને અધીકાર નેક અતવારપર હમેશા લુલ્હ મયા રખે, વરના કમળત કમીનોકી જુકી યુગલીઆં સુન્નેસે મહીનેમે કધ પ્યાર માણુલ કરે પરવરદીગારને ધનિસાનકો અકલ ફાહમ દીયા હય, ગૌર કરનેસે ખોટા ખરા આપ માલુમ હો જતા હય. ઔર કારખારીકો ભી ચાહીયે આપને કારો-ખારમે દીલ લગાવે ઔર અપને માલીકપર જનોતન નીસાર કરે વરના ખાલી હરામકે દુકડે ખાયા કરે. માહારાજ આપ મુજકો અપને દુઃખમે શરીક નહી કરતે હો તો મૈં ઈસ ઝાડપર તુમ્હારે રખર ફાંસી લેતા હું.

(પરધાન ફાંસી લેને ચાહાના.)

હરી૦—અરે નહી નહી સત્યકીરતી ઈર ઈર મૈં તુજસે બહોત રાજ હું અગર તેરે તગદીબમે હમારે મોઆશીક વનવાસ લીખા હય તો બસકો કૌન મીટા સકતા, તુ પહેલી બાતકા તાના મત દે હકીકતમે યુગલીઓંસે ઔર હાસીદોંસે રીયાસતકા કામ ખીઘડ જતા હય. ઔર હાકમકો શીર પરતાના પડતા હય.

સત્ય૦—અરે મેરે મુરરખી રાજ, રાજ હય સો જન હય, ઔર પ્રધાન હય સો વણુદ હય. જૈંસે તનજન મીલે રહેતે હૈં વૈસાહી રાજ પ્રધાનકો ભી રહા ચાહીયે.

(धतिनेमे नक्षत्र जडे गुरुसेस आता हय और भारता हय.)

नक्षत्र.—अरे यल, यल वाडीयात राज, प्रधान कीसका और
राज कीसका यलो यलो आगे यलो.

(**आज दुसरा, परदा दुसरा.)**

(गोमती नदीका दीआवा और साधवोंकाप्रार्थना करता.)

(तर्ज—नाथ कैसे गज्ज'द छोडाये.)

साधु.—

हरी तोरे नामकी लोह हम लगाये

जैके जंगलमे भंगल जगाये.—हरी.

माता पीता बाधि अंध नही हय त्यागे जहांका पसारा,

संपतके सय साथीहय दाता दुःख मेकौन नीआये.—हरी.

दया सभा सत धीर जीयार धनि पांयोंमे तेरी माया,

रक्षायु तेरा असपोहो परबु श्रीरकाहे दुःख वो जहाये.—हरी.

सवा लाभ अस्वार, नव लाभ पयदल सुखतान जलज गुआरा,

सवा मन पुलोकी सेजपे सोकर अश हमेशां बनाये.—हरी.

छोड दीयो सय तप्त वो शाही दरस मीला जय तेरा,

मनको जलाकर आज कीयो जय नाम अमर वो पाये.—हरी.

नामपो तेरे अय हर मेरे “ **भरकुम** ” हय अल हारे

कष्ट क्लेसके हरीआसे, तुज्जीन कोन वो पार लगाये.—हरी.

(**पीलु दुमरी.)**

हरी०—गोमती माता तेरे आधारे आके पडे हैं

सत्यतासे तेरी लकतीमे आये हैं लीकारी.—गोमती.

ताराभती जनी अरामसे सो तु यहाँ

यही हय थकाधितुजे दुःख हुवा हय भारी.—गोमती.

તારાં—પ્રભુ પતીપ્યારા મૈં તો દાસી તેહારી

શીકર બડી મુઝે રાજીછ તુમારી.—ગોમતી.

રોહીં—થંડી હવા દેખો સુખ હય અન્યથેય

દીલકો બહેલાવો જરા માતા મોરી પ્યારી.—ગોમતી.

તારાં—તીરમળ ભયતા હય પાણી દેખો તાજાં

સત્યં—ખીછાવેંગે રાતકો આજ યહાં પથારી.—ગોમતી.

નક્ષત્ર—ભીકારી નાદાનો લાફ ક્યા હય ભારી

હાલપર તુમ અપને દેખો ચેક બારી.—ગોમતી.

હરીં—સાધુ ભાઈ.

સાધુ.—કોણુ હૈરે.

સત્યં—રાજા હરીશ્ચંદ્ર પ્યારા.

હરીં—કાશીકે દર્શણકો જાવેં.

નક્ષત્ર.—દેવાળોના દારી.—ગોમતી.

હરીં—જત્રાંકે દુખીયારેં

નક્ષત્ર.—હમ તો હય ભુખીયારેં

સત્યં—બાબુકે લોગોંકો પુછ રાહ સારી.—ગોમતી.

હરીં—સાધુ ભાઈ પ્યારે, હમને જન વારે, વાટ વો કાશીકી બત-
લાઓ ભાઈછ.

સાધુ.—સુનરે હરીશ્ચંદ્રા, રાસ્તા હય સીધા સામનેકી રાહા દેખો
હયગી ચે તુમહારી.—ગોમતી

સત્યં—અરે ભાઈ નક્ષત્ર, દેખતો ક્યા અછા જલ હય. તુ જરા
અસનાન કર લે. મૈં ચે નજદીકકે જંગલસે કંદ મુલ તેરે
ખાનેકે લીચે લે આતા હું.

(સત્યકીરતીકા જંગલમે કંદ મુલ લાનેકે લીયે જના.)

નક્ષત્ર.—ક્યું ક્યુંરે હરીશ્ચંદ્ર અબ તુ જુટા ખોલા કે નહી, તેરી મૌત આનેકે લીએ. તુને દેવતાઓંકી પ્રાર્થના કી, ઔર જમકો ખુલાયા મગર તુ જતાકે જતાહી રહા.

હરી.—ઐર માહારાજ માફ કરો, લેકીન મેરી અરજ પર કીસને ધ્યાન દીયા હય, યે તો ગૌર કરો. પર મેરે દેહીમે જકા બાસા ખરા હય. મગર મૈ મરે હુએસેભી જઆદા મરા હુવા હું.

(ઇતનેમે પ્રધાનજી બાજી પાલા કંદ મુલ લાયે.)

” અરે, પવીત ખીરહામન ઇસમેસે જો તુજકો બહેતર માલુમ હોવેસો લે, ઔર ખા. ઔર તેરી ભુખકો શાંત કર.

નક્ષત્ર.—અરે, ખેહુદો તુમ ક્યા મુજકો જંગલકા હૈવાન સમજેહો જો યે ઘાસ પાલા મેરે લીયે જમાકર લાએ હોં, અરે નહી નહી મેરે લીયે તો, અછે કમોદકે ચાવલોંકા ખાના, ઔર મીઠાશ કરાના ઘેવર, બાબર, જુલેખી, લડુ ખુરમે, અમૃતી ફેની, પેડે, બરશી, ખાજે, ગોજે, સીરા પુરી, કચોરી, ભાંત ભાંતકા ભોજન ચાહીયે. અગર એભી ન હો તો દુધયા વલ શાહદ તો જરૂર ચાહીએ, યે સખ જલદી હાજર કરો. વગરના માર મારકર પઠરા કર દાલુંગા.

તારા.—અરે પવીત્ર ખીરહામન તુ ક્યું હમારા સીતમ રસીદા હુવા હય. અરે તુ ક્યા નહી જનતા હય કે મનુષ્ય પ્રાણીકે અસ્થાનસે કાલે કાસોં દુર જંગલ ખીયાબાનમે ઐસા પઠવાન હમ કહાંસે લાવે અગર ઓ ભી નહી તો ચોખા દુધ

શાહદ કાઠાં પાવેં જો તુજકો ખીલાવેં, ભાઈ મેહેરબાની
કરકે યે જો મૌજુદ હય સો ખા અરે આ તેરે દીલમે
રહમ નહી હય. ઔર આ તુજકો મૈશો પરવાર નહી
હય જો તુ હમેશાં અંસે જુલમસે પેશ આતા હય.

નક્શલ.—અરી દુષ્ટા ચુપ ચુપ, નાહકકી બક બક મત લગા ક્ષત્રી-
ઓંકી જાત હમેશાં પતીકી ધાત કરનેવાલી હોતી હય.
ઇસ વાસ્તે હરએક ધરમમે ઔરતોંકી ગવાહી મોકુફ હય.
જાઓ જાઓ મુજકો તુમહારા કુછ નહી ચાહીયે અબ
મૈ મરનેકો સોતા હું. તુમ વીશ્વામીતકો જવાબ દે
દેના.

(યે આહવાલ દેખકર સખકે સખ ગશમે આપડે.)

નક્શલ.—વાહ વાહ આ સત ધરમકે યે ચારોં માતુસ હય, ઇનકો
ખીલકુલ જ્ઞાનકી આસ નહી હય. મગર ધરમકો આ
ખુબ તરહાંસે સંભાલતે હૈં, મેરે મરનેકે ડરસે આપભી
ગશ ખા ગયે અરે દુષ્ટો આ યાહી પડે રહોગે હરી-
શ્ચંદ્રા ઉઠ ઉઠ દેખતો, નદીકા પાણી કૈસા લહેરા ખા-
રહા હય ઔર ખીજલીકા કડકા કૈસા શોર મચા રહા
હય અરે અબ મેરી મૈત તો આ ગઈ નદીકે પાર કીસ
તરહાં જાના હોગા પર હરીશ્ચંદ્ર તુ તો મુજકો અપની
પીઠપર ખીઠાકર જીસ પાર કરદે.

હરી.—અજી પવીત્ર ખીરહામનજી કુછ અરસેમે તુજાન બંધ હુવા
ચાહાતા હય અપન સખકે સખ જીસ પાર ઉતર જાવેંગે
લેકીન તુજારી મરજી પીઠપર બેઠનેકી હોતો આઓ બૈઠો.
(હરીશ્ચંદ્ર નક્ષત્રકો પીઠપર ખીઠાકે જીસ પાર લેકર ગયા.)

(બાબ દુસરા પરદા તીસરા.)—રસ્તા.

નક્ષત્ર—હો હો આખીર અપન લોગ યહાં આયે અરેબી બુધ્ધીકા હરીશ્ચંદ્ર રાજ તુ ઇતિને દીનતક કૈસા રાજ ચલાયા જો હમ સભોંકો અપને સાથ દુઃખમે ગીરફતાર કીયા અરે જરા જુઠ બોલતા તો ક્યા હોતા માનુસ તમામ દીનમે કીતના જુઠ બોલતે હૈં ઔર કપટકે જામેમે ધુલતે હૈં અરે જુઠ બોલ હમારી અનબોલ કીમતી જાનકો ક્યું ખરાબ કરતા હય અરે જુઠ બોલ બોલરે બોલ.

હરીં—અરે ભાઈ તુ ખીરહામન સુરત હોકર મુજકો જુઠ બોલના સીખાતા હય માફ કર માફ ચલ ચલ જલદી અબ દીન હુખ ગયા.

(વહાંસે બિનકા આગે જાના ઔર જંગલ ભુતોંકા નજર આના.)

(બાબ દુસરા પરદા ચાથા.) પહેલા જંગલ.

સત્યં—માહારાજ અબ રાત બોલત હોગઈ ખીલકુલ અંધીઆરા હોગયા. શાયદ અપન લોગ રાસ્તા ભુલકર દુસરે રસ્તેપર આયે હૈં અરે દેખો દેખોતો વહાં ક્યા શોલાસા નજર આતા હય. ઔર શીર યુજ જાતા હય ખડે હો ખડે હો અરે અપનતો ભુતોંકે અસ્થાનપર આપોહોંચે હૈં અબ ક્યા કરના.

રોહીદાં—પિતાશ ચે ક્યા બલા હય દેખોતો ચે આગ ધડીમે બડી હોતી હય ઔર ધડીમે છોટી હોતી હય કબી બડી હોજતી હય ઔર કબી નાચને લગતી હય કુછકે કુછ બેઠબ શીકલ નજર આતી હય. આખાજાન મુજકોતો બડી દહેશત માલુમ હોતી હય.

નક્ષત્ર—અરે રાજા જે ભુતતો ધુરધુરકે મેરે તરફથી નીગાહ દૌડા રહ્યા હય. અબતો મેરી જાન મુકરર નવેગી. અબ મૈ ક્યા કરૂં (કાંપના) અરે હરીશ્ચંદ્ર મેરી રક્ષન કર મૈં તેરે પાસસે કબી સોના નહી માંગુગા. ઔર તરફીબી ન પોહોંચાવુંગા.

હરી—ભાઈ ક્યા હમપેહી જીલમ કરનેકો હો અબ ક્યું ધભરા રહે હો. ડરો મત ડરો મત. આવ આવ હમારે ખીચમે આય.

ભુત—અરે ધનસાનો છોટે માનવી બે અદખી કરકે મેરે રૂપરૂ બે ધડક ચલે આતે હો. જે ફેંસી ઢીટાઈ હય. તુમહારે ખીચમેકા ખીરહામન છોડ કર સબ મેરે આજકી રાતકે ખુરાક હો.

નક્ષત્ર—વાહ. વાહ ચેતો બોલત ખુબ હુવા. કે મૈં ધન ભુતોંકે ભુક-મેસેતો બચ ગયા. નહીરે બાપરે જાગ્ય ધન સમકો ખા લેવેંગેતો મુજકો કય છોડેંગે.

હરી—અરે ભુતોંકે સરદાર તુ જો ધસિ પવીત્ર ખીરહામનકી જાન મારનેસે ધનકાર કરતા હય તો મૈં ખુબ સમજકે તુજમે ખોટપન ખીલકુલ નહી હય. લેકીન હમતો જાનેસે જીધાર હોકર તેરે રૂપરૂ આયે હૈં અગર અબકે બચ જાવેંતો ક્યાં શીરબી તો મરના હય જો કાઈ દુનીઆમે આયા હય સો મરનેકો આયા હય. ઇસ લીએ જે આય ભુતો અબ હમારા કામ તમામ કર દાલો.

(નક્ષત્ર કાંપ કાંપકર બોલતા હય.)

નક્ષ—અરે હરીશ્ચંદ્ર તુ મુજે છોડકર મરનેકો તૈયાર હય ભલા શીર મૈં કાંહાં જાગે મેહેરબાની કરકે ધન ભુતોંસે ઐસી શર્ત કરકે તેરે મરે બાદ મુજસે કુછ હરકત ન કરે.

હરી—અરે માહારાજ પવીત્ર ખીરહામન તુજકો તો કુચ્છ ડર

નહીં હય. તુ ઘબરા મત તુ નહીં મરેગા.

ભુતની.—અરે માનુસો તુમ મેરા સુનો તુમ તો ખીલકુલ પતલે હો તુમકો ખાનેમે કુચ્ચ મગ્ન નહીં હય. મગર તુમહારી ખીચમે ઓ ખીરહામન બહોત ફરયા ભૈંસેકે જૈસા હય ઊસકે પેઠમેંભી સખ મીઠાઈ ભરી હય ફક્ત ઊસકો રાજ ખુશીસે મુજકો દે દો. ઔર તુમ ચલે જાઓ.

નક્ષ૦—અરે મામી મૈં તેરે પાઞી પડતા હું મુજે ખાનેકા ઈરાદા મત કર મેરે પેઠમે સીવા ભાજી પાલેકે ઔર કુચ્ચ નહીં હય. અરે દેવતાઓ અરે હરીશ્ચંદ્ર મેરી જાન બચા. મૈં અભી કભી ભી સોના તુજસે નહીં માંગુંગા. ઔર અચ્છી તારાંહસે તેરે સાથ રહુંગા, ઔર તુ દેવેગા સો ખાજીંગા.

હરી૦—અરે ભાઈ નક્ષત તુ દીલકો શાંત કરકે ખડે રહે. તુ ક્યું ઇતના કાંપ રહા હય તુજકો કુચ્છભી ઈજ્જ નહીં પહોંચેગી.

નક્ષ૦—અરે હરીશ્ચંદ્ર તુ મુજકો અપની પીછે તો છુપાલે.

હરી૦—અરી ચુડેલન તુ હમ ચારોંકો ખાલે, મગર હમસે ઇસ ખીરહામનકો તો નહીં દીયા જાયગા.

(ઇતનેમે વીશ્વામીત્ર આયા, ઔર સખ ભુત ભાગ ગયે.)

હરી૦—અજી રાજપતી મૈં આપકો વંદન કરતા હું, ભલા ચેતો ફરમાવો કે ચાંહાં ક્યું કદમ રંજ ફરમાના હુવા. આ કોઈ રીઆયાને બંડાઈતો નહીં કીયા, ઇસ અધીન પરભી કુચ્છ હુકુમ હો સો ફરમાવો બંદા બસરો ચક્ષ્મ હાજર હય.

વિશ૦—અરે મુઠ્ઠ જાનેદે તેરે રાજકા નામ મુજકો સુલહા બતાના

ન આહીયે ક્યા તેરે રાજકા બોજ મેં અપને કાંધેપર ઉઠા-
કર અપની ધ્યાન ભકતી છોડ હું, જા જા તુ અપના રાજ
સંભાલ લે.

હરી૦—માહારાજ જો કુચ્છ હુવા સો બેહેતર હી હુવા, મેં અપને
કૌલસે નહીં શીંગા અખ તો સ્વામી અન્નેધ્યાકે અધી
પતી આપહી હો.

વિશ૦—અરે રાજ ક્યા અભી ભી હટ નહીં છોડેગા, અરે તેરે
પથરકે દીલકો કુછભી અસર નહીં હોતા હય. અરે
હરીશ્ચંદ્ર જરા સીયાના હો, ઔર વે અપસરાં તેરે પરમ
અગનમેં જલ રહે હૈં. જિનકી અગનકો અપને ઇશ્કકે
પાનીસે બુજ દે, દેખ દયા કર દયા કર ગરીબ સ્ત્રીયોંપર
દયા કર વગર વૈસાભી નહીં આહાતા હય તો ઇતિના જુટ
સુખન બોલદે, કે તુમહારા સોના મેરે પાસ નહીં હય.
ફક્ત ઇતિની ખાત બોલતેહી તેરા રાજ તુજકો અભી
વાપીસ દેતા હું ઔર અવલસેભી જીઆદા સુખ દેતા હું.

હરી૦—માહારાજ જુટા ઔર ખોટા કરમ તો મેં જીનહાર નહીં
કરુંગા, અપને સેવક કો ઇસ અમરસે માઆફ કરો.

વિશ્વા૦—અરે દીવાને તુ ક્યા ચું સમજતા હય કે કાશીમે જાતેહી
કોઈ તુજકો ધન દેવેગા. ભલા મેં દેખુંતો તુ સોના
કૈસા પયદા કરતા હય, (ઇતિના કહેકર નક્ષત્રસે કહેના.)
અરે ક્યુંરે ક્યું નક્ષત્ર મજમે પડકે મેરા સારા કામ ખીગા-
ડતા હય, દેખ ઇસકો બહોત સતાયા કર જરાભી જુટ
બોલને લગાકર મુજકો જલ્દ ખબર કર દે.

(યે કહેકર વીશ્વામીલ ચલા જતા હય.)

નક્ષ૦—અરે ધનિસાનો અગર મૈં તુમહારી મદદકો ન હોતા તો ઓ ભુત લોગ મુકરર તુમકો હલાક કર દાલતે, ફક્ત મેરે ડરસે વે લોગ ભાગ ગયે, અપ્પ ક્યા તુ મુઝે ઉડાતા હય. ચલ દેદાલ મેરા સોના, મૈં કાંઠાં તેરે સાથ શૈતાન ભુતોમેં ખરાય હોતા શીરૂં. કોઇ મેરા નીવાલા કર લીયા તો તેરા ક્યા જનયગા, મેરી કીમતી જન ચલી જાવેગી, દે મેરા સોના, સોના લીયે બગેર તો એક કદમભી તુજકો આગે નહીં બડને દુંગા, એક કદમ તો જીઆદા હય મગર એક તસુભી સરકને નહીં દુંગા.

હરી૦—અરે ખીરહામન માહારાજ તેરે ગરીબ દાસપર જરા દયા કર, માહારાજ યાંહાંસે કાશી બહોત નજદીક તર હય અપન અભી પહોંચ જાવેંગે.

(બાબ ૨ રા, પરદા પાંચવાં.)

(કટ જંગલ, ઔર આતસ કદેકા દીખાવા.)

નક્ષ૦—અરે હરીશ્ચંદ્ર દેખ અપ્પ દુખ ફૈસા આયા હય, તુમ ચારોં દેનેદાર હો તુમ યે દુઃખ ભોગો ભલા, મૈં નીરઅપરાધી ખીરહામન હોકર કીસવાસતે દુઃખ જીઠાજીં એક દુઃખ કા અંજામ નહીં હોને પાતા કે દુસરા દુઃખ તયાર હય, અરે બાપરે, યે સારા જંગલ આગસે સુલગ રહા હય, ઔર ચારોં તરફ ઉસકા શૈલાવા હો રહા હય. અપ્પ યાંહાંસે નીકલના કીસ તરાંહસે હોગા, અરે હરીશ્ચંદ્ર ઐસા કરકે તુમ ચારોં મરો, મગર મેરી જન બચાનેકા કુછભી સખબ કરો.

હરી૦—દેખો જો અપનેમેંસે કીસીકોભી બલદાન દેનેમેં આવે તો

અગ્ની અંસી શાંત હો જાવે. મગર અપન પાંચોમેસે બલ-
દાનીકે લાયક મૈં હું. પ્રધાનજી બીરલામન માહારાજકો
ઔર મેરી સ્ત્રી પુતકો તુમહારે સીપુર્દ કરતા હું તુમ ધનકો
સંભાલો.

સત્ય૦—અરે માહારાજ તુ જીતા રહેગા તો જગકા સમરતા હોગા
ઔર વીશ્વામીત્રકા દેન બી અદા કર દેગા, મેરા જાના
અબસ હય મુજકો અગ્ની બલદાન હોનેદે.

હરી૦—સત્યકીરતી તુમ જીતે રહો ઔર મેરે સ્ત્રી પુતકા સંભાલ
કરો. તુમ મેરી રૂકાવટ મત કરો, અરે મેરી તારામતી
સતી ઓ રોહીદાસ પ્યારા ઇસ જાગેપરસે તુમ હમ જુદા
હોતે હૈં. પ્રભુ તુમહારા રક્ષણ કરે.

(ઇતિના કહેકર હરીશ્ચંદ્ર આગમે ગીરને જાતા હય, ઔર
તારામતી રોકતી હય.)

તારા૦—અરે પ્રાણપતી તુમ ખુબ જાનતેહો કે પતીકે પીછે સ્ત્રીકા
જીના અકારત હય. ઇસ લીયે મૈં તુમહારે આગે બલદાન
હોતી હું.

રોહી૦—અરે મેરે માતા પીતા જબ તુમ દોનોને મરના ચીતા હય
તો મેરી ક્યા રીતા હય ગૌર તો કરો કે બાલક માં બાપકા
કીતના દેનદાર હય. અગર માંતા પીતાકી ખીદમતમે
કરજંદ સાઆદતમંદ તમામ દીન ચેક કદમ પર ખડા
રહે તો બી માં બાપકા હક અદા નહીં હોતા, ઇસ લીયે
માંતા તુમહારે રૂબરૂ મૈં બલદાન હો જાગે તો મેરા કામ
સબ સુકલ હો જાવે. અંસી નેકી કમાનેકો બડી મુદત
ચાહીયે બાર બાર ચે વકત નહીં આતા હય જૈસી તુમને

નાઝો ન્યામતસે મુજકો પાલે હો, વૈસાહી તુમપરસે
સતકે ભી હોને દો.

તારા૦—અરે મેરે ખ્યારે ફરજાંદ દીલખાંદ ચે દાનીશમંદી તુજકો
કીસને સીખાયા હય અરે મેરે કુલકે દીપક તેરે નુરાની ચમ-
કસે ખાનચે તારીક સખ રૌશન હો રહા હય. ભલા
જાગતે જીતે એસે રૌશન ચેરાગકો ક્યું ગુલ હોને દેવે
અરે મેરે પ્રાન તુજકો બલદાન દેનેકે લીચે નહીં પાલા
હય, તુમ દોનો પીતા પુત્ર સલામત રહોગે તો લાખોંકો
તુમસે ફાયદા પહોંચેગા મૈં એક સ્ત્રી જાત જીકર ક્યા
કરુંગી તુમ દોનોકે રખર મેરા મરના બહોત ઉતમ હય,
મુજકો મત રોક, જાનેદે જાનેદે. દેખ સત્ય અગ્ની માંતા
સર્દ હોતી જાતી હય.

(ચે કહેકર અગનમે ગીરને જાના ઔર અગનસે અરજ કરના.)

તારા૦—અય દેવી અગન હો જા પ્રસન યાને હમલોગ જંગલમે
આકર કુછભી બે વાજખી ચલે હોવેં, યા કીસી જીવજાનકો
કુછભી દુઃખ દીચે હોવેં, યા કીસીપર હસદ ખાચે હોવેં,
યા કીસી દેવદાનોકી નીન્દા કીચે હોવેં, યા અપનેકો બડે
જાનકર કીસી અદના ઇનસાનકો ખાતીરમે ન લાયે હોવેં
તો મેરી કાયાપર રંજો તકલીફસે પેશ આ વગરના મેરી
આતમાંકી ખાક માનીંદ અખીરકે કરદે મૈં તુજમેં
બસમ હોનેકો બહોત ખુશીસે રાજી હું. મગર મેરે પ્રાણ-
નાથ ઔર પુત્રકો તુ અપની તપીશસે બચા.

(ચે કહેકર તારામતીકા આગમે કુદના.)

(મુજે હય ફર અય માયુદ અય તેરી ઇબાદતમે.)—યે તર્જ.

રોહી૦—

અય અમ્મા તુજકો કાં ધુંધુ : મુજે કરનાથા નજરાના
 મૈં બલદાનીકે લાયક થા : વો યાથા તુજકો જલગના.—અય આ૦
 તુકૈસી ત્યાગ ગઈ મુજકો : અય માંતા રહમ ના આઈ
 નહીં લાજમથા યે તુજકો : મુજે છાં છોડકર જના.—અય આ૦
 મુજેબી લેકે જલનાથા : તો નીરમલ તન મેરા હોતા
 મૈં જલતે જલતે હસ દરકા : ખુશી હો અનતા પરવાના.—અય આ૦
 આબી જલતાહું અય માંતા : ગવાહ રહેતા યે ભક્તી પર.
 મૈં તેરે પાસ આતાહું : મેરે લેનેકો તુ આના.—અય આ૦
 (યે કહેકર રોહીદાસ અગનમે કુદ પડા.)

હરી૦—અરે મેરી દીલરૂપા માહેલકા તુ મુજે છોડકર જલ મરી
 આંર પુત્રનેબી અપની માંતાકી હમસરી કરી અય
 હમારાબી જના અયસ હય.

(યે કહેકર હરીશ્ચંદ્ર આગમે કુદ પડા.)

સત્ય૦—અરે માહારાજ મૈં તેરા સાથ નહી છોડા લેકીન તુને
 મુજસે મુંહ મોડા યે તો જનહાર ન હોગા જાંહાં તુ ગયા
 હય વાંહાં મૈંબી આતા હું, અરી અગન દેવી તુ મુજકો
 અપની બલદાનીમે લે આંર જાંહાં મેરા રાજ ગયા હય
 વાંહાં મુજેબી પહોંચા દે.

(યે કહેકર પ્રધાન સત્યકીરતી બી કુદ પડા.)

નક્ષ૦—અરે ઠગ પાપીયો મુજસે દગા કરકે એકકે પીછે એક
 નીકલ ગયે અય મૈં વીશ્વામીત્રકો ક્યા જવાબ દુંગા
 ભલા કુછ અંદેશા નહીં મૈં બી તુમ્હારે પીછે અતા હું.

(યે કહેકર નક્ષત્ર કુદપડા ઔર અગન સદે હોગઈ ઔર
નક્ષત્રકી ચારોંસે મુલાકાત હુઈ.)

(બાબ ૨ રા. પરદા છઠા.)—રસ્તા.

નક્ષ૦—અરે ક્યું બે બુટો કાંઠાં કાંઠાં ભાગોગે જાંઠાં તુમ જા-
ઓગે વહીં મુજકો પાઓગે મેરી ભલાઈ મનાવો. મૈને
અભી અગન મોતકે પંજેસે તુમ ચારોંકો બચાયા અબ
મૈ જીઆદા ઠેર નહીં સકતા રખદો મેરા સોના.

હરી૦—અરે ભાઈ કૃપાકર કૃપાકર દેખ સામને કાશી નગરી ન-
જર આતી હય. વાંઠાં પહોંચેઆઆદ તેરા સોના તુજે દેનેમે
આવેગા.

ડા પ સી ન.

(બાબ તીસરા પરદા ૧ લા.)—દેવલકા દીખાવા.

તારા૦—સ્વામી દેખોતો યે સીવનાથકા દેવલ ક્યા અછા નજર
આતા હય. ચલો સીવ સંભુકે દેવલમે પ્રાર્થના કરેંગે.

હરી૦—વાહા વાહા માહારાની તુને ખુબ કહી ચલો. ચલો. નેક
કામમે દેરી કાયકી.

(ચારોંકા ઇસતર્જમે ભકતી કરના.)

(અહાપુરી ખીલીશી ચંદા.)—યે તર્જ.

સખ—દયા કર મેરે માહારાજ મેરે શીવનાથજી શંકર.

ભટકતે ઔર દુઃખ પાતે હમ આયે હૈં તેરે દરપર.
કરો રક્ષા અય કૃપાનાથ સીધાતા તુમહો જગદાતા.
તુમહો અઠરા પુરાંકે પંથ જાને તાંતરે મંતર.
અગમ જોતીશ આ અયદક કોક સંગીત પીંગલો જંતર.
તુમહીસે ચૌદા વિધ્યા હય ચે ચારો બેદ છે શાસતર.
કરો રક્ષા કરો રક્ષા બતાઓ રાસ્તા હમકો.
કે અપના વામ પાખવે વો વિશ્વામીત અય ધશ્વર.

નક્ષ૦—વાહવાહરે હરીઆ તુતો આજા ભગત બન બૈઠા હય મુ-
ઝકો રસ્તા દીખા દીખાકર થકા દીયા રોજ બરોજ
કહેતા હય. આજ દેતાહું કલ દેતાહું અજા ઉડા રહા મેર
સોના જદદ હાજર કર ક્યા મૈં તેરે વાસ્તે હમેશા ભુકા
મરા કરે.

હરી૦—ભાઈ મૈં તેરા કરજદાર ખડાહું લેકીન અભીતો અપન
લોગ થકકર આયે હૈં જરા ચે દેવલમેં આરામ લેવેજે
શીર તેરે સોનેકી તદખીર મુકરર કરનેમેં આવેગી.

નક્ષ૦—અરે વાહરે ચોર ગુલામ અજા મકૃ સીખા હય. અવલતો
કહેતાથા ચલો મૈં કાશીમે તુહારા સોના દેતાહું ચે દમદેકર
ચહાંતક લાયા. અખ જખ કાશીમેં આયતો દેવલમેં આ-
રામ કરને ચાહતા હય. દેખતો ધસિ દમ દેનેકી મીઠાઈ
તુજકો કૈસી ખીલાઈ જતી હય તુ ભલી ભલાઈસે નહી
દેવેગા જરા અખતો ચે ચીમટેકી મળ.

(નક્ષત્ર હરીશ્ચંદ્ર કો ચીમટા લગાતા હય.)

હરી૦—આહા અફસોસ અરે ભાઈ ખીરહામન છોડ છોડ ક્યું
નાહક ધન દેતા હય. મૈં કુછ તેરા સોના દેનેમે ધનકાર

કરતાહું શીર ક્યું ઇતિના સીતમ કરતા હય (યે કહેકર હરીશ્ચંદ્ર સીવકે તરફ રૂઝુ હોકે કહેતા હૈં) અરે શીવનાથ તુમ ઇસ દેવલમે બસ રહેહો. બલા દયા કરકે અપને કંગાલ સેવકકીતો રક્ષા કરો.

(યે હાલ હરીશ્ચંદ્રકા દેખકર રોહીદાસ તેસમેં આકર નક્ષત્રસે બદલા લેને ચાહતા હય ઔર તારામતી રોકતી હૈં તો ઊરસે ઇસ તરેહ કહેતા હય.)

ભૈરવી (કરવટી યા લેને દે.)—યે તર્જ.

રોહીં—મુઝે હટ હટ મધ્યા બનેદે.

બુલ્મ કરે હય યે કેસા.—મુઝે.

માન મનાયે માનત નાહી.

બુલ્મ કરત હય પીતાબપે.—મુઝે.

અબતો નહી મનમાનત હમરા.

બદલા લેં હમ બી વાસે.—મુઝે.

કાહેકો રોકત હો તુમ માતા.

બદલા લેં ખીરહામનસે.—મુઝે.

(યે કહેકર તમાચા મારને ગયા ઔર ફક્ત હાથી ઊઠાયા

કે ખીરહામનને શોર મચા દીયા.)

નક્ષત્ર—અરે દૌડારે લોગો ઇસ કમબખ્ત લડકેને મેરી નાક તોડ-દાલા ઔર મેરા મુંહ ફેડદાલા અરે મેરે બાપરે અરે મેરે બાપરે. (યે કહેકર લડકેકો ઊલટા દીયા. ઔર કહેને લગા.) અરે નાલાયકો, તુમ સબ મીલકર મુજકો અકેલા દેખકર આ મારદાલા ચાહતે હો. (એક સોટા લેકર સબકો બેતાહાશ મારને લગતા હય.)

તારાં—અરે બેટા યે ભુકે બાગકે મુપર ક્યું આગ લગાયા યે આતશકે પર કાલેકો ક્યું છોડા. બેટા મૈં ઇસી વાસતે મના કરતીથી કે ઇસી સીતમગારકા ધુસ્સા ગરમ ન હોજવે. બેટા જાગકે હરકી ચુંહી મરજી હયતો અપને રોકનેસે ક્યા હોતા હય.

નક્ષત્ર—અરે દેખો યે ઔરત મુઝે બાગ કહેતી હય. હાં હાં દેખો મૈં હકીકતમે બાગ હું. (યે કહેકર હર એકપર દૌડ દૌડકે ખુચકે ભરને લગતા હય ઔર ઇસિતરાંહ કહેતા હય) અરે હરીયા ઘાતકી દગા કરકે મેરા સોના ખાજતા હય. અજા અજા જો તેરે મનમેં આવેસો કર અરે યે માહા-દેવ બોહત અધી તરહાંસે જનતા હય અરે બે હયા લા મેરા સોના, વગરના જ્યાદા તકલીફ ગિહા વેગા.

હરીં—અરે ખીરલામન મૈં તેરા સોના દેનેકો તધ્યાર હું લેકીન તુને મુઝકો એસા લાચાર કર રખા હય. તો મૈં ફેસી તદખીર કહું અરે માહારાજ છોડ છોડ મુઝે ઇસિ દુઃખસે છોડ.

નક્ષત્ર—અજા ધધિર આ ધધિર આ મૈં તેરા ચીમટા છોડતા હું.
(નજદીક ગયેપર જ્યાદા ઔરભી તાંગ કીયા ઔર હરીશ્ચંદ્ર ભગવાનકે તરફ રજુ હોકે કહેને લગા.)

હરીં—અરે અહમા ઇતિના દુઃખ ઉઠાનેકી મુજકો તાકત નહી હય તુને ક્યું મુઝકો પયદા કીયા, મેરે પ્યારે પુત્ર આ, મેરી દીલ-રખા પ્રીયા આ મેરે ચાર વફાદાર સત્યકીરતી તુમહારા મુંહ દેખ દેખકર ઔર દુના દુઃખ મુઝે ગિતપન હોતા હય દે-ખોતો મેરી ચક્ષમેસે લહુકા નાલા બહા જતા હય.

નક્ષં—અરે હરીશ્ચંદ્ર માર માર ઔર જીયાદા બોમ માર અરે
બેશરમ તુ ક્ષત્રી બચ્યા હોકર ઇસ તરહાં પુકારા કરકે
રોતા હય શીટકાર હય તેરે ક્ષત્રી પનેપર.

હરીં—અરે ભાઇ ખીરહામન મૈં અપને દુઃખસે નહી રોતા હું મેરે
અજીનેકો દેખ દેખકર જન જોતાહું

નક્ષત્ર—ભલા ઐસા હય તો દેખ દુસરી હીકમત. (યે કહેકર ઉંગ-
લીકો ચીમટા લગાતા હય. તો હરીશ્ચંદ્ર જીયાદા શોર
મચાતા હય.)

તારા—હાયે અફસોસ સદ અફસોસ મેરે રૂબરૂ યે આફત તુ જીઠાવે
ઔર મૈં ખડી દેખતી રહું ઇસ્સેબહેતર મરજીતો બોહતહી
અછા હોવે અય ખીરહામન દયા કર દયા કર ક્યું ઐસે વખત
અનખમેં ગીરફતાર કરતા હય. ક્યા તેરે દીલમે કુછ રહમ
નહી હય.

(હરીશ્ચંદ્રકા દુઃખ દેખકર રોહીદાસ માંસે કહેતા હૈં.)

રોહીં—અહ અમ્મા તુમ મુઝકો મત મના કરો દેખોતો યે મુજ
મેરે પીતાકો ફૈસા દુઃખ દે રહા હય ઔર રહા રહા હય.
અખ મૈંબી ઇસકો રહાતા હું (યે કહેકર રોહીદાસ મા-
રને જતા હય તો નક્ષત્ર ઉસકો ભી મારતા હય.)

હરીં—અય ખીરહામન જો કુછ તુઝકો દુઃખ દેના હોસો દે. બાકી
મત રખ મૈં તેરા દુઃખ સહેનેકો મૌજુદ હું.

નક્ષત્ર—અરે મુઠ જળ તુ અછી હાલતમેં થા તબતો ખડી લાહ
મારતાથા કે મૈં ઐસા કહુંગા વૈસા કહુંગા અપને જામેમેં
પુલા ન સમાતા થા ઔર અખ લાચારીકે હાલતમેં શોરો
પુકા કરકે ક્યા મુઝકો ડરાકે ભગાનેકા ઇરાદા કીયા હય.

મૈંતો જીનહાર તુજકો નહી છોડુંગા ઔર તેરે દુઃખ દેને મૈંભી
કમી નહી કરુંગા જાતકકે તુ જીઠ ન બોલે અરે બોલ
બોલ જરાતો જીઠ બોલ તાકે તેરા મેરા દોનોકા છુટકારા
હોજાવે.

હરી૦—અરે નક્ષત્ર કૃપાકર કૃપાકર અરે જો પાપ કીયાહું ઊસકો
તો ભોગ રહાહું જો કે તેરે હાથકા માર ખા રહાહું ઔર
ભી જીઠ બોલકે કહાં જાઉં અરે તુ મેરે બદનકે પુરજો પુ-
પુરજો ભી ઊગ દેગા તોભી મુઝસે જીઠ ન બોલા જાવેગા
બાર બાર બોલના લાહાસીલ હય.

(શીર ઐસા દુઃખ દેતા હય કે હરીશ્ચંદ્ર બેહોશ હોકે ગીર પડતા
હય. તો રાની ધબ્બરાકર ઇસિતરહાં કહેતી હય.)

તારા૦—અરે મેરે સરતાજ ઇસકદર બે હોશ મત હો જા, હોશમે
આ સબરકો કામ ફરમા, અરે ઇસકા દેન અદા કરનેકે
લીયે મુઝકો, ઔર મેરે પુતકો બેચ દાલ અરે સીતમકે
ફંદેસે અપની જાનકો નીકાલ.

(તોરે ઢુંડન જાઉં પીયા.)—યે તર્જ.

હરી૦—

તુ હયખ્યારી મેરી દીલરખા, મેરી તુ મન મહોના.—મેરી.
તુ તો હય કાયા, મૈં જાન માયા, તનસે મીલારહે પ્રાન.—મેરી.
લગ્ન લગાયે મનકો મીલાયે, એકપર એક કુરબાન.—મેરી.
પરયે દુઃખમેં ફસે હૈં જાની, અંજામ ક્યા હો નીધાન.—મેરી.
“ મરકુમ ” કર કહાં નામાં બેજી, બતલા દે તુ મેરી જાન.—મેરી.

તારા૦—માહારાજ સત્ય નીરંતર હમેશા જીન્દા હય, ઔર પ્રાન તો
દેહીમે પાણીકે બુડ બુડકે માનીંદ હય, ભગવતકી લાજ

રખા ચાહીયે, ઊસકે હુકમકો સરકા તાજ સમજા ચાહીયે,
માહારાજ મૈં અરજ કરતીહું કે તુમ મુઝકો બેચનેમેં
અનાકાની મત કરો બેલાશક બેચકર રૂપીકા દેન અદા કર
દો. અગર મુઝસે પુરા ન હો તો મેરે પુતકો બી બેચ-
કર અપની ખુલાસી કર લો, માહારાજ ધરસે દુસરા ઊપાઊ
નહી હય.

નક્ષત્ર.—હરીશ્ચંદ્ર હરીશ્ચંદ્ર મૈં કહાંતક દર્દ સરી ઊઠાઊં ક્યા
મેરી કીસમતમેં જ સખજ તરે ભુકા મરના લીખા હય
દે દે મેરા સોના મૈં જ્યાદી તકલીફ નહી ઊઠા સકતા.

(યે કહેકર જ્યાદા મારના.)

હરી.—ભાઈ મુઝે માફ કર મૈં આજકે આજ સુરજ ગોરજ
હોનેકે આગે અપને જોડ અચ્ચેકો બેચકર વીશ્વાતીતકા
દેન સખ અદાકર દેતા હું.

નક્ષત્ર.—અરે વાહ હરીશ્ચંદ્ર યે અઘી અખર કમાયા હય, અરે
તુ રાજા હોકર જોડ અચ્ચેકો બેચેગા, હયફ હય તરે જને-
પર અરે ઊસકે બદલેમેં જરા જુઠ બોલા તો તેરા ક્યા
નુકસાન હો જાયેગા અરે હરીશ્ચંદ્ર જુઠ ન બોલના જોડ
અચ્ચેકો બેચનેસે ક્યા અછા હય, અરે બોલ બોલ જરા
જુઠ બોલ.

હરી.—અરે પવીલ ખીરહામન તુઝકો અપને સોનેસે ગરજ હય,
મૈં જુઠ બોલું યા ન બોલું ઈસ આતસે તુઝેકો ક્યા કામ
હય.

નક્ષત્ર.—અરે ફોડ ફોડ તેરા સીર ચલ જા, જો ચાહે સો કર પર
મેરા સોના મુઝકો દે, ઐસે નાદાનસે કૌન મજા પાશી કરે.

(યે કહેકર ચીમટેકો નરમ કરતા હય.)

તારાં—સ્વામી હમારે બેચનેકી તદખીર જલદ કરો દેર મત કરો.

(ગારમે ગમકે તુ આખીર.)—યે તર્જ—પરજ કાલીંગડા.

હરીં—ઈસ સીવા અય જનજન અય ઔર ક્યા તદખીર હય
બેચના તુમ દોકો, મેરે ખ્યાબકી તાખીર હય.—ઈસ.
ક્યા થા અવલ ક્યા હુવા, અનજનમ શીર ક્યા હોવેગા
યે નહી માલુમ પર, હમરા, મેરી તકદીર હય.—ઈસ.
સખજ કાડી ઘાસકી રખતા હું મૈ દોનોકે સર
તાખરીદારાંબી જાને, ખીકતી યે તસવીર હય.—ઈસ.
માહે કીનઆંકે લીયેથા મીસકી બાજર ગર્મ
માહ મહેર યે હૈં અજોધ્યાકે બડી તૌકીર હય.—ઈસ.
ક્યું ન અય “ મરકુમ ” ખીક જાવેંગે લાલે બે બહા
જનકે સદકે યે હરીચંદકી યે સખ જાગીર હય.—ઈસ.

(બાબ તીસરા, પરદા દુસરા.)—રસ્તા.

હરીં—અરે દયાળુ કાસી નગરીકે તવંગ ગરો દાસ ઔર દાસીકા
બાજર ગરમ હય, જલદ આઓ ઔર ખરીદ કરો યાને
મૈ ખુદ અપને સ્ત્રી પુલકો બેચતા હું ઔર વીશ્વામીત
શ્પીકે કરજકો અદા કરને ચાહતા હું અરે ક્યા કીસીકી
મરજ ન હોતી, જો મુજ બેકસકી ઈસ દેનકે કુંદેસે ખુલા-
સી કરે, અરે ક્યા મેરી રાતી તુમહારે દાસીકે મોઆશીક
નહી હય, નહી નહી યે માહાપારા હય અરે દેખોતો યે
મેરા પુલ ગુલે હજારા હય, તુમહારી દાસીપનેમે ઔર ગુ-
લામીમે યે દોનો બહોત અછે માલુમ હોંગે, અરે લોગો

એસે દાસ દાસી શીર નહી મીલેંગે મુઝે જાત પાતસે કુંછ
ગરજ નહી હય, જીસકો લેના હો સો લો, અરે મૈ કૌન
હું અરે મૈ એક દુષ્ટકર્મી પાપી બે ધર્મી હું અપને નીપત્તર
પનસે સખ રાજ તાજસે હાથ ધો બૈઠા હું ઔર નીધાનકો
ઔરત ફરજંદકોબી ખો દેતા હું અથ પરઉપકારીયો મુજ-
પર દયા કરકે મેરે સ્ત્રી પુત્રકો ખરીદ કરકે વીશ્વામીલકે
વામસે છોડાઓ.

નક્ષત્ર.—અરે કમ અકલ નાદાન ઇન ગરીબ પ્રાનીયોંકો ક્યું ના-
હક ગલી બ ગલી ભટકાતા હય. અરે કજ્જાહમ યે દોનો
માંતા પુલ ક્યા બેચનેકે લાયક હૈં. અગર બેચનેકે લાયક
હોતેતો ક્યા તેરે શેહરમે કોઇ ઇનકા ખરીદદાર ન હોતા
અરે ઇન દોનો ફાકેકશોંકો લેકર ક્યા કોઇ કરેગા. યે તેરી
બેવકુફી ચાલ છોડદે ઔર અકલકે ઘરમે આકર કુંછ
થોડા જીઠ બોલકર વીશ્વામીત્રકે દીલકો શાદકર ઔર જ
અપને મુલકકો આપ્યાદ કર.

(અથસ સતાના હમે.)—યે તર્જ.

હુરી.—અથ ખીરહામન યું સતાના મુઝે નહી બહેતર
યે જખમે તનપો જીયાદ ના અથ સુખા નશતર.—અથ.
ઘરમકી રાહમે ગરજનબી મેરી જાવે
તો જીહા સખદ કલીબી ન મૈ કહું મુ ભર.—અથ.
તુઝે હય જરસે ગરજ સો તુ લે મૈ દેતાહું
ન કર જીયાદ મુઝે તંગ મુજપો કૃપા કર.—અથ.
મૈ જલ રરાહું જીયાદ જલા ન અથ મુઝકો
યે તીખા સખદ ન મુઝકો સુના મેરે મીતર.—અથ.

મેરાભી કામ હો “મરકુમ” શાદ ખુરમ હો
રહે યે કંપની અબાદ શાદ ઔર ખુશતર.—અય.

નક્ષત્ર.—અરે અછા અછા તુઝકો મેરી સલાહ મંજુર નહી હય
તો તેરે સ્ત્રી પુતકો બેચદાલ યા માર દાલ તેરા એખત્યાર
હય, પર લા મેરા સોના મુઝકો દે તુ જનતા હય કે ઇસ
કરજ પર બ્યાજ નહી ચઢતા.

હરી૦—અરે પવીલ નગરકે ગૃહસ્થો મેરી અરજ સુનો યાને મૈ
અપની ઔરત ઔર લડકેકો બેચતાહું. જીનકો લો ઔર
વીશ્વામીલકા જો કુછ કરજ હોગાસો દો.

(ઇતિનેમે અગનીસેનકા આના.)

અગનીસૈન—અરે ઇધિર શોરો પુકારા કીસકા હય ગૌ બહડેકો
બેચનેકી કૌન અરજ કરતા હય.

હરી૦—અજ દયાળુ ઇધિર દયાકી નજર કરો દેખો યે દોનો પ્રાની
માં બેટે હાજર હય અગર ઉન દોનોકો આપ ખરીદ કર
લોગેતો બડા ધરમકા કામ હોગા.

અગનીસૈન—અરે ખીરાદર ક્યા સય બાત હય. મૈને હજારોં
મેહેનત ઔર અજબત ઉઠાકર યે ધન જમા કીયા
હું તો ક્યા યે કંગાલ સ્ત્રી ઔર દુબલે છોકરેકે ખ-
રીદ કરનેકે વાસતે અરે વાહવાહ મુઝ જઈદ્દ ઇન-
સાનકો ઠગનેકી અછી તદખીર લગાતા હય.

હરી૦—અય ધર્માત્મા યે ક્યા કંગાલ હય યેભી તો ચાંદકી તીમ-
સાલ હય જૈસાકે યુસુફકો બાઈબેંને ખોટે દીરમસે બેચા
યા. મગર જુલેખાને જનોમાલ સદકે કીયા યા, ઉસી કદર
ઇસકા બી મોલ હરીશ્ચંદ્ર જાને થા યા ઓ પરમેશ્વર જાને

યા આપ ધર્માત્મા પૈછાને ઔર ઉસકે પુત્રકો જાને વોહી
ઉસકો માને.

(ખીચાર કરકે અગનીસેનકા કહેના.)

અગની૦—હો હો ઊન દોનોકો મૈં મુકરર ખરીદ કરતા હું બલા
ધનકી કીમત તો કહો.

હરી૦—અજ કૃપાળુ મુઝે વીશ્વામીત્ર રૂપીકા ધતિના દેન દેના હય,
કે એક આદમી હાથીપર ચઢકે ગોફન ચલાવે વો ગોફન
જીતના ઊપર જાવે ઊતના સોના વીશ્વામીત્ર મુઝસે લેવે
ધસિ લીયે યે ખીરહામન મુઝપર તધન હય ઔર મુઝકો
બ તૌર કૈદીકે રખા હય, આપ ઊતના સોના ધસિ ખીરહા
મનકો દેકર કૈદે ગીરાંસે મુઝકો છુડા લો.

અગની૦—અરે ધતના સોના તો દેના મુશકીલ હય મગર તેરા
છુટકારા કરનેકે લીયે રહમ ખાકર ઊન દોનોકો ખરીદ
તા હું મગર મુઝકો ઊનકા ગુલામી ખત લીખ દે.

હરી૦—અહોત અજા કૃપાળુ લીખ દેતાહું. (લીખદેના.)

અગની૦—અરે મેરે આંખોસે બ સખખ ખુડાપેકે કમનજર આતા
હય, તુ ખુદ બાંચકે સુના.

(હરીશ્ચંદ્ર ધસતરહે સુનાતા હૈં.)

મસનવી.

હરી૦—

મૈં હરીશ્ચંદ્ર કીસમતકા મારા, કોઈ સમે મેંથા રાજા હજારા
પાપ કરકે હુવા જાય મૈં પાપી, આ ગઈયે બલા મુઝપો આપી
વીશ્વામીત્ર રૂપી હૈં ભારી, હો ગઈ ઊનકી બસ કર્જદારી.
રાજ દેકર ન છુટકારા પાયા, કર્જકા બોજ સરપે ઊઠાયા

અગનીસૈનકી ખીદમતમેં ઔરત, દારી કર બેચતાહું મૈં ઇસિવખ્ત
 ઔર ફરજંદકો સેવક બનાકર, અગનીસૈનકો બેચા હય દીલબર
 મેરા લા દાવા હય મોહર કર દી, મેરે ગમસે જમાના હય દરદી
 ઇસિકે શાહદ સત્યકીરતી પ્રધાન ઔર નક્ષત્ર ખીરહામન હય આશાન.
અગની૦—અછા યે ખત તેરેપાસ રહેનેદે મૈં મકાનસે અભી સોના
 લે આતા હું.

(યે કહેકર સોના લાને જતા હય.)

તારા૦—હો હો અય ચર્ચ સીતમગાર મૈં ઔ ઔરત હું વફાદાર
 હમેશા રહી અપને રાજપર જનોતનસે નીસાર જાસે
 મૈં લગન કરી કબી ન માતા પીતાકા અંગન દેખી હમેશા
 અપને પ્રાનનાથકે ખીદમતમેં હાજર રહી અય અ ઘે દેવાં
 કાલં ગયે તુમહારે ચસ્મ મેરે રાજકો એક છીંદબર છોડકે
 જના મુશકીલ હય દીલકો તોડ મગર ક્યા કરું લાચાર
 હું કીસી સુરતસે મેરે સ્વામી અંતરજમીકા દેનઅદા હો
 જાવે ઔર યે ખીરહામનકે કૈદેગીરાંસે છુટ જાવે.

(મૈતો જોગન બન બૈદી) યે તર્જ.

રોહી૦—

અરે મેરી માદર બોલ બયાં : છોડ પિતાકો જાવે કલાં.—અરે.
 હમ ના તુમકો જાને દેંગે : છોડકે બાપકો અસ્કરવાં.—અરે.
 ચલતે હો તો બાબાકોબી : લેચલો હમરા અપને વલાં.—અરે.
 બાજ ન આવેગા યે ખીરહામન : દુઃખપર દુઃખ દેવે ગાયલાં.—અરે.
 “મરકુમ” દુઃખ યે કીસકો સુનાવે : ગમમેંહૈં સખ ખુરદોકલાં.—અરે.

(ઇસિવખ્ત મેં હય કૌન મદતગાર હમારા.) યે તર્જ.

હુરી૦—અફસોસ જુદા હોતા હય દીલદાર હમારા

તારાં—કોઈ ન હુવા હય મદદગાર હમારા
 રોહીં—પાલાથા મુઝે આપને ચાહોંસે પીતાળ
 હરીં—હમ ક્યા કરેં બેટા નહીં એખત્યાર હમારા
 તારાં—મત ગમજદા હો તુ અય મેરે નાજોકે પાલે
 રોહીં—અમ્માં નહી માને હૈ દીલ અફગાર હમારા
 હરીં—ભગવાનકી મરજી હય ચેહી અય મેરે પ્યારે
 તારાં—ઈસવાસ્તે ખામોશ હય દીલયાર હમારા
 રોહીં—“મરકુમ” પિતાળ ન મીલેંગે હમે અય ક્યા
 હરીં—મીલજાવેંગે જય અપ્ત હો ગુલજર હમારા
 અગનીં—અસ અસ અય જ્યાદા મોહોઅત જાહેરકરના અઅસ
 હય ચલો ચલો શોરો ગુલ મત કરો જય ઘોડા ખીક
 જાવે તો ખરીદારકા માલ હો જાતા હય અગર બેચને-
 વાલેકા ધરિદા હો તો ફકત ઊસકી ખુરાક દેવે દુસરા કુછ
 હક ચલતા નહી હય કાહાંકા રોના ઘોના લગાયે હો
 સખ ઢાંગ ઢાંગ છોડ દો (યે કહેકર નક્ષત્રસે કહેતા હૈં)
 લે ખીરહામન ચે તેરા સોના.

(સોના દેકર દોનોકો ખેંચતે લે જાતા હય.)

સત્યં—મેહેરબાન નક્ષત્ર અય હમ દોનોકો જાનેકી રૂખસત દો.
 નક્ષત્રં—અરે વાહ વાહ ક્યા આપ યું સમજતેહો કે હમ સખ
 દેનસે અદા હોગયે, અરે હરીશ્ચંદ્ર તેરી બરદાસ્ત કરનેમે
 મૈને ક્યા ક્યા દુઃખ ઉઠાયા હય, ઔર અય ક્યા ખાલી
 હાથ જાગીં ચે તુઝે લાયક હય. અરે મુઝે જ્યાદા મત
 દે ફકત દસ હજાર મોહોરસે તો મેરી ખાતીર રખ.
 હરીં—અજા ભાઇ તુમી અપના કરજ અદા કર લે. (યે કહેકે

સત્યકીરતીસે કહેતા હય) બીરાદર સત્યકીરતી બહોત બારીશકા તો સદમા ઉઠા ચુકે હૈં, અબ થોડાસા ઔર બાકી રહા હય, શાયદ ઇસ મામલેમેં મેરા વજુદ કામ આવે સત્યકીરતી મુઝકો બેચકર ઇસ નક્ષત્રકો શતોપ કરો.

સત્ય૦—અરે માહારાજ ઐસા પાપ કરનેમેં મેરી જ્યાં કબ ચલેગી માહારાજ મુઝકો બેચ દાલે તો બેહતર હય.

હરી૦—ફ્રીયા કરમકા ફલ સબકો ઊઠાના પડતા હય પરધોનજી તુમ મુઝે બેચ દાલો, ઔર ઇસકા બી દેન અદા કર દાલો તો સબ બાતસે છુટકારા હો જાવેગા.

નક્ષત્ર.—અરે હરીશ્ચંદ્ર જરા સીયાના હો ભલા કહો તો સચ બોલનેસે તુઝે ક્યા પ્રાપ્ત હુવા. ભલા ગૌર તો કર કે સચ બોલનેસે તુઝે કોઇબી દુઃખસે બચાવા હુવા. અરે કુટી અકલકે નાદાન મેરે દાનીસમંદી દેવીકી પ્રાર્થના કર તાકે તેરા ભલા હો જાવે, ઔ મેરી દેવી તુઝે સુખ દેનેકો તૈયાર હો રહી હય અરે હરીશ્ચંદ્ર ફક્ત મૈં અકેલા સુતુ ઇસકદર જરાસા જુટ બોલ શીર તુ દેખ કે તેરા બેટા ઔર સ્ત્રી અનમોલ દોનો તુઝકો બડી કરોરસે મીલતે હૈં સુન સુન અગર સત્યકીરતી બીકે ઔર ઔ પૈસા મુઝકો મીલે તો મેરે ક્યા કામ આવે જીસકે પાસ લેનાહય ઔહી પૈસા હમારે પાસ કામ આવે.

સત્ય૦—અરે બાઈ નક્ષત્ર ઐસા મત બોલ.

નક્ષત્ર.—અરે નહીં બોલ નહીં બોલ ક્યા બકતા હય, ચલબે દોડ, દેવલકે ખોડ, પાપી તેરા મોલ દસ હજાર કૌડીઆં તો

મીલે? અરે દસ હજાર મોહર તેરી કીમતમે કૌનસા
અધા દેવેગા, એક ટુટી બાદામ મીઝના દુશવાર હય.

હરી૦—અરે પ્રધાન મેરે સરપર હરી ધાંસકી કાઠી રખકર જલદ
બેચ દાસો કીસ વાસતે દેર લગાતે હો ઔર ઇસ ખીરહા-
મનકો મુંહ ચઢાતે હો.

મસનવી (અરે લાલદેવ ઇસ તરફ જલદ આ.) ચે તર્જ.

સત્ય૦—અય કાશીકે ઓ રહેને વાસો બહમ,
જરા આકે દેખો બલુલો કરમ.
નહોં લાગ અંસી લગેગી કબી,
તમાશા અચાંખેકા દેખો અબી.
ખીકે હય મેરે લાયસે એકલાલ,
ગોયા હુસ્નમેં હય ઓ માહ કે મીસાલ.
શરાફતમેં કીશવરકા સરતાજ હય,
વસે અય તો હરતરહાં મોહતાજ હય.
તજે અપના ખાના ખરીદો શીતાબ,
અન્નેધ્યાકે ગરદુંકા હય અફ તાબ.
ગીરફતાર એસેકે ચુંગલમેં હો,
યાંહાં આયા હય રાજ સય અપના ખો.
કે વો એક રૂપીકા કરજદાર હય,
ફસા હય બલામેં વો લાચાર હય.
અવલ બેચા ઓ જવજ ખુરશંદકો,
ઔર હમરાહ ફરજંદ દીલખંદકો.
શીર ઓબી ખીકા ચાહતા હય નામદાર,
ખરીદે ઊસે બેકે હો હોશીયાર.

નગરીકેલોગ.—ભલા યે તકલીફેં ક્યા સખખ ગિહાની પડી.

સત્ય૦—ફક્ત એક ધરમકે લીયે યે વનવાસ ગિહાયા હય અય લોગો
તુમભી ધરમકે કામપર કમર મળ્યુત આંધો ઔર ઇસ
માહારાજ ધરમાત્માકો ખરીદો તાકે તુમકો દોનો જાંહાં-
કી દૌલત હાસીલ હો જાવે.

કાળસૈનહેડ૦—અરે સુર યો માહારાજને યે માનુસકા તો હમલેખ
હમરેપાસતો મસનકે કરકા પૈસા બોલત એકદાકીના
હુવા રખા હય તુમ સખ દુર દુર હોય જાઓ તો હમ
ઇસકા મોલ તોલ કરી.

હરી૦—નીચમે નીચ જાત ક્યું નહીં હોતી ઇસકેપાસ લજીમીદેવીકા
બનાઉ હય ગિરકો બજા માન પાન હય જખકે ઇસકો
એસી દેવી પરસન હય તો હમારી ક્યા હકીકત હય સત્ય-
કીરતી મુઝકો માયુમ હોતા હય કે યે ઘેડ મુઝકો મુકરર
ખરીદેગા.

સત્ય૦—માહારાજ અફસોસકી બાત હય કે જીવપતી માહારાજ
જગતકા સરતાજ ઘેડકે ધરકા દાસ હોવે મગર ક્યા કરના
કુચ્છ ગિપાગિ નહીં હય ગૌર કરો અગર સુફેદ શંખકો જલા
કર દેઓ જલેબાદ ઇસકી રાખ સુફેદ હય યા નહી ઇસી કદર
ચેતીમ મોતીભી આખમેં તેજ જીયાદા તર હોતા હય ?

કાળસૈન૦—અરે કીન હયરે કા તોરે મનમે હમ નહી આવતહૈં
તો લો હમ જાવત હૈં.

હરી૦—અરે ભાઇ ધર્માવતાર મૈં તુઝપરસે હું નીસાર ઇસ જમ
ખીરહામનકો દસ હજાર મોહોર દે ઔર મુઝકો ખરીદકર
મૈં તેરા દાસ હો રહુંગા. લેકીન મુઝકો બલાકે ચુંગલસે છુડા

કાળ૦—અછા તો ભધ્યા હમ તુમકા ખરીદતે હૈ લાકીન હમરી
ઔરતકી ઔર હમરી ચાકરી તુમકા અછી તરહાં
કરના પડેગી.

હરી૦—દયાળુ દાતા મૈ તુઝકો સખ તરહાંસે સંતોષ રખુંગા.

કાળ૦—અછા તો બેચનખત લીખો હમ ધરસે પૈસા લેઆવત હૈ
(ઘેડને પૈસા લાને જાના ઔર સત્યકીર્તિને ઇસિતરહાં કહેના.)

સત્ય૦—આફસોસ સદ આફસોસ આય ભગવાન ઐસા મેરા
રાગ છલપતી સતધારી આજ એક આદના ઘેડકે વહાં
ખીકે આજખ તોરી કલા હય.

(ઇતિનેમે ઘેડને મટકા લેકર આના ઔર ઇસિ તરહેં કહેના.)

કાળ૦—અછા ખીરહામનજી યે મટકા લો ઇસમેં દસ હજાર મોહોર
ભરેહૈ લાકીન હમરી ખાત તો સુનો હમને યે પૈસા મસા
નકે કરમે જમા કીના હય તુમ છુઓતો બટલતો નહીં
જાઓગે.

નફિસ૦—અરે નીચ માનુસ ઐસા મત બોલ જર કુચ્છ બટલતાં
હય અગર કુતેકો બેચકર ઓ પૈસા લાયા હો તો ક્યા ઓ
ભોકને લગતા હય મા ફુલોંકો બેચકર પૈસા આયાહો તો
ક્યા ઇસમેં ખુશખો આતીહય?

કાળ૦—અછા તો ભાઈ હમકા ખત પઢકે સુનાઓ.

નજમમેં ખત પઢના— (લયલી લયલી પુકાર મૈ બનમેં) —એતર્જ.

હરી૦—મૈ હું રાજ હરીશ્ચંદ્ર ચીદા : કાળસૈન ઢેડ મુજકો ખરીદા
જો કે ફરમાન હો સર ઝુકાઈ : ટોકરાગર કહેતો ઊઠાઈ
તાબેદાર ઉસ્કા મૈ હુંસીદા : કાળસૈન ઢેડ મુજકો ખરીદા.

કાળ૦—અછા ખત તો બરાબર હય, ચલો હમરેસંગ ઔર યે ઝાફુ

ટાકરા ઉઠાઓ.

નક્ષે—અરે રાજા હરીશ્ચંદ્ર મੈં અબ્બ આખરી બોલ એકબાર આર તુઝકો બોલતાહું અરે જરા ઝુટ બોલ અબી તેરા રાજા ઔર સ્ત્રી પુત સબ દીલાતાહું બોલ બોલ જરા ઝુટ બોલ.

હરી—બસ ભાઈ અબ્બ બોલત હુવા યે મેરા આખરી નમસ્કાર લે ઔર અપને મકાનકો જા.

નક્ષે—હો હો હરીશ્ચંદ્ર રાજા મੈં તેરે પાઝીપર સર ધરકર કહેતા હું કે તુઝ સરકા રાજા ઇસિ ધમ્હંડમેં કોઈ નહીં હુવા ઔર ન હોગા દયા મયા સતધીર ધરમ ખીચાર જો તુઝમેં હય સો કીસીમેં નહી હય અરે હરીશ્ચંદ્ર તેરા કલ્યાણ હો, અબ માહારાજા મેરી ક્યા મકદુર હય જો તુઝકો દુઃખ દું ઇસિમેં મેરી કુચ્છ તકસીર નહીં હય. મੈં ક્યા કરું મૈંબી દુસરેકા તાબેદાર હું ઊસકા હુકુમ સુનના લાજમ હય, રાજા આશીરવાદ આશીરવાદ અબ્બ મૈં જાતા હું મેરા બોલા ચાલા ઔર જો મૈંને તુઝકો દુઃખ દીયાસો ઔ સબ મુઝકો માફ કર.

ઢેડ—ચલો ચલો રાજા હમરે સંગ ચલો.

(યે કહેકર ઘેડ હરીશ્ચંદ્રકો લે જાતા હૈં.)

(બાબ્બ તીસરા, પરદા તીસરા.)

(ઢેડનીકી ઝુપડી ઔર મસાનકા દીખાવા.)

ઢેડન—અરે ધય જનરકે પુત કાંહાંસે થક થકાયકે આવા હય ઇતની બેર કીન સૌતનીયાકે ઝોપડેમેં પવડા રહાયા અરે બોલ હમકા બોલ મસાનકા કામ કૈકા સોપ ગયાથા રાતકી સગરી કમાઈકીત ગઈ હમકા સમજાયકે બોલ

જો હમરે મનકા દુઅદા જાય (હરીશ્ચંદ્રકો દેખકર કહેતી હય) અરે નીખટવા જે રાજકી સુરતકા માનુસ અપને સંગ કાંહાંસે લાવા હય ઇસિકા પતા બતાવેગા યા નહીં.

કાળ—અરી જનીયા તુ તો જાતબ નાહક હમકા ધમકાયા કરત હય, ઓર મારેકા દોડત હય દેખતો હમરી પ્રીત તોહેપર કીતની હય જે માનુસકા હમને તોરે કારન દાસ ખરીદવા હય પોટે પોટે યાહસે પેરદાવા કર ઓર સગરા કામ ચેહીસે લીયાકર.

દેડન.—અરે હોડ જોડ તોરે મુહમે માટી ડાં અરે કા તોહેકા જાંડુસે પીટું જે કાહ કીનરે હમકા ભીકારી કરદીન. અરે હમકા કીતની લછમી જીમન હુછ રહી અરે ચેતો સુકવાર હય ચેહ કા તોરા કામ કરી નીકાર નીકાર ચેહીકા નીકાર નાહીતો જાડુસે માર મારકે પીચડા બના દુંગી.

(જે કહેકર હરીશ્ચંદ્રકો ઓર દેડકો જાડુસે મારને લગી.)

(ચત્ર આગળ હમારેપાસ પૈસે હય.)—ચે તર્જ.

દેડ.—કાહે મારતી હય હમકા જાડુસે તુ,
અબ બસકર જનીઆ નીકસા લહુ.
હમકા ન મારો હમ પકાં પડત હૈં,
હાત જોડ જનીઆં વીનંતી કરત હૈં.
તોરે સીવા હમના કીના કોહુ,
કાહે મારતી હય હમકા જાડુસે તુ.
સુરત તોરી ખ્યારી ખ્યારી જનીઆ,
તોસે બલી કૌન હયગી ડકનીઆ.
સૌગંદ તોરી હમ તોહેપર મહુ,

કાહે મારતી હૈં હમકા જાદુસે તુ.

અરી ઐસી સુંદર સસોની મુરત,

છાંડકર હમ કહીકે પાસ પૌડેંગે.

ઢેડન—અરે અચ્છા અચ્છા અય્ય હમરા મન તોહસે સાફ બયા
હય લે લે કુચ્છ ખાલાકીન યે માનુસકા હકારદે હમકા ડર
માલુમ હોવત હૈ.

હરી—બાઈ તુમહારી ચરનકી વ્યાસ યે દાસ કરકે આયા હય. જો
તુમ કહોગેસો તુમહારા કામ દીસોગનનસે બનવેગા.

કાલ—અરી મોહની મુરત ખારી સુરત તુ કાહેકા ડરત હૈં યેતો
આપના દાસ હૈં અગર તોરી મરજી ન હોયતો મસાન
રખવાનેકા પઠૈં દેવેં.

ઢેડન—અરે નીકાસ નીકાસ મસાનમેં પઠૈં દે. હમરે સામનેસેં
હૈં દે.

કાલ—અરે હરીયા ચીત લગાયકે હમરી બાતપર ધ્યાન ધરદેખવો
ડોંગર સમુરનજર આવત હૈં તુ વાહાં જાયકર રહા કરજાય
કોહુ મુરદા જલાવેકા આવય તય વયકે ધનીસે કર પાગી-
બર આવર એક હાથ કપડા એક પૈસા લીયાકર તય મુરદા
જલાં વયકા દીયા કર ઔર ધરપર આયકર જીતને મુરદે
જલાયે જાવેં ઉનહોંકા હીસાય યરાયર બતાવા કર કધી
ચુક કીનાતો માર ડાઁગા દેખ તોરે વારતે હમને કીતના
માર ખાવા. હમરી લુગાઈ કસ મારત હય.

હરી—સય સય સેટસાહેબ આપ બોહત માર ખાયે લેકીન
હમકો માફ કરો આપકા હુકુમ મેરે સીર આંખોપર હય
મૈં સય તરાંસે રાજી હું લેકીન હમારે ખાનેકી બંદોબસ્તી

હો તો બોહત અચ્છા હય મીસલ મશહુર હય અન મયા
પ્રાન જળ્ય ખાના હોગા તો જીનાબી હોગા.

હેડ૦—હાં હારે હારીયા હમકા આખ યાદ આવા હય જો મસાનમે
ચાવર મીલતહૈં સો એક માનુસકે કરકે ચાવર લીયા કર
ઔર ભાત બનાકર ખાવા કર.

હરી૦—અચ્છા સેટસાહેબ જૈસી તુમહારી મરજી, મૈં અભી જતાહું.

(ખાખ તીસરા પરદા ચવથા.)—રસ્તે.

(સત્યકીરતીકા આના.)

સત્ય૦—અફસોસ સદ અફસોસ આજ કઈ રોજસે સારા શહેર
રોન મારા ઔર હર કુચા બાંજર છાન મારા મગર રાજ-
કા કહીં પતા ન પાયા અખ મૈં ક્યા કરે કાંહાં જાઊં.

(યે શીકરમેંથા કે રાજકાકા આના અચાનક હુવા ઔર સત્ય-

કીરતી દેખકર અફસોસસે કહેને લગા.)

સત્ય૦—હયફ સદ હયફ રાજ માહારાજેકે માહારાજ જીસકે
ખીદમતગાર હજારોં સરદાર થે વો અદના ઢેડેકા દાસ હોવે
ઔર મસાનમેં મુરદા જલાવે હાય નસીબ હાય નસીબ.

હરી૦—અરે સત્યકીરતી તુ યાહાં કીસવાસતે આયા જી અજોધ્યા
નગરીકો અપને ખેશી કુટુંબસે મીલ ઔર લડકે બાલોંકે
સંગ સુખ મના ક્યું મુઝ બદબખ્તકે સાથ તુભી ખરાબ
હોતા હય ઔર અપની જાન શીરીં ખોતા હય.

સત્ય૦—અરે માહારાજ મેરે સરકે તાજ તુમ મુઝસે
નારાજ મત હો મૈં તુઝકો હરગીજ નહીં છોડુંગા ઔર
ધસ દુઃખમેં તુઝસે મુંહ નહીં મોડુંગા ચલ ચલ મૈંભી તેરે
કામકાજમેં શરીક હોતા હું.

ਫੁਰੀ०—ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ ਪਰਧਾਨਭੁ ਮੇਰਾ ਕਾਮ ਤੋ ਮੈਂ ਆਪ ਕਰਲੁੰਗਾ
 ਲੋਕੀਨ ਤੁ ਨਹੀਂ ਮਾਨਤਾ ਭਯ ਤੋ ਯਕ ਮੇਰੇ ਧਨੀਨੇ ਮੁਰਦੇਏ
 ਆਂਧਲੋਕਾ ਫੁਕੁਮ ਕੀਯਾ ਭਯ ਅਪਨ ਫੋਨੋ ਪਕਾਕਰ ਆਵੇਂਗੇ.
 (ਏ ਕਠੇਕਰ ਫੋਨੋ ਮਸਾਨਮੇਂ ਗਏ)

(ਆਘ ਟੀਸਰਾ, ਪਰਫਾ ਪਾਂਧਵਾਂ.)—ਅਙੀਸੇਨਕਾ ਧਰ.

ਕਾਲਕਾਨੰਦੀ—ਮਾਫ਼ਾਰਾਭ ਮੈਂ ਕਯਸੇ ਤੁਮ੍ਹਾਰੀ ਰਾਭ ਫੇਘਟੀ ਫੁੰ ਤੁਮ
 ਅਘਤਕ ਕਾਂਛਾਂ ਏ, ਔਰ ਏ ਗੈ ਅਘਰਾ ਤੁਮ੍ਹਾਰੇ ਪਾਂਛੇ ਕਾਂਛਾਂਸੇ
 ਆਏ.

ਅਙੀਸੇਨ—ਅਰੇ ਪ੍ਰੀਯਾ ਏ ਫੋਨੋਕੋ ਤੇਰਾ ਕਾਮ ਕਾਭ ਕਰਨੇਕੋ ਅਰੀਫ਼
 ਲਾਯਾ ਫੁੰ, ਏ ਅਪਨੇ ਫਾਸ ਫਾਸੀ ਫੈਂ, ਔਰਤਕਾ ਨਾਮ ਤਾਰਾ
 ਔਰ ਲੜਕੇਕਾ ਨਾਮ ਰੋਛੀਫਾਸ ਭਯ.

ਕਾਲਕਾ०—ਅਘਾ ਪ੍ਰਾਯੁਨਾਥ ਔਸੇ ਸੁੰਦਰ ਜਾਤਕੇ ਮਾਤੁਸਕੋ ਮੇਰੇ ਧਰਮੇਂ
 ਲਾਨੇਕੇ ਵਾਸਤੇ ਤੁਮਕੋ ਕੀਸਨੇ ਕਛਾਥਾ, ਤੁਮਨੇ ਸਘ ਪੈਸਾ
 ਅਕਾਰਤ ਕੀਯਾ, ਔਰ ਪਾਨੀਮੇਂ ਫਾਲਾ, ਫਿਸ਼ੀਵਾ ਫਿਨ
 ਫੋਨੋਕੋ ਪੀਲਾਨਾ ਪੀਲਾਨਾਭੀ ਪਯਾ.

ਤਾਰਾ०—ਆਓ ਸਾਫ਼ੇਘ ਮੈਂ ਤੁਮ੍ਹਾਰੀ ਗਰੀਘ ਫਾਸੀ ਫੁੰ, ਤੁਮ ਜੇ ਕਾਮ
 ਫ਼ਰਮਾਵੇਂਗੇ ਵੋ ਮੈਂ ਤਨੋ ਮਨਸੇ ਅਯ ਲਾਭਿਗੀ.

ਕਾਲਕਾ०—ਅਰੀ ਤਾਰਾ ਤੁ ਤੋ ਨੇਕ ਔਰਤ ਨਜ਼ਰ ਆਤੀ ਭਯ ਫਿਸ਼-
 ਲੀਏ ਤੁਝਕੋ ਰਘਨੇਕੋ ਮੇਰਾ ਫੀਲ ਰਾਭ ਫੁਵਾਭਯ. ਸੁਨ ਮੈਂ
 ਤੁਝਕੋ ਧਰਕਾ ਕਾਮ ਅਤਲਾਤੀ ਫੁੰ ਜਘਕੇ ਛੇ ਧਰੀ ਰਾਤ
 ਆਕੀ ਰਹੇ ਤਘ ਨੀਂਦਸੇ ਭਿਨਾ, ਔਰ ਸਘ ਮਕਾਨਕੇ
 ਅੰਦਰ ਆਫੇਰ ਝਾਡੁ ਫੇਕਰ ਸਾਫ਼ ਕਰਨਾ, ਫ਼ੀਰ ਸਘ ਜਘਪਰ
 ਪਾਨੀਕਾ ਫ਼ੀਤਕਾਵ ਕਰਨਾ, ਆਫ ਗੈਫੇ ਗੈਫੇਮੇਂ ਜਕਰ ਗੋਘ-
 ਰਕੋ ਜਮਾ ਕਰਨਾ, ਫ਼ੀਰ ਕਯਰਾ ਭਿਫਾਕਰ ਸਾਫ਼ ਕਰਨਾ, ਔਰ

लमेशां गौंके धास चारेकी अयर रचना और दुधनी नीचोडा करना, जिसके बाद अरतनोको भांजके अछोत साध करना, शीर भाहारान्जके पुंनका असथाय तैयार रचना, शीर जिसके बाद इस सेर आनरी अछी तरांडसे चुनकर और आरीक पीसकर रसोछके सथ चिग्न चौंकेमें संचारके रचना ये सथ काम अछी तरांडसे याद रच.

तारा०—अछा आछ, दारसी आपके कहे मुज्ज सथ काम अरा-
अर करेगी.

अग्नी०—अरे रोडीदास तेरे धनीयनने तो तेरी भांको सथ काम सोंप दीया, लेझान जे तेरा काम हय सो सुन, दोरोंकी संचाल रचना, ज्ज नंगलसे अरके आवे तथ जिनको पानी पीलाके जिनकी नयपर आंधना, और लमेशां नंगलमें जके मेरी पुंनके वासते जेल पत पुष्प और दर्म लाना, ये काममें जिलकुल चुक नही करना अयर-
दार अयरदार.

(धतिनेमें तीन छोकरे आते हैं अनाम, पेश, कुप, सुप,

ये तीनों अग्नीसेनसे कहेता हैं.)

छोकरे—अग्नीसेन काका आज लमारे साथ नंगलमें आप आतेहो या तुम्हारी औरतको बेजतेहो.

अग्नी०—ये नादानो मुञ्जकोतो काका काका ओलतेहो आ जिसको काका ओलनेको शरम आती हय हरवडी औरत औरत कहेतेहो आ मेरी औरत हय या मुम्हारी, औसी ज्जानीसे मुञ्जको भाजुम होता हय के तुम्हारे दीलमें

પાપ હય અરે નાદાનો હમ દોનોમેંસે જંગલમેં કાઈ
નહી આવેગા ક્યા તુમકો નહી માલુમ મૈને ઇસ
કામકે વાસ્તે એક છોકરા બોલત પૈસેસે ખરીદા હું.

પેશા—અજી કાકાજી હમારી જગ્યાનસે બુલમેં ઔરતકા કલામ
નીકલ ગયા હય. માફ કરો હમ આજહી સં હમેશા કાકી
પુકારા કરેંગે ઔર છોકરેકો આપને ખરીદ કીયેસો એ હાલ
હમકો મુતલક માલુમ નહીથા અછા કાકાજી ઊસ લડકેકો
હમારે સાથ ભેજો.

અગની—અરી દાસી તારા ધનિ છોકરેંકે સાથ તેરે છોકરેકો જંગ-
લકો રવાના કર તાકે મેરી પુઝાંકા સામાન લાવે.

તારાં—માહારાજ કૃપાળુ મેરા બાલક રોહીદાસ કબી બાહેર નહી
ગયા જૈસા ન હોવે કે જંગલમેં દહેશત ખાજવે. યા
કોઈ જનવરકો દેખકે ડરકે મરજવે ઊસકે યેવજ મેં
મુઝકો ભેજેતો આઝમેન નવાજશ હય.

અગની—અરી દાસી ક્યા બક રહી હય મૈં જો ઇતિને પૈસે ખરચ
કરકે ખરીદ કીયા હું તો ક્યા ખીદાકે ખીલાનેકો અરી
અગર ઊસકી જનકો તુકસાન હુવાતો હમારા પૈસા
ક્યા નહી હુબ જાવેગા ઇસ બાતકી હમકોરીકર ચાહીયે
યા તુઝકો બોલત લાડ અચ્છા નહી હય ચલ ચલ જ-
લદી ભેજદે રાજકા લડકા હુવાતો ક્યા હુવા પર આ-
બતો દાસ હય.

તારાં—અરે મેરે અન્નદાતા આપકી મરજી ચુંહી હય તો મૈં લાયા-
રહું આપ ખદ્દા હોજવેં યે કામ મુઝસે નહી હોગા તુ-
મહારી આજ્ઞા મેરે સર આંખોપે હય (યે કહેકે આપને ફરં-

જાંદસે કહેના.) અરે મેરે પુત પ્યારે તેરે બાલક આવ-
સ્થામેં ઐસી ઐસી આફતેં આવે કે તુ જંગલમેં જાવે
ઔર ખારે મુગીલાંસે અપને તલવોંકો છલની બનાવે
ઐસા કહીં ન હોયે શેર યુગંકા લુકમા હોજાવે લેકીન
પ્યારે તેરે માલીકકા હુકુમ જાએજ હય જાના જરૂર હય.

(નાહક ધતિના તું રંજ.)—યે તર્જ.

રોહીં.—મેરી મધ્યાં મૈ બેલ પલ લાજરે
પુખ્ત તોડ લાવું ઔર દર્બદાબી લાજી.—મેરી.
કાહે કાહે તુ મનકો જલાવે માતા
મૈ તો જલદીસે પાસ તોરે આજરે.—મેરી.
જસકે તાબેમેં હય જસકે હુકુમ પરમાન
ક્યું ન સીર અપના મૈલી નમાજરે.—મેરી.

મેશ.—ભાઇ અબ જલદી ચલો અપનેકો બહોત દેર હો ગઈ હય,
વાપીસ આનેકો શામ હો જાવેગી.

તારાં.—અરે મેરે ચક્ષ્મોંકે તારો, મેરે રોહીદાસકો જંગલકી
આદત નહી હય મૈ તુમ તીનોકે સીપરદ કરતી હું ઇસકો
જંગલકી હર આફતોંસે બચાના, મૈ તુમહારા બડા ઊપકાર
માતુંગી યે મેરા એકલોતા એક બેટા હય, ઐસા ન હો કે
કાસી અફતમેં ગીરફતાર હો જાવે. બલા શીર

ઐત.

મૈ ઇસ બેકસીમેં કાંઠાં જાગી : શીર અંધેકી લાઠી કાંઠાં પાગી.

ચુપ.—અરે ભધ્યા દેખો યે બાઈ બેટેકે વાસ્તે રાતી હય હમ
હમેશાં જંગલમેં જાતેં હૈં પર હમારે માંબાપતો કબીલી
હીરાસે નહીં હોતે હય. ચુપ ચુપ બાઈ મત રો. હમ તેરે

ખેટેકા અધી તરાંહસે સંભાલ કર લાવે'ગેં.

(ઇતનેમેં અગ્નીસેન આકર ગુસ્સેમેં કહેતા હય.)

અગ્ની૦—અરી વાહરી તારા. તુતો અધી ઇસપર મોહ હો રહી હય ક્યા ઔર કીસીકો લડકા હય? ફક્ત તુહીતો જની હય. અભીતક છોકરેકો યહી ખીરમા રખી હય લેખવરે છોકરોં યાંહાંસે ખેચકર લેખઓ. (છોકરોંને ધસીટકર લેખના.)

(બાબ ૩૨, પરદા છઠા.) આગલા જંગલ.

શેષ—અરે ભાઈ યો અપન લોગ જંગલકી ખોહત સયર કીયે ચલો અભી બેલપત્ર દર્ભ કાટે'ગે મગર ભાઈયો થોડા થોડા સખને રોહીદાસકો દેના ભાઈયે કોઈબરે આદમીકા બચ્યા હય. લેકીન કીસમતકી ગરદીશસે અપને સાથ આયા હય તુમને ઇસકી માંકા હાલ દેખાયા નહીં ?

કુપ.—હાં હાં ભાઈયો દેખો ખીચારી કૈસી રેતીથી. (બાદ તીનો છોકરોંને થોડા થોડા રોહીદાસકો દીયે.)

રોહી૦—ભાઈયોં તુમ્હારી બડી મેહેરબાની હુઈ લેકીન બેલપત્ર તો મુઝકો બહોત મીલા, ફક્ત દર્ભકી કમી હય. શાયદ માહારાજજી બધા હોવેં મેં ઇસ ડોંગર પરસે અભી તોડ લાતા હું, વાંહાંવે ઝાડાં બહોત નજર આતેં હૈં.

કુપ.—અરે નહીં નહીં તેરે પાસભીતો દર્ભ બહોત જમા હુવા હય જીઆદા ક્યા કરેગા ચલ શામ હો ગઈ હય. તુ વાંહાંસે આયેતક તો અધીયારા હો જાવેગા.

રોહી૦—નહીં નહીં ભાઈ મુઝકો જાનેદો મેં અભી આતા હું.

સુપ.—અજા તો ભાઈ જાનેદો, ક્યું હીરાસા કરતે હો, થોડી દેર

તક ઔરભી અપન યાંહાં ખટે રહેંગે જરે જન રોહીદાસ
જલદીસે આ.

(આખ તીસરા, પરદા સાતવાં.)—કટ જંગલ.

(રોહીદાસકા કટ જંગલમેં જનના ઔર સાંપકાં કાટના,
વીશ્વામીત્રકી તરફસે.)

રોહી.—હરી હરી, અરે પ્રભુ અખ મૈં ક્યા કહું યે બયરી સાંપ
મેરે લીયે કાંહાં બેઠાથા ઔર લેનેકો અરે મેરે દોસ્તો દૌડો દૌડો
જલદી મેરે પાસ આઝો.

કુપ.—અરે દેખારે ભાઈયો ઝો છોકરા ક્યું તલ મલ રહા હય
ઔર ચીલા ચીલાકે રો રહા હય. ચલો ભાઈ ચલો.

(ચેતીતો છોકરે ઉસકે અતરાફમેં જનકર બેઠ જનના.)

રોહી.—અરે ખીરાદરેં તુમ દેવોંકે મોઆરીક મેરે આઘુ આઘુ
બંડે હો દેખો યે મેરા આખરી વખત હય મૈને અપની
ઊમર ઇતનીહી લાયાથા દેખોતો યે કાલા સાંપ અચાનક
ઇસ સુરાગસે નીકલકે મેરે રીધે પાઝેકો ડસા ગોયા,
મેરે કાટનેકા મુન્તજર થા, ભાઈયોં અખ મુઝકો લહેરે
પર લહેરે ચઢ રહી હય, ઔર મેરી જન તલે ઊપર આ
રહી હય અખ મૈં ક્યા કહું તુમમેસે મેરા કૌન સંભાલ
કરેગા.

પેશ.—યે ક્યા ચમતકાર હય, અરે ઘાંતકી સાંપ યે નીરપરાધી છોક-
રેકા ક્યું દુશ્મનેજાં હો રહાથા અરે સુરાગસે નીકલ આ,
આ દયા કર ઔર ઇસ ગરીબ દુઃખીયારેકા સખ જહેર
ચુસ કર ઇસકી જન બચાદે, અરે યે દુઃખીયારીકા એક-
લોતા એક બેટા હય. હમ નાદનોકો તેરે જહેરકા ઊતાર

ਪੀਲਕੁਲ ਮਾਲੁਮ ਨਹੀ ਢਯ, ਘਰੇ ਸਰਪ ਫੇਵਤਾ ਅਧਨਾ ਸਤ
ਘਤਲਾ ਘੌਰ ਖਸਿ ਪੀਘਾਰੇਕੋ ਭ ਲਾ।

(ਧੁੰ ਨੀਕਲ ਜਵੇਗਾਫਮ ਜਨੇ ਮਨ.)—ਧੇ ਤਰ੍ਹ.

ਰੋਹੀਂ—ਝਾ ਕੁਲੁ ਢਾਲ ਮੇਰਾ ਜਨੇ ਮਨ,
ਜਹੇਰਨੇ ਕਰਦੀਘਾ ਸਘ ਟੁਕਟੇ ਭਗਰ. ॥ ਝਾ ਕੁਲੁ. ॥
ਭਿਰਤਘਾ ਟੁਟਤੇ ਹੈਂ ਘੰਢ ਘੰਢ ਝੁਟਤੇ ਹੈਂ.
ਅਘਤੋ ਭਨਾ ਢਯ ਮੇਰਾ ਧਾਰੋ ਕਢਨ,
ਮੇਰੀ ਮਾਫਰਕੋ ਫੋਘਿਫੋ ਜਘਘਰ. ॥ ਝਾ ਕੁਲੁ. ॥
ਸੋਯ ਢੀਲ ਝਾ ਮੈਂ ਕੁਲੁ ਜਘਤਘੀ ਕਰ ਨਸਕੁ,
ਅਤਰੇ ਜਹੇਰਸੇ ਸੀਲਗੇ ਢਯ ਘਢਨ,
ਭਿਤ ਗਘਾ ਢਯ ਧੇ ਮੇਰਾ ਨੁਰੇ ਅਸਰ. ॥ ਝਾ ਕੁਲੁ. ॥
ਭਾਘਧੋ ਢਾਲ ਮੇਰਾ, ਜਨ ਕੁਛੋ ਮਾਂਸੇ ਜਰਾ,
ਕੁਛੇਨਾ ਸਮਯਛੇ ਅਢਾਧੇ ਨ ਨਧਨ,
ਢਾਧ ਅਘਮਾਂ ਧੁੰਢੀਂ ਢਰਕਾ ਢਯ ਅਮਰ ॥ ਝਾ ਕੁਲੁ. ॥
ਮੇਰੀ ਮਾਤਾ ਗਮ ਘਵਾਰ, ਮੈਂ ਢੁਵਾ ਧੁਝਧੋ ਨੀਸਾਰ.
ਕਰ ਮੇਰਾ ਗਮ ਨ ਜਰਾ ਅਰਤਧੇ ਤਨ,
ਸਘਕਰ ਸਘ ਧੁ ਕਰ ਸਘ ਧੁ ਕਰ. ॥ ਝਾ ਕੁਲੁ. ॥
ਭਰ ਰਨ ਢਾਧੇ ਧੁਝੇ ਢੇਘ ਜਨ ਘਾਛੇ ਮੁਝੇ.
ਅਘਸ਼ ਢੇ ਢੁਢ ਮੁਝੇ ਧਾਛੋ ਅਮਨ,
ਘੌਰ ਧੇਜਤਕੀ ਢੋ ਰਾਢਮਤਕੀ ਨਜਰ. ॥ ਝਾ ਕੁਲੁ. ॥
ਝਾ ਢਯ “ਮਰਕੁਮ” ਗਯਲ ਸੀਨਾ ਜਵੇ ਹੈਂ ਭਿਘਲ.
ਢੇਘ ਅਢਲੀ ਧੇਰਾ ਅਢਾਛੇ ਸੁਘਨ,
ਘਾ ਢਸਢ ਜਲਛੇ ਮਰੇਗਾ ਘੇਧਕਰ. ॥ ਝਾ ਕੁਲੁ. ॥

ਰੋਹੀਂ—ਅਰੇ ਭਾਘਧੋ ਮੇਰਾ ਘੰਢ ਘੰਢ ਟੁਟ ਰਢਾ ਢਯ, ਘੌਰ ਢਮ ਝੁਟ

રહા હય, જન નીચે ઊપર આ રહી હય, કુચ્છ દમકા
મહેમાન હું, મેરી માંસે મેરી અરજ ગુજરના કે તેરા
બેટા તેરેપર સતકે હુવા, ગમ અલમ કરનેસે ફાયદા નહીં
હય હરપર અપના ધ્યાન ધર અખ પીતાજીકે મીલનેકા
અરમાન કર લેવ ભાધયો મેરા આખરી સલામ યે મૈં ચલા.
(યે કહેકર રોહીદાસને દમ છોડ દીયા.)

પેશ.—હાય હાય ભાઈ રોહીદાસ તો મર ગયા દુનીયાંસે સફરકર
ગયા અખ અપન અ'ધારે સમેમે' યાંહાં ફૈસા રહેના, ચલો
ચલો ધર જાવે'ગે, ઔર યે આહવાલ ઇસકી માંકો સુનાવે'ગે.

સુપ.—ચલો ભાઈ ચલો હમ બાલકાં યાંહાં ક્યા કરે'ગે.

કુપ.—ભાઈ રોહીદાસકા ચેહેરા ફૈસા ચમકતા હય, ઇસકો છોડ
જાનેકો દીલ નહી ચાહતા હય, અગર ઇસ જંગલ ખીયા
બાનમે' છુતકે માની'દ ઇનસાન હો તોભી નહીં રહે સકેગા,
શીર હમ ફૈસા રહે', ઔર ઇસ મુરદેકો ફૈસા ઊઠા લે જાવે',
લેકીન એક કામ કરો કે ઇસકી લાશકો પતોંસે છુપા દો
ઔર ધરકો ચલો.

(પતોંસે છુપાકર છોકરે ચલે ગયે.)

(બાબ તીસરા, પરદા આઠવાં.)—અગનીસેનકા ધર.

(તારામતીકા અંગનમે' ઝાડુ દેના ઔર બેટેકા અ'દેશા કરના.)

તારા.—અરે ભગવાન ઇતિના અ'ધીયારા હુવા અખતક મેરા રોહી-
દાસ નહીં આયા ક્યા વીશ્વામીત્ર કપટકી રાહસે વાંહાં
કુછ છલબલ તો નહીં કીયા, અરે મેરી સીધી બાજુ
ઔર સીધી આંખ ક્યું ફરકતી હય, જોતીશ લોગોંકા
કહેના હય ઔરતકી સીધી બાજુ ઔર સીધી આંખ

ફરકના બડા અવગુન હય. અરે યે તીનો છોકરે તો ચલે
આતે હૈં, મગર મેરા છોકરા નહીં હય. અરે લડકો તુમ
મેરે લડકેકો કાંઠાં છોડ આયે, મૈને તુમકો ધતિના સમ-
ન્નધી અજીજ કેસાય મગર તુમકો મેરે હાલપર તરસ
નહીં આઈ અરે છોકરો કુછ ધાતતો નહીં હુવા બોલો
બોલો જલદ બોલો.

સુપ.—બાઈ હમ ક્યા કરના, હમને ઊસકો બેલ પત્ર ઔર દર્બ
બહોત દીયે તીસપરબી હમસે કહેને લગા મૈ ડોંગરસે
ઔરબી દર્બ તોડ લાતા હું, હમને બહોત સમજ્યા હમારી
ન માનકર ડોંગરપર ગયા, ઔર જાતેહી પુકારા કરકે રોને
લગા યે આહવાલ દેખકર હમ તીનોકે તીનો દૌડતે ગયે.
ક્યા દેખતે હૈં કે વો તલમલા રહા હય હમકો દેખકર કહેને
લગા કે બાઈ મુઝકો કાલે નાગને કાટા હય. યે કહેકર વસી-
અત કરકે પ્રાન છોડ દીયા.

(યે સુનકર તારામતી ગશ ખાકર ગીર પડી બાદ હોશમેં આકર
કહેને લગી.)

તારા૦—અરે હાય રોહીદાસ રોહીદાસ મેરે ગુનચે દહન ગુલબદન
આખર મુઝકો દગા દીયા અરે મૈં તેરા બડા ભરોસા કર-
તીથી અરે બેટા તુ ચલાગયા ક્યું ન મુઝકો સાથ લે ગયા
મૈને તુઝકો જલદી વાપીસ આને કહીથી તુને મેરા કહેના
ન માના અરે લડકો કહેતો મેરે નુરદીદેકી લાશ કાંઠાં
હય, બલા ઊસકા ડીકાનાતો બતલાઓ મૈં ગરીબ દાસી
કૈસી કહું કે તુમ મેરે સંગ આઓ તુમ્હારે માં બાપ
આધી રાતકો કૈસા આને દેવેંગે.

પેશા.—આઈ હમ અંધેરે સમેમેં જંગલ ખીયાબાનમેં તુમહારે સાથ કૈસે આવેં લેકીન તુમકો સીધા રાસ્તા બતા દેતે હૈં, આઈ રસ્તેકે સીધે બાજુપર એક પગડંડી મીલેગી જિસ પગડંડીસે સીધે ચલે જાઓ આગે જંગલ મીલેગા વાંહાં એક બડા બડકા ઝાડ હય, જિસકે દખન દીસાકો એક છોટીસી નહેર હય જિસકે સીધે બાજુપર એક ટેકરી હય જિસી ટેકરી પર રોહીદાસકી લાશ પત્તોસે પોશીદા કરકે હમ લોગ છોડ આવે હૈં. (યે ઠીકાના બતલાકે છોકરે અપને મકાનકો ચલે ગયે. ઔર તારામતી ધબરાઈ હુધિ અંદર બાહર શીરને લગી ઇતિનેમેં ખીરહામન બાહરસે આયા ઔર બડી ધમકી-સે કહેને લગા.)

અગની૦—અરી સંખની તુ અંધારેમેં કાંહાં ટહેલ રહી હય ક્યા કોઈ યાર તો નહીં હુંડા?

તારા૦—માહારાજ ક્યા એસા શબ્દ મુઝકો સુનાતે હો, માહારાજ મૈં બેટેકે ગમમેં બ્યાકુલ મૃત્યુકી ખબર પે તીનો છોકરે સુનાકે ચલે ગયે મૈં આપકે પાઊંપર સીર રખકે કહેતી હું કે મુઝકો રખસત દો તાકે જિસકા આખરી દીદાર દેખ આઊં.

અગની૦—હાય હાય જાન ક્યા ઐસા હુવા અરે મેરા પૈસા ક્યા સળ અકારત ગયા અરે મેરે પ્રભુ મુઝકો ક્યા ભોગ લગેયે જો એસે બદ બખતોંકો ખરીદ કીયા હાય હાય મૈં નાહકકો મારા ગયા ઔર છોકરા અગર ગયા તો જિતનાહી બેહતર હુવા અળ ક્યા તુઝકોભી ગમાઊં અરી અંધી-રાતકો તુ જંગલ ખીયાબાનમેં કાંહાં જાવેગી જા જા

અપના કામ કર, વહા ક્યા અછી જાનેકો નીકલી હય.

તારા૦—અરે માહારાજ ઇસ વકત મેં તુમકો લાજમ હય કે મુઝ ગરીબ વનવાસી પર દયા કરે બલા જસકા એકસોતા એક પુત્ર મર જાવે જસકો કૈસા સખર આવે, ક્યા જસકી લાશબી ન દેખે માહારાજ કૃપાકરો મૈં જસકા કીયા કરમ કરકે તુરંત આતી હું.

અગની૦—અરે યે દાસી કૈસી હટેલી હય. મૈં નહીં નહીં કહેતાહું પર યેં જીઆદા બલ બલાતી હય બલા તુઝ સરકી આબલા દુઃખીયારીકો ક્યા દુઃખ દેજી મગર યે રાતકો તુ કૈસી જાવેગી મૈંતો કુચ્છ તેરે સાથ આનેકા નહીં હું, ક્યા મૈં તેરે સાથ આકર બાગ બેડીયોંકા ભુત શેતાનોકા લુકમાં હોજાજી અગર તુ જાતી હોતો જા. મગર જલદી વાપીસ આ દેખ મૈંને બોહત પેસે ગમાયા હું.

તારા૦—માહારાજ ફકત મૈં વહાંતક નજર અપને પુતરકી કીયા કરકે તુરંત ચલી આતીહું મૈં તુમહારા હુકમ જાનહાર નહીં તોહુગી.

અગની૦—અચ્છા જાજતો જા જા, મગર બોહત જલદીસે આ.

(યે સુનકર તારામતી વાંહાંસે ચલી.)

(બાબ ૩ રા. પરદા નવવાં.) જંગલ આગલા.

(લયલી લયલી પુકારૂં મૈં બનમેં)—યે તજ.

તારા૦—

હાય જંગલ મૈંસારા શીર આઈઃ લાશ દેતી નહીં હય દીખાઈ.

ગમ અલમ અપના કીસકો સુનાજીઃ આપ રોરોકે કીસકો રલાજી.

મુઝસે રહી હય સારી ખુદાઈઃ લાશ દેતી નહીં હય દીખાઈ.

હાય કીસમતકી કૈસી ભલીહું : રાજ ખોઈહું સરકી જલીહું.
 કુંક આકીથી સોભી જલાઈ : લાશ દેતી નહીં હય દીખાઈ.
 મેરે રોહીત ચસ્મોકે તારે : કાંહાં સોતા હય દે જવાય પ્યારે.
 હુંડતી હય તુએ તેરી માઈ : લાશ દેતી નહીં હય દીખાઈ.
 હુંડી કોહો ખીયાબાન એકસર : દેખતીહું વો ડોંગરપે જાકર.
 શાયદ હોગા મેરા વાંહાં કંધાઈ : લાશ દેતી નહીં હય દીખાઈ.
 અય દરીદો ગુજાદો ન ભાગો : જન લો મેરી મત મુઝકો ત્યાગો.
 મેરે ખાનેસે હોગી ભલાઈ : લાશ દેતી નહીં હય દીખાઈ.
 હાય “મરકુમ” યે મેરી તગદીર : કોઈ કરતા નહીં મુઝકો નખચીર.
 મરગલી મુઝસે ડર મુંહ છુપાઈ : લાશ દેતી નહીં હય દીખાઈ.
 નસરમેં કહેના—ભલા અય વો ડોંગરપર તો જાકર દેખું.

(બાબ ૩ રા. પરદા દસવાં.) કટ જંગલ.

(રસ્તેકે સીદેઆબુ પગદંડી ઔર જંગલમેં અડકા ઝાડ ઊસકે
 દખન દીશાકો પાનીકી નહેર ઔર સીધે આબુપર પાહાડકા

ઔર પત્તોસે ઢકી હુઈ રોહીદાસકી લાશકા દીખાવા.)

તારા૦—અરે ધધરતો અડા ભારી બન નજર આતા હય. યાંહાં
 કાંહાં મીલેગા મેરા ગુલેહજારા અરે મેરે પાઝમેં વબુદકે
 મોઆશીફ આ ઊલજા અરે અરે ચેહીતો હય મેરા માહપારા
 ચસ્મોકા તારા.

(પત્તોકો સરકાકર આપને ફરજદકે રૂખપર બોસેલે
 લેકર યે ગજલ ગાને લગી.)

(બનાહીયાં તો હલકપે મેરે ફેર ન ક્યું તલવાર ગયા.)—તર્જ.

તારા૦—

મુઝ દુઃખયાકો ગમેો અલમમેં છોડકે બર ખુશદાર ગયા.

જાનાહીયા તો ક્યું ન પીયારે અવલ મુઝકો માર ગયા.—મુઝ.
 રાજભી ખોઈ તાજભી ખોઈ, પર ન તુઝે છોડી બેટા.
 પર તુને અપ્પ છોડકે મુઝકો કરકે દીલ અફગાર ગયા.—મુઝ.
 દુસ્મને જાં આયાથા કાંઠાંસે મારસીયા જે તુઝકો ડસા.
 બદલેમેં તેરે ક્યુંના વેા મુઝકો ડસકે સીતમ કીરદાર ગયા.—મુઝ.
 અફસાનયે જોશ યે દીલ પર મેરા કૈસા ખુઝેગા દીલકા યે શાલા
 કાઠ મુઝેભી નાગ અભી આ ક્યું તુ મેરા લે કરાર ગયા.—મુઝ.
 મુતરજીમ અંબાકી બયાની “મરકુમ” હુવા દીલ પાની પાની,
 કીરસે કહું મેરી દુઃખકી કાંઠાની સખ ગયા અધાર ગયા.—મુઝ.
 નસરમેં—હાયરે તગદીર વાયરે તગદીર અપ્પ ક્યા કરું તદખીર અપ્પ
 ધસિ મન હરનકી લાશકો મસાનમેં લેજાકર બે કદનકે જલા દેતીહું

(યે કહેકર ગોદમેં જિહાકર લેજાના.)

ફાપ સી ન.

(બાબ ૪ થા. પરદા ૧ લા.)—મસાણકા દીખાવા.

હરી૦—જય તાઆજુબ હય સુખ્હોંસે શામ હો ગમ ધતિને દીનોમેં
 ફકન આજ પુરસદ હુધ કે અપ્પતક કોઈ મુરદા જલનેકે
 લીયે આજ મસાનમેં ન આયા ચલો ચાંવલ ન મીલનેકે
 સખખ અપન ઉપાસ રહેતો અંદેશા નહીં મગર કોઈ

ધનિસાન તો મૌતકે ચુંગલમે જૂગીરફતાર ન હુવા, વાહ વાહ
ક્યા અછી બાત હુધિલગવાન કરે અબ કોઈ મુરદા ન
આવે મૈં જનકે ખ્વાબ ગાહમેં અરામ કરતા હું.

(હરીશ્ચંદ્ર સખ અંદેશા દુર કરકે હુક બોરીયેપર જનકર
લેટા, કે તારામતી અપને ફરજંદકે મુરદેકો ગોદમેં ઊઠાકર
લાઈઓર એક ઝાડકે નીચે રખકર જંગલમેં ઝાડોંકી
લકડીયાં જમા કરને લગી ઔર ઇસતરહેં આહો ખુકા
કરકે લકડીયાંકા સરન રચને લગી.)

(સીતાજીકે મુંહકા રાધ.)—ગુજરાતી—તજ.

(દીલબર જતાંહું આજ વનવાસ પ્યારીરે.)

તારાં—હાય ફરજંદ દીલબંદ મંદ, તુજે મૌત આધરે
કૌનસા વક્ત કૌન ધડી, તુ મૃત્યુ પાધરે
હાય હાય તુ હય બે કફન, ન ઊદ ન ચાંવલ હય
તેરા કીયા કરમ ફૈસા હોય, મરી ન તેરી માધરે
બેટા લકડીવો ક્યારા જમા, કે તુઝકો જલાતી હું
હાય અંસેહી થે તેરે ભાગ, બલા ક્યા થે આધરે
હાય નીલમ સા રંગ હુવા, જહેર સારા ફયલા હય
હાય ફૈસી ઓ જન તેરી, વાહાં તલમલાધરે.
રાતકો સીલગે “મરકુમ” માહ, ઓ દીનકો મેહર તપે
મૈને ધરકા ખુઝાકર ચીરાગ, જીગરકો જલાધરે

(હરીશ્ચંદ્ર ગીરીયાંઓ જીરીકા અવાજ સુનકર ઊઠકર ધધર
ઊધર દેખને લગા તો મુરદા ઔર ઔરત દોનો નજરમેં આવે તો
ઔરતકે નજદીક જનકર ઝાંટકર કહેને લગા.)

હરીં—અરી ઔરત ઇસ અંધેરે સમેમેં થે મુરદા કાંહાંસે ઊઠા

લાઈ હય ઔર ગમોઅલમ મચાઈ હય આ તુ ये जनती
 हय के अंधेरे समेमे योंकी पहरे वाला कोई न होगा,
 अगर होगा तोभी कहींका कहीं पडा होगा, वाह वाह अंधी
 लाग लगાઈ हय, अरी तુ ये लट्डीयां जभाती हय लेकीन
 मैं मेरा कर लीये अंगैर जीलकुल जलाने नहीं दुंगा, तु
 मेरे हुकुम सीवा क्युं मसानमे मुरदा लाई हय.

તારા૦—અરે ધર્માત્મા યાંહાંકી રીત ભાતસે મૈં ખીલકુલ વાકોફ
 નહીં હું અગર મુઝકો અવલસે માચ્ચાલુમ હોતા તો
 તુમહારા હુકુમ મુકરર લેતી ઔર ખાચ્ચાદ મુરદા યહાં
 લાતી. મુઝસે બડી ચુક હુઈ, અય મેહેરખાન મુઝકો
 મોઆઝ કરો ઔર ઇસિ દુઃખીયાકે ફરજદકે મુરદેકો
 જલારે દો.

હરી૦—અરી ગમજદી ઔરત તુ કહેતી હય કે મૈં અનખન
 પનેસે તુમહારા હુકુમ તોડી તો ભલા ખૈર મૈંને તુઝકો
 મોઆઝ કીયા લેકીન જે યાંહાંકી કરમુકરર હય સો લીયે
 અગૈર મુરદા જલારેકા હુકુમ જનહાર નહીં મીલેગા.
 ઔર કરભી કુચ્છ ઔસી જાચ્ચાદા નહીં હય જે તુ ન
 દેસકે યાને જે મુરદેકે મુંહ પર ચાંવલ ડાલતે હૈં જિસમેંકે
 આધે ચાંવલ ઔર કફનમેંકા એક હાય કપડા ઔર એક
 પૈસા દે ઔર શૌકસે મુરદા જલા.

તારા૦—અરે ભલે માનુસ મૈંતો એક ખીરહામનકી દાસી સત્યા-
 નાસી હું અચાનક મેરે પુત સપુતકો ઇસિ જગમેં સાંપને
 ડસા, ઔર વો મરગયા. જિસકો જંગલસે બાહારે
 ખરાખી યાંહાં જિઠા લાઈ હું મેરે પાસ કુછ નહીં હય જે

તુઝકો હું, ધસિવાસ્તે મેરી અર્જ કયુલ કર ઔર ધસિ લાશકો જલાને દે. ભગવાન તેરા ભલા કરે.

હરી૦—અરી ઠગની ક્યા કીટકીટા રહી હય, તેરે વાવયલા કર-નેસે કુછ નહીં હો સકતા, અગર તુ સૌખરસભી અરજ કરે તોભી કર દીયે બગૈર મુરદા જલાયા નહીં જાયગા, હાં ફક્ત છાંવલ પર મેરા ચેખત્યાર હય ઓ મૈં તુઝકો મોઆફ કરતાહું મગર પૈસા, કપડા, તો મેરે ધનીકા હક હય ઓ ભલા મૈં કેસા છોહું?

તારા૦—અરે ભલે માનુસ મેરે ખીરહામન માહારાજને લૈાર બચે-તકકી રજા માહા મુશકીલસે દી હય વાંહાં જાયેતક તો સુખહો નમુદ હો જાવેગી ઔર મેરે પાસતો કુચ્છભી નહીં હય, અય દવાળુ તુ મુઝપર રહમ ખા ઔર ધતિના મેરા કામ કર.

હરી૦—અરી ઠગની મૈં તેરે મોઆશીક જમાનેમેભી મકકાર નહીં દેખી તુ કહેતી હય મેરે પાસ કુચ્છ નહી હય, અરી ક્યા મૈં અધા હું તેરે ગલેકા મંગલ દોરા બેચકર ક્યું નહીં મેરે ધનીકા માહસુલ ચુકા દેતી? ખાર ખાર ક્યા તુઝે સમજાઈ ચલ ઊઠા તેરે મુરદેકો.

(યે કહેકર ધકા દેના ઔર મુરદેકો લાથ મારના.)

તારા૦—અરે ઘેડ યે ક્યા ગજબ હય કે મેરે ગલેકા મંગલ દોરા. તેરે નજર આવે ઔર તુ મુઝકો ધકકા દેવે અરે યે મંગલ દોરા સીવા લીશંકુ કે પુત્રકે કૌન દેખસકે હયેફ હય જો મૈં ધતિની હલકી હો ગઈજો ઘેડ મેરા મંગલ દોરા દેખ લેવે. અરે મૈં અખતો ખીલકુલ નાપાક હોગઈ ના તો

દેસકી રહી નાતો પરદેસકી રહી ઔર નાતો મેરે પ્રાણ-
નાથ હરીશ્ચંદ્રકે કામકી રહી ફરજંદ આરજુમંદકો
ગમાઈ ક્યા ક્યા દુઃખ ગિહાઈ અરે અબ અપધાતકી દેવ-
તાઓ અરે વે આઉઝૈસી દેવતાઓ ક્યું અધે હુયે બૈ-
ઠેહો કુછતો શરમાઓ મુઝકો ઐસી બરહાની બના દી-
હય કે બીલકુલ અપને જનેમન ખાવીંદકેબી ન કામકી રહી
અરે યેતો ઔર દુઃખ દુના હુવા. અબ મેરે તનસે જન-
નીકલ જનવેતો બોહત બેહતર હોવે.

(યે સુનકર તાજુબમેં આકે હરીશ્ચંદ્ર તારામતીસે કહેને લગા.)
(કહું ક્યા ફલકા સતાયા હું મૈ.)—યે તર્જ.

હારીશ્ચંદ્ર—

અરે પુલ મેરે રોહીતાશ્વા : જાંહાંસે તેરા ક્યા સફર હોગયા.
મૈં ઇસ બેકસીમેં કર ક્યા ભલા : નજર તુને મુઝપર ન કી દીલરખા.
તુઝે કૈસા કાઠા સરપ નાપીકાર : મૈં જંગલમેં રહેતાહું લયલોનેહાર.
તેરે બદલેમેં ક્યું ન કાઠા મુઝે : ડસા કૈસા મુજને આકે તુઝે.
હય તુ ક્યા હરીશ્ચંદ્રકી સ્ત્રી : મુંબદદીલ હુઈ શીકલ કૈસી તેરી.
અરે ક્યા ગજબ હોગયા જનેમન : સફરકર ગયા હાય નુરે નયન.
અરે ક્યા યે માસુમને કી ખતા : જોઆ માર મુજને ઇસકો ડસા.
રહમ તેરે દીલમેં ન આઈજરા : યે દુઃખચારીકે પૂત પર બેવફા.

• તારાં—અરે મેરે ખારે સ્વામી ક્યા તુમ મસાનકે કામપર મુકરરર
હુયે હો. અરે હો હો મૈં અગન જલીપર તેલકા ભડકા
દેકર દીખાઈ દીયે હો, હાયરે તગદીર વાયરે તગદીર મગર
પ્રાણનાથ સબર કરો પુલકે ગમસે અપની સકતી ન છોડો.
માહારાજ યે બાલક તુમસે ઊત્પન હુવા હય ઔર વીદા

હોનેકો બી તુમ્હારે ચરનકે પાસ આયા હય.

હરી૦—અરે પ્રીયા ચેતો સચ હય. મગર ચીલાદકા ગમ બોહત બડા હોતા હય. દીલકો સખર કેસા હોવે ખેર અય જનનેમન જે આપન લોગોને ઈતના દુઃખ સહે ફકત કરમ ધરમકે લીયે, મેં તુઝસે કહેતાહું કે તુ આપને માલીકકે પાસ જા ઓર જે મસાનકા કર હય. સો સાથ આજી-જીકે માંગલા ક્યુંકે મેં કાલસૈન ઢેડકા સેવકહું ઊસકા કર એક લાથ કપડા ઓર એક પૈસા લીયે સીવા પુત્ર પ્યારેકો જનહાર તુઝકો જલાને ન દુંગા ફરજ'દકે લીયે અપને ધનીકા હુકુમ તોડકર સત કરમસે ન બાજ આઝીંગા.

તારા૦—અરે મેરે પ્યારે પ્રાની જગ્ય મેં અપને પુત્રકી કીયાકો જનયા ચાહતીથી ઊસને બોહત ધનિકાર કીયા જગ્ય બોહત આજીજી ઓર નક ધીસની, ફરનેમેં આઈતબ મુશકી-લસે રજા દીયા. ભલા શીર કર વો કય દેવેગા લેકીન આપકે કહેનેસે ઊસકે પાસ જતીહું આપ ઈસ લાશકી નીધે-બાની કરો.

હરી૦—ભલા અચ્છા જા મેં તો લાશકી હીજાજત કરતાહું લેકીન કર તો જરૂર લાના.

(બાબ ૪ થા, પરદા દુસરા.) આગલા જંગલ.

(વાંહાં વીશ્વામીત કાસીરાજકે પુત્રકે બડે બેદાદસે દુકડે દુકડે કરકે બર સરે રાહ તારામતીકે લીટા રખા. ઓર તારામતીકે પાઝીકે માનીંદ નશાન રાજ મજકુરકે મહેલ તક લગા રખા તારામતી ઊસી રસ્તેસે આઈ ઓર પાઝીકો ઊલ જઈ તરસખા કર આપને બેટેકી.

યાદ કરકે રેને લગી વીશ્વામીલ એક ગરીબ બનકર ચૌકી દારોકે
ખબર કીયા.)

તારા૦—હાય. હાય. યે ક્યા અચ્છા બાલક હય. ઇસિકો કીસને
મારા હોગા અરે યે બાલકતો મેરે ફરજંદકે સાતી હય.
હાય. હાય. યે કીસ પાપીને ઘાત કીયા.

(ઇતિનેમેં ત્રીન ચૌકી દારોકા આના ઔર નાયકને
સીપાઇઓસે કહેના.)

નાયક.—અરે સીપાઇઓ યહીં છુપ રહો ઇસી જગપર શક માલુમ
હોતા હય તુમ યાંહાં દેરો મૈં તાલાશ કરકે અબી અતા
હું. (તારામતીકે પાસ જાકર બોલતા હય) અરી ક્યુરી
ડંકની તુને ઇસ રાજ કુંવરકો ક્યું મારા, સીપાઇઓ
દોડો દોડો ઇસ રાંડ ચુડેલનકો બાંધકર ખુબ દોકો તાકે
રાજ કુંવરકા ખુન પીયા હુવા સખ નીકલ આવે.

તારા૦—અરે બાઇઓ મુઝકો બેસબબ ક્યું બાંધકર જુદમ કરતેહો
મુઝકો છોડ દો મૈં ઇસિકો નહીં મારી અરે મૈં ઇસિકો દેખીબી
નહીં મૈંતો એક ખીરહામનકી દાસી બે ગુનાહ હું (ખુદસે
આપનેકો કહેના) અરે પ્રાણ તુ ક્યું નહીં છોડ દેતા હય,
ઇસ તનકા સ્થાન ક્યતલક ઊઠાઊં યે રંજે તુફાન. વાહરે
અધર્મ ન્યાય મૈં તેરે કુરબાન અબ બહેતર હય, કમુલ કરના
યે ખુન તાકે વીશ્વામીલકે બર આવે કુલ અરમાન.

નજમ.

નાયક.—અરે ચૌકીવાલો રહો હોશીયાર,
કરો મીલકે ઇસ રાંડપર માર માર.
યે મારી હય રાજકા તુરલ બસર,

બુલા લાતાહું રાજકો મૈં ધિર.
 પકડકર રખો ધસિકે ઝોટેકે બાલ,
 નહીં કોઈ ડાકન હય ધસિકે મીસાલ.
 (નાયક રાજકો બુલાનેકો જાતા હય ઔર સીપાઈ તારામતીકો
 બોલતા હય.)

સીપાઈ.—અરી સ્ત્રી અફસોસકી બાત હય જો તુને ઐસે શુલ-
 અન્દામકો મારા તેરા કૈસા જીગર હુવા અરી યે કામ
 દુશ્મનકા દુશ્મનભી હો તો ન કરેગા.

નજમ,

તારા—ન મારી હું ધસિ તીફલકો મૈં સુનો,
 અબસ જીલ્મ ઐસા ન મુઝપર કરો.
 નયા એક દુઃખ મુઝપો હય રોજ શખ,
 ગજબ હય ગજબ હય ગજબ હય ગજબ.

(ઇતનેમેં નાયકને કાસીરાજકો લે આયા ઔર કહેને લગા.)

નાયક.—દેખો દેખો મહારાજ ધસીડાકનને રાજકુંવરકા કતલામ
 કીયા.

ઐત.

ખડી દસ્ત બસ્તા શુન્હાગાર હય,
 જો ચાહો સજ દો યે બદકાર હક્ક
 કાશીરાજ.—અરી કોન હય ક્યું ઊઠાઈ યે ભેક,
 તુ સુરતમેં માલુમ હોતી હય નેક.
 અરી મૈંને તેરા કીયા ક્યા ખીગાડ,
 જો કરદાલી તુને મેરા ધર ઊજાડ.
 મેરે પૂત પર સંગ સારી કરી,

નહીં તર્સ ખાઇ તુ દીલમેં જરી.
કાંઠાંસે તુ આઇ તેરા કાં હય દેસ,
સીતમગાર કૈસા યે હય તેરા બેસ.

તારાં—અય રાગ્ગજુ ઐસા કરો મત ખીઆલ,
કરો મુઝકો જલદીસે તુમ પાયે માલ.
મૈં હું જાતકી ડંકની અક્લ ખામ,
ખુરાક હય મેરી ગોશ્તે ધનિસાં મુદામ.
તેરે પુત્રકે માસકી ચાશની,
લગી ખુશ મુઝે મેરે દીલપર ઢની.
કીયા ધાત પુતરકા મૈને જરૂર,
મુઝે કલ્લ કરદાલ સખકે હુજુર.

કાશી—અય લોગો માલુમ નહીં હોતા કે યે ક્યા ભેદ હય, મેરા દીલ યારી નહીં દેતાકે મેરે પુત્રકો ઇસિ ગુલ અન્દામને મારી હો મૈં જાનતા હું કે યે કોઈ બહે કુલકી ઔરત હય શાયદ યે જાનસે જિદાર હોકે અપને પર ખુન સુખુત કરતી હય ઇસકી સુરત પરસે માઆલુમ હોતા હય યે જાન પારસા હય ધાતકી નહીં હય ઇસિ વાસતે મુઝકો ચાકાસી કરની જરૂર હય, પર મેરા તો જીગર અફગાર હો રહા હય કે સખ મેરે કુલકા નાસ હો ગયા હય તીસપરબી મુઝકો મુનસરી જરૂર હય, અરે લોગો ઇસિ સ્ત્રીકે દીલમેં કપટ કારી હય ઐસા ક્યું કહા જાવે શાયદ ઇસિ પુલકે કાતીલકા પતા ન લગનેસે ચીકાવાલે અપના નામ બડાનેકો ઇસિ બેશુનાહકો બાંધ લાયે હો અરે નાયક કસમ ખાકર સખ બોલ તુને ઇસિ ઔરતકે હાથમેં મેરે કુંવરકો દેખાયા?

ખચરદાર નીરપરાધી સ્ત્રીપર ગુનાહ રખકે મેરી મર-
જકો સંભાલકે અપની બાહુરી જાહેર કીયા તો.

નાયક.—માહારાજ દેવ અવતાર હમ જુટ બોલકર આપકે રખર
જે એતેબાર નહીં હોનેકે ઔર એક બેચારી ઔરતપર બે-
સખખ તુફાન નહીં લેનેકે લેકીન હમ સચ કહેતે હૈં કે
આપકે બાલકકો હમને ધરિી ઔરતકે હાથમેં દેખા હય.

કાશી.—અરે સ્ત્રી તુ સચ બોલ થે પુતહત્યા તુને કીધી હય યા
ચૌકી વાલોંકી ધમકીસે ડરકે અપને પરતો ધલગમ નહીં
ગિહાતી હય સચ સચ બોલ.

તારા.—અરે રાજપતી માહારાજ મૈં બેશક તેરે પુત્રકો મારીહું
ધસિમેં કુચ્છ શુખા નહીં હય મૈં બીલકુલ કતલામકે લાયક
હું મુઝસે તેરે બેટકો કીસાસ લે.

કાશી.—પ્રધાનજી મેરે પુત્રકે તકદીરમેં ધસી કદર મોત લીખીથી
જે હોનેકાયા સો હુવા, ક્યા ધસિ ઔરતકો મારનેસે ઓ
જતા હોકર આયેગા? જે ચૌકીવાલે ધસિ ઔરતકો ગિસ્કા
કાતીલ મુકરરર કીયે હૈં ઔર ઓભી જ્યાનસે કચુલ હોતી
હય મગર મેરા દીલ યારી નહીં દેતા ધસિ લીયે મૈં તુમસે કહેતા
હું કે મેરા ખુરા હુવા તો હુવા લેકીન બેસખખ મેરે લીયે
કીસી ગરીબ અદમીકા નુકસાન ન હો. અખ તુમ ધસિ
ઔરતકો મેરે શહેરકે બાહેર કરદો.

ચૌકીવાલે.—અજી દેખો રાજ માહારાજ હમ ચૌકી દારોંકા કહેના
જુટ માનતે હૈં તો ધનકી નૌકરીમેં અપનેકો રહેના ક્યા
પરોજન હય.

કાશી.—ભલા ભલા પરધાનજી અપને મેહેલસે યાંહાંતક પયરોંકા

નીશાન દેખ આઓ અગર ઇસ ઔરતકે પાઝીકી નીશાન
જમીનપર હોગીતો યકીન જ્ઞાનો કે મેરે બેટકી થેહી
કાતીલ હય.

પ્રધાન૦—બહોત ખુબ માહારાજ મૈં આપકા હુકમ અબ બળ
લાતાં હું.

(પ્રધાન તાલાશીકો ગયા ઔર કામી રાજ તારામતીસે કહેને લગા.)

કાશી૦—અરી સ્ત્રી મૈં તુઝસે વીનંતી કરકે કહેતા હું સચ સચ
બોલ ક્યા મેરે રાજકુંવરકો તુને મારી હય?

તારા૦—રાજજી મૈં કસમ ખાકર કહેતી હું કે બેશક રાજકુંવરકા
ઘાત મૈંને કીયા હય ઇસમૈં કુછ શુખા નહીં હય જો કુચ્છ
સજ્જ આપકો મંજુર હોસો મુઝકો દો મૈં હાથર હું.

(ઇતનેમૈં પ્રધાનકા આના.)

પ્રધાન૦—માહારાજ હમને બોલત ગૌરસે દેખા યહાંસે આપકે
મેહેલતક બરાબર ઇસ ઔરતકે પાઝીકી નશાન બની હય
અબતો હમકો બરાબર યકીન તુવા કે તુમહારે રાજકુંવરકો
ઇસીને મારા હય.

કાશી૦—અરે પ્રભુ મૈં ઇનસાફકે કામમૈં બરાબર સપડ ગયા અબ
મુઝકો મુનસફી કરની જરૂર હય ચોપદાર જાઓ કાળસૈન-
ઘોડકો જલ્દ ખુલા લાઓ.

ચોપદાર૦—બોલત ખુબ માહારાજ.

કાશી૦—પ્રધાનજી મેરે ફરજંદ દીલબંદકો ઇસ ઔરતને મારા
ઐસા અબીતકબી મેરા દીલ ગવાહી નહીં દેતા મગર તુમ
લોગોંકે બોલનેસે મૈં અપની કીસાસ લેતાહું.

પ્રધાન૦—માહારાજ હમ ક્યા ઇસ ઔરતકે દુશ્મન હૈં મગર

હમકો તો રાજકુંવરકા બોહત ગમોઅલમ હુવા હય ક્યા કરના હમ આપકે આગે ખામેશ હય, વગર ન ઇસકા કામ અખતક તો તમામ કર દાવતે, અજી માહારાજ ઇસિ અદકાર જનપર રાજકુંવરકા ખુન સખ તરહાંસે સુખુત હોતે જતા હય ઔર આપ ઊસપર તરહામ કરતે હો વાહ વાહ યે તો બોહત અચ્છી ખાત હય.

(ઇતિનેમેં ચોપદારને કાળસૈન મસાન ઢેડકો ખુલા લાયા.)

ચોપ૦—માહારાજ કાળસૈન ઘેઠ હાજર હુવા હય.

કાશી૦—અરે કાળસૈન ઇસિ જને અદચલનકો મસાનમેં લેજાકે તેરી તરવારસે ઇસકા સર કાટકે મેરેપાસ લેઆ.

કાળ૦—બહોત અછા માહારાજ આબી હમ ચેહકા લે જવત હું ઔર ઇસકા સર કાટકે લે આવત હું અરી ચલરી રાંડ ભુતની તોહેકા શરમ નહીં આઈજીને રાજકુંવરકા માર ડારી.

(બાબ ચવથા પરદા તીસરા.)—મસાન.

કાળ૦—અરે સેવક હરીયા યેદૈતઆવ દેખોતો ઇસ ત્રીયા દારીને રાજકુંવરકા માર ડારી હય, ઇસિ ખાતીર રાજકા હુકુમ બયા ઇસકા સર કાટ લાઓ સો તુ અપને હાતનસે ચેહીકી ગરદન માર.

હરી૦—અછા સેટજી મૈં અબી ઇસકા સર કાટતાહું.

(હરીકો સોંપકર કાળસૈન ચલા ગયા ઔર તારામતી ઇસિ તરહાં કહેને લગી.)

તારા૦—અજી કૌન તુમ મેરે પતીરાયાહો અજી વાહ વાહ ઇધિરબી તુમહી હાજર હો ક્યા અછા કામ બંધાહુવા ચલા આતા હય.

(યે કહેકર તારામતી ધસિ તરહેં ગાના.)
(ખુશીસે કાટલે દીલદાર ગરદન.)—યે તજે.

તારા૦—યે ક્યા રતમેકો પહોંચી યાર ગરદન
કે તુઝપર હોતી હય બલહાર ગરદન
જરા કર તેજ અપની તેગ જલ્લાદ
રહમ મતકર તુ જલદી માર ગરદન
યે ઓ ગરદન હય કેસે લુલ્લકે સાથ
રહી બરમે તેરે હરબાર ગરદન
યેહી હય આરબુ કટ જાવે મેરી
તેરેહી હાતસે દીલદાર ગરદન
યે ક્યા “મરકુમ” હય શાને ખુદાઈ
કે કાટે યારકી અબ યાર ગરદન
(બિસી તર્જમે.)

હરી૦—જુકાવો અબ મહે અનવર ગરદન
હમે દો પ્યારસે તુમ યાર ગરદન.
હમારી તેગસે બિલકત કરો અબ
મીલાઓ તો અબી દીલદાર ગરદન.
તુમ્હારે જુમ પર હય હુકમ હરકા
તુ અપને યારકી જા માર ગરદન.
ખડે હૈં હાતલે તલવાર હમતો
જુકાવો તુમબી અબ એકબાર ગરદન.
તુમ્હારે બાઆદ હમબી હોકે ખુસનુદ
અબી દેતે હૈં અપની વાર ગરદન.
વોહ સતપર સુન તુ અબ “મરકુમ” શાદાં

ਅਭੀ ਕਰਤੇ ਹੈਂ ਫੁਮ ਯਤਨਦਾਰ ਗਰਦਨ.

(ਫੀਰ ਫਰੀਸ਼੍ਵਾਂਦ੍ਰ ਨੇ ਨਸਰਮੇਂ ਕਢੇਨਾ.)

ਫੁਰੀ०—ਅਧ ਜਨੇਮਨ ਅਧ ਤੁਮਫਾਰਾ ਵਕਤ ਆਪਰੀ ਪਹੁੰਧ ਗਯਾ
ਫੁਧ, ਆਰ ਫੁਮਫੋਭੀ ਫੁਮਾਰਾ ਸੋਂਪਾ ਫੁਵਾ ਕਾਮ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰ
ਫੁਵਾ ਫੁਧ, ਫੋਫੀਨ ਥਾਂਫ ਸਾਥਾਤਫੀ ਤੁਮਫੋ ਮੋਫਲਤ ਫੇਨੇਮੇਂ
ਆਤੀ ਫੁਧ ਫੀਨੇ ਆਰਸੇਮੇਂ ਅਪਨੇ ਮਾਤਕਫੀ ਪ੍ਰਾਥਨਾ
ਕਰੇਨਾ.

(ਫੀਨੇਮੇਂ ਵੀਸ਼੍ਵਾਮੀਤਕਾ ਅਥਾਨਕ ਆਨਾ ਫੁਵਾ ਆਰ ਕਢੇਨੇ ਲਗਾ.)

ਵੀਥਾ०—ਅਰੇ ਫਰੀਸ਼੍ਵਾਂਦ੍ਰ ਫਰੀਸ਼੍ਵਾਂਦ੍ਰ ਤੁ ਫੀਸ ਥੀਫੋ ਫੁਧੁਂ ਕਤਲ
ਕਰਤਾ ਫੁਧ, ਅਰੇ ਫਾਤਫੀ ਮਤ ਮਾਰ ਮਤ ਮਾਰ ਧੇ ਗੈ ਫੁਥਾਸੇ
ਯੇਫਤਰ ਫੁਧ ਕੇ ਜ਼ਰਾ ਯੁਟ ਯੋਲਫੇ ਤੋ ਫੀਰ ਤੇਰੇ ਸਧ ਕਾਮ
ਫੁਰ੍ਹਸਤ ਫੋ ਜਥੇਂ ਆਰ ਅਗਲੀ ਸ਼ਾਨਫੋ ਪਹੁੰਧ ਜਥੇ.

ਫੁਰੀ०—ਅਫ ਮਾਫਾਰਾਜ਼ ਫੁਧਾ ਵਾਫੀਧਾਤ ਕਲਾਮ ਫੁਮੇਸ਼ਾਂ ਯਕਤੇ ਫੋ
ਤੁਮ ਫੈਸਾਭੀ ਸਰ ਪਟਫੋਗੇ ਮਗਰ ਮੁਝਸੇ ਯੁਟ ਘੀਲਕੁਲ ਨ
ਯੋਲਾ ਜਥੇਗਾ ਅਗਰ ਤੁਮ ਮੁਝਫੋ ਫੀਫਰਕਾ ਫੀਫਾਸਨਭੀ ਫੋ
ਤੋ ਮੇਰੇ ਕੁਝ ਕਾਮਕਾ ਨਫੀ, ਮਗਰ ਤੁਮ ਅਪਨਾ ਪਵੀਤ੍ਰ ਯਸਮ
ਰਯਕਰ ਫੀਰ ਫੀਸ ਭ੍ਰਫਤ ਜਧਪਰ ਫੁਧੁਂ ਆਫੇਫੋ ਸੰਭਾਲੋ
ਕਫੀਂ ਨਾਪਾਫੀਮੇਂ ਗੀਰਫਤਾਰ ਨ ਫੋਜਨਯੋ ਆਰ ਅਪਨੇ
ਫੋਪਫੇ ਸਫਮੇਂਸੇ ਮੁਝਫੋ ਮਤ ਫਰਾਯੋ ਯਸ ਯਸ ਆਪਫੀ
ਮੇਫੇਰਯਾਨੀ ਮੈਕੁਫ਼ ਕਰੋ.

ਵੀਥਾ०—ਅਰੇ ਫਰੀਸ਼੍ਵਾਂਦ੍ਰ ਨਫੀਂ ਮਾਨਤਾ ਤੋ ਫੈਫਤ ਅਪਨਾ ਸੀਰ
ਨੀਕਾਲ ਅਪਨਾ ਲੇਜ਼ ਲੇ ਧੇ ਮੈਂ ਥਲਾ.

(ਧੇ ਕਢੇਕਰ ਵੀਸ਼੍ਵਾਮੀਤਕਾ ਜਨਾ.)

ਫੁਰੀ०—ਅਧ ਮੇਰੀ ਫੁਯਫੀ ਸਾਤੀ ਤੁ ਅਪਨੇ ਫਾਤੀਫੇ ਮੁਂਫਪਰ ਫੇਯ

ઔર તેરે કોમલ મસ્તકકો પુરબકે તરફ મુંહ કરકે રખ
 ઔર યેહ જનજાં દેખ અપના આખરી વક્ત આયા હય
 અય માહેલકા દીલરયા અય તુ સતપર જન દેતી હય,
 ઔર પુત સપુતભી સતપર જન દીયા, ઔર તુભી સતપર
 જતી હય, ઔર વોહી તેરે ખુનભરી હુધી તલવારકો મૈભી
 અપને ખુનકી ચાશની સતપર ચખાતાહું વાહ ક્યા ખુખ
 બેહતર હુવા અરી પ્રીયા યે દુનીયા ચંદરોજી હય આખરકો
 મરના હય અરે સખકો યહાંસે સફર કરના હય.

નજમ.

નહી રહેનેકા કોઈ જગમેં કાયમ,
 સમજ જનના હય સખકો છાંસે હમદમ.
 જો માયામેં કોઈ બુલા પડા હય,
 નીદામતકા લીયે બોજ ખડા હય.
 વ દેજી દાન ઔર છન્નો મલક હુર,
 ફના હો જનવેગે કર બાત મંજુર.
 રહેગા એક બાકી સત અય દીલબર,
 અરી સતપર હમેં જનના હય એકસર.

નસરમેં કહેના—ચલો અય અપને કામપર મુસ્તઘદિ હો જનવે
 (યે સુનકર ખુશીસે તારામતી તલવારકે નીચે ઐઠ ગઈ
 હરીશ્ચંદ્ર બડી જોરસે ગરદને નાજની પર વાર કરને લગા
 બહુકમેં પરવરદીગાર જિસ માહેરકે ગલેમેં ફુલોકા હાર
 હોગયા, ઔર શીવનાથ આકાશપરસે જલુસ ફરમાયે
 ઔર સીવનાથકે આતેહી વપીષ્ઠ વીશ્વામીત્ર ઈંદ્ર ઔર સખ

देवता अपने अपने पायपर आकर भड़े हुये और सीवनाथ
धस तरहां इरमाने लगे.)

शीवनाथ०—अरे हरीश्वंद्र हरीश्वंद्र तेरा कल्याण कल्याण सदा
कल्याण तुझको आनमानेके वास्ते तुझपर ये दुःख उत्पन्न
कीया गया मगर आइरीं हय तुझको के तुने रत्नसुर पनेसे
ये नष्टामतें गिहाया और मनुष्य प्राणीके प्रतक्ष दीयाया
अरे हरीश्वंद्र ये क्षीनलंगुर संसार हय मगर धरमकी
भती परकार हय अरे मेरे प्यारे हरीश्वंद्र मृत्यु लोकोंका
मानबी तेरे मोव्याशीक यलोगा अय हमारी कृपा तुझपर
भोहत हय तु अपने देशको न्न और नये सरसे अपने
राजको ताभेमे ला और तेरे पुत्र रौहीदास वीश्वामीत्रके
कोपसे अलदान हुवाथा शीर छंदा होकर छयादा उभरको
पहोंया.

(शीर रौहीदासको और कासीरायके राजकुंवरको गिहाते हैं.)

शिवनाथ०—जिह जिह अपने माता पीतासे मिल और
अय काशीराज के पुत्र वीश्वामीत्रके कपट कारीसे तेरे पुनका
गुनाह ताराभतीपर सुभुद हुवाथा इसलिये अय तुबी
छंदा हो और जबर दराछको पहोंय.

हरी०—अछ भोलानाथ देवोंके देव न्ननके आपने कृपा करके इस
पापीको दर्शन दीये हो, तयसे मैं अपने सय दुःखको
बुझ गया, माहाराज मैं अपने राज तानकी कुछ परदा
नहीं रभता, दयाणु देव मेरे मनको मायाके लोभसे साइ पाक
रभो माहाराज मैं हमेशां आपकी सेवामें साप्तीत रहूंगा.

(सय दुःख मेरा हरे रे, भोलानाथ दीधंयर.)—ये तर्क.

હરી૦—કરના મેરા કલ્યાણ રે, ભોલાનાથ ડીધંબર.—ભોલા.
ચંડાલકા મૈં દાસ હુવા હું, શીર ક્યું હો રાજકી શાનરે.—ભોલા.
બીરહામનકી દાસી હય તારા, રાનીકા હો કૈસા માનરે.—ભોલા.
દુધ જો ગાઈકા નીકલા હો બાહરે, થાનમેં ના હો સમાનરે.—ભોલા.
ધર્મ ગયા સખ હમારા અય શંકર, નીચ હુવા તન જનરે.—ભોલા.
આંબાપર સાયા હો તુમ્હારી, હરદમ તુમ્હારા હોધ્યાનરે.—ભોલા.

વિધી૦—હો હો, શીવ શીવ, માહારાજ જગતકે સરતાજ મૈં
વીનંતી કરતા હુંકે આપ મેરી-સખ-ગુન્હાકો મોઆફ કરો.
શીવમાહારાજ રૂપીઓંકી સભામેં દ્રસાદ બરપા હોનેસે
એસે પવીત્ર રાજપર નીદૈય પનેસે મૈંને અનેક અનેક
દુઃખ ગુજરા મગર-માહારાજ પૃથ્વીકે સખ રાજાઓંમેં
હરીશ્ચંદ્ર સતવાદી રાજા હો ચુકા જબકે સોના તાવ
ખાતા હય તખ ઊસકા ખોટા ખરા માલુમ હોતા હય.
માહારાજ મૈંને બ સખબ તકરારકે ઇસકો ઊલટા ચલા-
નેકી બહોતસી તદબીરકી લેકીન કુચ્છ કાયેદા ન હુવા.
વાહ વાહરે હરીશ્ચંદ્ર ચક્રવર્તી રાજા તેરા કલ્યાણ
કલ્યાણ સદા કલ્યાણ, અરે રાજા મૈં તુઝકો બહો સતાયા
તુ મેરી ગુન્હાંકો દીલસે મોઆફ કરદે.

કાળ૦—અરે રાજા હરીશ્ચંદ્ર તુ મુઝકો ચંડાલ મત સમજ મૈં
ધરમ દેવ હું તુઝકો ઇસ બલાસે છુડાનેકે લીયે યે ચંડાલી
પેશા મૈંને એખત્યાર કીયાથા યે લે તેરે પરધાન સત્ય-
કીરતીકા દીયા હુવા ગુલામી ખત.

અગની૦—અરી રાની તારામતી તુઝમેં હય સાર સતીકી ગતી
તુ મત જનકે મૈં એક બીરહામનકી દાસીથી અરી ॥

અગ્ની દેવ હું તેરે બહે ભાગ જો તુ અગનદેવકે દાસી-
પતેમે રહી.

વસીષ્ઠ.—અરે હરીશ્ચંદ્ર મૈં બહોત ખુશ હુવા અરે મેરે બહાદુર
ચેલે તેરી નીરમલ કાયાકો કુચ્છભી નીદામતકા દાગ નહી
લગા અરે હરીશ્ચંદ્ર તુ મત જનકે ચે મસાન હય અરે
નહીં નહીં હરીશ્ચંદ્ર ચે મસાન નહીં હય, તુ ચારેં તરફ
નજર કરલે અરે ચે રૂપીયોંકા સ્થાન હય અરે હરીશ્ચંદ્ર
સોનેકો જૈસી અગન દીયે જતી હય વૈસાહી ઉસકા તેજ
જીઆદા ખુબહી પ્રકાશ કરતા હય, વૈસાહી તેરા નામ હરી-
શ્ચંદ્ર હય તેરા તેજભી ચંદ્રકે મોઆશીક રૌશન હય, અરે
અજ્ઞેધ્યાપતી દેખતો આપ્તાબ અપની પ્રકાશ દૈસી
દીખાતા હય, ઊસી કદર તુને અપની પ્રકાશ રૌશન
કીયા.

શીવનાથ.—અરે હરીશ્ચંદ્ર તુ ઐસા ખીઆલ મત કરકે સદગુન
ઔર ધરમકા લોપ હોગયા હય, અરે હરીશ્ચંદ્ર ઇસકા
દુશ્મન દુર્ગુન ઔર અધર્મ જીવંત ચલતા હય, જા જા તુ
તેરે રાજ સયેનપર શીરસે બૈઠ ઔર જગતકી રચ્છા કર
હમ સખ દેવતાં ઔર રૂપીયાં તેરી મદદગારીપર હૈં અરે
ઈંદ્ર તુ અજ્ઞેધ્યાકો જા ઔર હરીશ્ચંદ્ર રાજકો ચક્રવર્તી
રાજ સ્થાપન કર કે ઊસકા રાજ બહોત જુગ ચલે, ઔર
દુસરે જનમમેંબી ઇસકા કલ્યાણ કલ્યાણ હો.

સખ દેવતાંકા કહેના.—હરીશ્ચંદ્ર રાજકી જય-જય કાર.

(હતી દુઃખણી થઈ સુખણી ઓખા બાઈ આવાર.)—ચે તર્જ.

હરીશ્ચંદ્ર માહારાજ તેરેપર શીવ શંકરકા ખ્યાર
તેરા કહ્યાણુ રહે હર આર.

હરી૦—શંકર બોલા નાથ ડીધંબર દયા કરે હમપર
ગલેમેં સરપ લાથ ચક્રર
પાયે રાજ આંરતાજ અજોધ્યા શેહેર હુવા ખુશતર
હુધ આપાદ સભી કીશવર
રખો દયાકી નજર ભગ્નુ મૈં તુમકો મેરે દાતાર

સખ૦—તેરા કહ્યાણુ રહે હર આર.

તારા૦—તારામતીકી ગતી હુધ પ્રકાશ મેરે દેવા
કરે હરદમ તેરી સેવા
કરકે શાદ આપાદ ખીલા ઇસ કંપનીકો મેવા
હોવે હાસ્તદકી રાંડ ખેવા
હોતે હૈં જલ જલકે હસદમેં ખ્યાર આંર લાચાર

સખ૦—તેરા કહ્યાણુ રહે હર આર.

રોહી૦—સદા રહે કહ્યાણુ ખીધન અખ દુર હુવા સારા
ખીલા ક્યા ગુલશન ચે ગુલજર
હીસકે જંગલમેં અખ હાસીદ શીરે મારા મારા
ખોદીયા ખુંછ પતીયારા
ચમક રહે તારોકે માનીદ “મરકુમી” અશઆર

સખ૦—તેરા કહ્યાણુ રહે હરઆર.

વૉલંટીયર કંપનીકો હરદમ રખ ખાલક આપાદ
રહે એ કટર ગિસકે દીલશાદ
જોકે બજમમેં બેઠે સાહેબાં કર રાહમત ઇમિદાદ.
રહે કીકાકો તેરી યાદ

બહેરે હસદમે' કુબે હાસીદાં પથ્થર પર સીર માર
તેરા કલ્યાણ રહે હરબાર

કલ્યાણ ! કલ્યાણ !! કલ્યાણ !!!

ડ્રાપ સી ન.

તમામ શુદ્ધ.

